HANDLEIDING Maatwerk voor risicojongeren

- Wat werkt in de aanpak van risicojongeren? Deze digitale handleiding integreert de recente inzichten uit wetenschap en praktijk.
- De handleiding helpt gemeenten en professionals bij de ontwikkeling van een aanpak voor risicojeugd met cultuurspecifieke achtergronden.
- Klik op start voor de handleiding en een uitgebreide inleiding en leeswijzer.

START

Verwey-Jonker Instituut

HANDLEIDING Maatwerk voor risicojongeren

Verwey-Jonker Instituut

VERDIEPING

Voorwoord

In de periode van 2009 tot en met 2012 hebben 35 gemeenten met het Rijk samengewerkt om de oververtegenwoordiging van Antilliaans- en Marokkaans-Nederlandse jongeren bij voortijdig schoolverlaten, werkloosheid, uitkeringsafhankelijkheid en criminaliteit terug te dringen.
In deze gemeenten zijn – met subsidie van het Rijk – projecten uitgevoerd die niet alleen effect hebben gehad voor de jongeren, maar die ook een schat aan ervaring hebben opgeleverd. De subsidie voor deze projecten was tijdelijk en is met ingang van 2013 beëindigd. Dat wil niet zeggen dat alle knelpunten nu zijn opgelost. Het is daarom belangrijk dat gemeenten op eigen kracht door gaan om met regulier beleid de positie van Antilliaans- en Marokkaans-Nederlandse jongeren te verbeteren. Gemeenten hebben daar ook zelf belang bij.
Daarbij kunnen zij voortbouwen op de ervaring die met de projecten is opgedaan en die in deze handleiding bij elkaar is gebracht. Er staan voorbeelden in van aanpakken die goed werken. Verder zijn de effecten van een aantal maatregelen onderzocht. De handleiding gaat ook in op wat we van de afgelopen jaren kunnen leren. Kortom: deze handleiding is een handzaam digitaal hulpmiddel voor gemeenten die een aanpak willen ontwikkelen voor risicojeugd of die hun bestaande aanpak willen versterken.
Deze digitale handleiding kan daarbij een bron van kennis en inspiratie zijn. Gemeenten kunnen er hun voordeel mee doen.

Lodewijk Asscher
minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

>Inleiding

CITAAT

'Integratie vraagt van gemeenten een beleid dat voortdurend en in alle onderdelen uitgaat van de diversiteit onder hun inwoners. Van de noodzaak dat alles wat de gemeente doet, op welk beleidsterrein dan ook 'diversiteitsproof' hoort te zijn'. Bron: VNG - Visie Integratie 2007 - 2017.

Inleiding

In de afgelopen jaren is er in 35 Nederlandse gemeenten specifiek beleid uitgevoerd gericht op het terugdringen van problemen met Marokkaanse en Antilliaanse risicogroepen. De gemeenten ontvingen hiervoor geld van het Rijk, tot eind 2012. Wat valt uit de ervaringen te leren? In deze handreiking leest u erover. U vindt handvatten voor 'diversiteitsproof' generiek beleid. Deze zijn ontleend aan de ervaringen in de gemeenten en aan wetenschappelijk onderzoek, bijvoorbeeld over 'wat werkt'.

2009-2012

In de periode 2009-2012 hebben 35 gemeenten diverse aanpakken ontwikkeld en uitgevoerd. Ze waren allemaal gericht op het terugdringen van werkloosheid, schooluitval,overlast en criminaliteit bij Marokkaanse en Antilliaanse Nederlanders. Het betrof 22 gemeenten met Marokkaanse en 22 met Antilliaanse probleemgroepen. Deels overlappen ze. De aanleiding voor de aanpak was de oververtegenwoordiging van Marokkaanse en Antilliaanse Nederlanders onder voortijdig schoolverlaters, (jeugdige) werklozen en verdachten. Ook waren er incidenten rond overlast met deze groepen. De ontwikkelingen in de omvang van problemen in de gemeenten zijn in de afgelopen periode gevolgd in jaarlijkse Monitors waarin ontwikkelingen in de Marokkaanse en Antilliaanse gemeenschap specifiek zijn uitgelicht. Kijk daarvoor hier en hier.

Voor de aanpak van problemen onder Antilliaans-Nederlandse risicogroepen waren al in de beleidsperiode 2005-2008 (Rijks)middelen beschikbaar. Ook voor Marokkaans-Nederlandse risicojeugd waren er al aanpakken, maar er was tot 2009 nog geen specifiek beleid van Rijkswege. Eind 2012 is de financiering voor de aanpak van risicogroepen in beide etnische groeperingen opgeheven. Daarmee is vanuit het Rijk een einde gekomen aan het specifieke beleid.

De meeste projecten zijn niet onderzocht op resultaten. Daarom bevat deze handreiking ook bevindingen uit breder wetenschappelijk onderzoek. **Wat is er bijvoorbeeld zoal bekend over de aanpak van risicojeugd? Of over cultuurspecifieke facetten van interventies?** Welke stappen moet een gemeente zetten bij de keuze van een goede aanpak voor risicojeugd? Wat weten we over kosteneffectiviteit? Voor de selectie van relevante onderwerpen is nauw samengewerkt met de samenwerkingsverbanden Antilliaans-Nederlandse risicogroepen en Marokkaans Nederlandse risicojongeren, het ministerie van Binnenlandse Zaken, en vanaf november 2012 het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De handleiding is een eerste versie; in een volgende editie krijgen nieuwe, actuele ontwikkelingen uit de wetenschap en de lokale praktijk een plaats.

MEER WETEN?

Het Samenwerkingsverband aanpak Marokkaans-Nederlandse risicojongeren heeft een documentaire laten maken over straatcoaches. De documentaire maakt inzichtelijk op welke verschillende manieren gemeenten de inzet van straatcoaches vormgeven. Wat overal hetzelfde is, is dat straatcoaches de ogen en oren op straat zijn en de frontlinie voor hulpverleners en politie.

De documentaire is te bekijken op de website Wegwijzer Jeugd en Veiligheid.

DE FOCUS OP MAROKKAANSE RISICOJONGEREN

In 2011 heeft het Samenwerkingsverband aanpak Marokkaans-Nederlandse risicojongeren een inventarisatie gemaakt van de aanpak gericht op Marokkaanse risicojeugd. Uit dit rapport komt naar voren dat er vooral is ingezet op de aanpak van overlast en criminaliteit. Dit gebeurde door het versterken van integraal, persoons- en wijkgericht werken en van de onderlinge samenwerking. Voor veel gemeenten kwam daar in de afgelopen jaren een nieuwe benadering bij: de inzet van straatcoaches en gezinscoaches, en (intensieve) samenwerking met vertegenwoordigers van de Marokkaanse gemeenschap. Schooluitval en werkloosheid zijn vooral aangepakt via regulier beleid. De aanpak in gemeenten omvat meestal twee lijnen die in het Rijksbeleid zijn te onderscheiden: grenzen stellen en perspectief bieden.

DE FOCUS OP ANTILLIAANSE RISICOGROEPEN

Het beleid voor Antilliaanse Nederlanders in de 22 gemeenten richtte zich behalve op jeugdigen, ook op (jong)volwassenen. Belangrijke kernelementen in dit beleid zijn de aandacht voor de woonsituatie, schuldenproblematiek, taal en tienermoederschap. Vanwege de complexiteit van problemen waarmee risicojeugd dikwijls kampt, kiest een gemeente vaak een integrale aanpak. Het is bekend dat deze doelgroep een afstand tot voorzieningen ervaart en wantrouwen koestert. Ook bij Marokkaanse risicojeugd is de afstand tot voorzieningen een punt van aandacht. **Daarom zijn ruimte voor vertrouwen en outreachend werken onmisbaar in een goede aanpak voor zowel Marokkaans- als Antilliaans-Nederlandse risicojeugd.**
Samenwerking en samenspraak met (vertegenwoordigers van) gemeenschappen was belangrijk in de aanpak voor beide groeperingen. Zie een voorbeeld van een advies uit de Antilliaanse gemeenschap aan beleidsmakers. Het advies benadrukt dat ook bij de overgang naar regulier beleid blijvende aandacht voor maatwerk en culturele sensitiviteit nodig is.

MEER WETEN?

De cijfers in deze tekst over de omvang van de problematiek bij aanvang van het specifieke beleid zijn afkomstig uit de beleidsbrieven 2009.

1.1 Wat is het probleem?

AANDACHT VOOR RISICOJEUGD

In 2009 begon een periode waarin het Rijk specifieke aandacht besteedde aan de aanpak van problemen bij risicogroepen van Antilliaanse en Marokkaanse herkomst. Dat gebeurde in 35 gemeenten. De reden hiervoor was de oververtegenwoordiging van deze groepen bij schooluitval, (jeugd)werkloosheid, criminaliteit en overlast. Gemeenten hadden ook te maken met incidenten – vooral met Marokkaans-Nederlandse jeugdigen. Bij Antilliaanse Nederlanders loopt de oververtegenwoordiging in de probleemterreinen door tot in de volwassenheid. Het specifieke beleid heeft nieuwe kennis opgeleverd over de aanpak van risicojeugd en het daartoe vereiste maatwerk. **Inzichten uit deze handreiking kunnen dan ook breder worden toegepast bij de aanpak van problemen met risicojeugd.** Risicojongeren zijn – volgens een definitie van het Nicis uit 2009: ‘*Kinderen of jongeren die meerdere, vaak samenhangende en elkaar versterkende problemen ervaren, waardoor ze het risico lopen op maatschappelijke uitval en/of verval in criminaliteit. Risicofactoren kunnen voortkomen uit kenmerken van het kind zelf (bijvoorbeeld een verstandelijke, psychische of lichamelijke problematiek), uit omgevingskenmerken zoals een problematische thuissituatie, lage sociaaleconomische status of slechte woonomgeving, en/of uit culturele achtergrond voortkomende knelpunten, zoals het hebben van verschillende waarden en normen of het om moeten gaan met negatieve beeldvorming*’. Deze definitie sluit goed aan bij het beleid van de afgelopen jaren. Dit concentreerde zich sterk op preventie, naast curatie. Over de verschillende domeinen waarop een aanpak risicojeugd zich kan richten, staat elders in deze handreiking meer informatie.

PROBLEMEN MAROKKAANS-NEDERLANDSE RISICOJEUGD

Bij Marokkaans-Nederlandse jeugdigen zijn het vooral jongens die veel problemen veroorzaken. Het beleid van de afgelopen jaren was dan ook vooral *jongensbeleid*. Bij de start van de beleidsperiode verlieten Marokkaans-Nederlandse jongens twee keer zo vaak het onderwijs voortijdig als autochtone leeftijdgenoten. Ze waren drie keer zo vaak werkloos als autochtone jongens, en vier tot vijf keer zo vaak verdachte van een misdrijf. Tussen de hier benoemde probleemvelden bestaat samenhang: verdachten hebben vaker voortijdig het onderwijs verlaten en zijn vaker werkloos. De problemen zijn niet per gemeente hetzelfde, en

MEER WETEN OVER OVERLAST?

Van Montfoort en Intraval deden onderzoek naar de ontwikkeling van jeugdoverlast in de 22 gemeenten van het samenwerkingsverband aanpak Marokkaans-Nederlandse risicojongeren. Binnen deze 22 gemeenten is over de afgelopen jaren een afname in jeugdoverlast geconstateerd. Dat geldt ook voor de overlast die wordt veroorzaakt door voor het merendeel uit Marokkaans-Nederlandse risicojongeren bestaande jeugdgroepen. De groepsgrootte lijkt af te nemen, de overlast vindt minder vaak plaats gedurende de hele week, de impact van geluidsoverlast is afgenomen, terwijl de groepen zich vaker in meerdere wijken ophouden.

De groepen zijn in 2011/2012 - vergeleken met 2009/2010 - meer divers van leeftijd. Bij de voornamelijk Marokkaans-Nederlandse groepen zijn in verhouding tot de andere groepen vaker jongeren onder de 16 aanwezig. Verder zijn er intussen meer (Marokkaans-Nederlandse) jongeren bekend bij de hulpverlening. Deze jongeren lijken ook meer problemen te hebben dan de andere jongeren. De onderzoekers vatten deze grotere bekendheid bij de hulpverlening op als een indicatie dat er vaker hulpverlening wordt ingezet als maatregel om de overlast terug te dringen.

Verdieping

Elders in de handreiking kunt u meer lezen over achtergronden van probleemgedrag van Antilliaans-Nederlandse risicogroepen.

ook binnen gemeenten doen zich dikwijls grote verschillen voor tussen wijken of buurten. Over de periode 2009-2012 zijn de problemen in de afzonderlijke gemeenten in kaart gebracht en is gevolgd hoe die zich ontwikkelden. Problemen blijken deels afgenomen, deels toegenomen. Dat verschilt per domein (schooluitval, jeugdwerkloosheid, criminaliteit), maar vooral per gemeente. Ook is een afzonderlijke studie gedaan naar het verloop van de overlast van Marokkaanse jeugdigen. (Zie linkerkolom).

PROBLEMEN ANTILLIAANS-NEDERLANDSE RISICOGROEPEN

De risicogroepen onder de Antilliaanse Nederlanders waarvoor specifiek beleid is ontwikkeld zijn niet beperkt tot jeugdigen of jongens; de problemen lopen door tot in de volwassenheid. Daarom spreken we in deze handreiking steeds bewust van Antilliaanse risico*groepen*. Evenals bij Marokkaanse Nederlanders is er een oververtegenwoordiging op (jeugd)werkloosheid, schooluitval en bij criminaliteit. Bij aanvang van de beleidsperiode waren Antilliaanse Nederlanders bijvoorbeeld ruim zes keer zo vaak verdachte van een misdrijf als autochtone Nederlanders en drie keer zo vaak werkloos. Overigens nam de oververtegenwoordiging op verschillende terreinen al deels af in de aanloop naar 2009. Er bestond toen al specifiek beleid dat problemen bij Antilliaanse Nederlanders moest verminderen. De problemen bij Antilliaanse groepen concentreren zich vaak bij relatieve nieuwkomers, die niet zelden al vanuit een kwetsbare positie naar Nederland komen. Ook tienermoeders vormen een aandachtscategorie. In de periode 2009-2012 zijn de problemen in de afzonderlijke gemeenten in kaart gebracht en is gevolgd hoe die zich ontwikkelden. Problemen blijken deels afgenomen, deels toegenomen. Dat verschilt per domein (schooluitval, jeugdwerkloosheid, criminaliteit), maar vooral per gemeente.

AANDACHTSPUNTEN BIJ BELEID

Problemen bij risicojeugd hangen deels samen met kenmerken van groepen zelf, maar – zoals deze handreiking duidelijk maakt – ook in de interactie met de maatschappelijke context. Zo spelen de kansenstructuur, conjuncturele schommelingen, de toegankelijkheid van voorzieningen en de inrichting van gemeentelijk beleid een belangrijke rol. Op dit moment neemt de (jeugd)werkloosheid bij migrantengroepen bijvoorbeeld weer toe door de recessie.

Beleid gericht op risicojeugd is ook maatwerk. Elke gemeente is anders, zo komt duidelijk uit de monitors van de afgelopen jaren naar voren. De omvang en aard van de problemen kan verschillen, evenals de concentratie of spreiding ervan over de gemeente. In veel gemeenten zijn onder andere wijkgerichte aanpakken opgezet.
Belangrijke aandachtspunten bij het uitwerken

MEER WETEN?

Advies 'Divers gestuurd'

Het Verwey-Jonker Instituut onderzocht hoe er in de (preventieve) zorg voor jeugd structurele aandacht voor diversiteit kan komen. Ondanks de decennialange inspanningen voor interculturalisering worden migrantengezinnen nog steeds minder goed bereikt en bediend dan andere gezinnen. Volgens de auteurs is dit te wijten aan gebrek aan sturing, zowel in instellingen als door de overheid. Als financiering en aandacht verdwijnen, gaan ook de — met veel moeite opgebouwde — structuren en expertise verloren. Van verankering van diversiteitsbeleid is vaak nauwelijks sprake. In de meeste instellingen ontbreekt een (doordachte) visie op diversiteit en is er geen systematische aandacht voor een divers personeelsbeleid, het aanbod, de werkwijzen en (zelf-)monitoring. Ook gemeenten zijn weinig bezig met de vraag hoe te sturen op diversiteitbeleid, maar laten dit vraagstuk doorgaans aan instellingen over. Het advies 'Divers gestuurd' richt zich op de verankering van diversiteitbeleid. De impasse kan alleen worden doorbroken als overheid en instellingen hun verantwoordelijkheid voor het bedienen van alle groepen opnemen. De auteurs doen aanbevelingen om *systeemverantwoordelijkheid* te bevorderen via wet- en regelgeving. Daardoor zullen gemeenten en instellingen sterker sturen op maatwerk in de zorg voor jeugd.

van een aanpak van risicojeugd zijn een goede probleemanalyse, monitoring, samenwerking en duurzaamheid. Hier stippen we één onderwerp al aan: **de verankering van diversiteitsdenken. Dat wordt belangrijker nu specifiek beleid verdwijnt en er maatwerk moet worden geleverd in generiek beleid voor risicogroepen.**

PRAKTIJKVOORBEELD

Catch Nijmegen

Het project 'Catch!', van Reclassering Nijmegen richt zich specifiek op Antilliaans-Nederlandse risicojongeren die keer op keer kleine delicten plegen. Met intensieve trajectbegeleiding probeert 'Catch!' de jongeren een nieuw en geregeld bestaan te bieden. Een duidelijke structuur, dagelijkse routine, emotionele stabiliteit, gezondheid, een zelfstandig huishouden voeren, een sociaal netwerk en arbeid of scholing komen allemaal aan bod. Niet alleen straffen, maar ook kansen bieden aan jongeren. De trainingen vinden tijdens, voor en na detentie plaats. Het project duurt één à twee jaar. De motivatie van de deelnemer is erg belangrijk. Dwang- en drangmaatregelen zijn mogelijk. Zaken die geregeld worden in de oriëntatiefase zijn schuldhulpverlening en woninginschrijving. Vervolgens krijgt de kandidaat trainingen in vaardigheden en gedrag. Daarna gaat de jongere op weg naar het zelfstandig functioneren. Het contact leggen met het UWV WERKbedrijf is hier een onderdeel van. Langzaam wordt de jongere weer losgelaten; gedragsaanpassing moet terugval in oud gedrag tegengaan.

Verdieping opgroeien in de migratiecontext:

- Achtergronden Marokkaans-Nederlandse risicojeugd
- Achtergronden Antilliaans-Nederlandse risicogroepen
- Wat werkt voor Marokkaans-Nederlandse risicojeugd
- Uitgebreide samenvatting van het kennisfundament

1.2 Het ontstaan van probleemgedrag

Uit onderzoek is al veel bekend over de oorzaken van criminaliteit bij jongeren. Maar de wetenschap heeft het beleid en de praktijk meer te bieden. Dit is beschreven in het Kennisfundament, een omvangrijke overzichtsstudie (WODC, 2008).
Bij het zoeken naar oorzaken van het hoge aandeel jongeren van Marokkaanse en Antilliaanse afkomst wordt vaak gewezen op sociaaleconomische achterstand. Hieronder wordt bijvoorbeeld verstaan: armoede of een laag opleidingsniveau van ouders en schoolachterstand en -uitval van kinderen. Verder gaat het om factoren die te maken hebben met het opgroeien in de migratiecontext.

Grenzen stellen
Risicoreductie
Morele ontwikkeling
Sociale binding

Het Kennisfundament gaat daarnaast uitgebreid in op algemene theorieën die de basis vormen van effectieve interventies. Ook zijn de mechanismen beschreven die zorgen dat interventies werken in het tegengaan van criminaliteit (en het voorkomen van recidive). Het Kennisfundament draagt daarmee bouwstenen aan die kunnen helpen bij de aanpak van overlastgevend gedrag en criminaliteit. Beleidsmakers en professionals kunnen voorafgaand aan een interventie nagaan of deze volgens de onderzoeksliteratuur kans maakt om effectief te zijn. Een onderbouwde theorie is behulpzaam bij het opstellen van de uitgangspunten van beleid. Het Kennisfundament is gegroepeerd rondom vier beleidslijnen.

GRENZEN STELLEN

Het stellen van duidelijke grenzen en sanctioneren van grensoverschrijdend gedrag is van grote betekenis bij het voorkomen en aanpakken van delinquent gedrag van jongeren.
Interventies zijn onder andere:
- moeilijker maken om aan buit te komen
- politietoezicht op *hotspots*
- straffen in combinatie met hulpverlening, waarbij ook het systeem rondom de jongeren wordt betrokken

RISICOREDUCTIE

De aanwezigheid van risicofactoren hoeft niet per se tot probleemgedrag te leiden. Wel is er een samenhang tussen de duur van de blootstelling aan risicofactoren, het aantal risicofactoren en de mate van probleemgedrag. Risicofactoren zijn er op het niveau van het individu, het

PRAKTIJKVOORBEELD

Gezinscoaches Tilburg

Wanneer de jongere en een coach aan elkaar worden gekoppeld, ondertekent de jongere een contract voor een intensief en gedisciplineerd begeleidingsplan. Daarin staan de hulpvraag en de doelen van de jongere/het gezin. Vaak gaan deze doelen over het gedrag van de jongere (zoals omgaan met agressie), maar een doel kan ook de ouders aangaan (zoals structuur leren bieden). Deze doelen worden vanuit alle leefgebieden bekeken en gecontroleerd door ouders en coach. De coach probeert ouders te motiveren. Bijvoorbeeld dat ze actiever betrokken raken bij wat hun kind doet; de coach gaat dan met ouders mee naar school. Er worden ook groepsbijeenkomsten over specifieke onderwerpen georganiseerd voor zowel jongeren als ouders. Gezinscoaches bespreken de onderwerpen die zij met de jongere behandelen ook altijd met de ouders, omdat zij uiteindelijk verantwoordelijk zijn voor hun kind. Een coachingstraject duurt meestal een (school) jaar en wordt afgesloten met een eindgesprek. Een half jaar na afsluiting vindt ten slotte een gesprek plaats. De gezinscoach doet een huisbezoek en gaat na in hoeverre het gezin het geleerde heeft vastgehouden en de jongere zich nog steeds positief ontwikkelt.

BRONNEN:

Anker, M. van den, Bax, F. & Quekel, M (2011). *Effectieve aanpak van risicojongeren*. Achtergrond en toepassing van de trainingen kennisfundament. Den Haag: Nicis Institute.

Brons, D., Hilshorst, N., & Willemse, F. (red.). *WODC Cahier 2008-4. Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren*, pp. 183-199. Den Haag: Ministerie van Justitie/WODC.

gezin, leeftijdgenoten en de bredere omgeving. Voorbeelden op elk van die niveaus zijn dan achtereenvolgens de neiging tot agressief gedrag, een autoritaire en weinig steunende opvoedstijl, deelnemen aan een criminele jeugdgroep en het wonen in een achterstandbuurt.
Interventies zijn onder andere:

- cognitieve gedragstherapie, waarmee jongeren leren om te gaan met cognitieve denkfouten (‘deze maatschappij moet mij niet’)
- oudertraining
- multisysteemtherapie, met aandacht voor (interacties in) gezin, school, leeftijdgenoten en buurt

MORELE ONTWIKKELING

De morele ontwikkeling van criminele jeugd loopt vaak achter bij die van niet-criminele jeugd. Kinderen die al vroeg in de kindertijd probleemgedrag vertonen tegenover gezinsleden en leeftijdsgenootjes, hebben vaak moeite met sociaal-moreel redeneren. Ook zijn ze minder in staat tot het juist inschatten van het gedrag van anderen en tot zich inleven in een ander. Zowel biologische, psychologische, sociale en culturele factoren spelen mee.
Werkzame interventie:

- trainingen gericht op agressieregulatie

SOCIALE BINDING

Goede contacten met familie en vrienden, een mooie maatschappelijke betrekking en een goed conventioneel leven vormen een rem op crimineel gedrag: met dergelijke bindingen heb je immers iets te verliezen. Andersom geldt dat iemand met gebrekkige sociale bindingen een grotere kans loopt om ten prooi te vallen aan de verlokkingen van criminaliteit. Zowel psychologische als sociale en culturele factoren zijn van invloed op de sociale bindingen van jongeren.
Mogelijke interventies:

- oudertraining
- *mediation* tussen slachtoffers en daders
- systeemgerichte preventie, gericht op het verhogen van betrokkenheid bij bijvoorbeeld school en buitenschoolse activiteiten

1.3 De juiste diagnose

Een goede diagnose gaat vooraf aan een effectieve aanpak. Er moet eerst een gedegen probleemanalyse plaatsvinden, wil de aanpak van de problematiek rond risicojongeren en risicogroepen adequaat zijn. Zo'n analyse kan op verschillende niveaus gebeuren: bijvoorbeeld op het niveau van de jongere zelf (individueel niveau, met aandacht voor omgevingsfactoren zoals gezin of *peers*) of op het niveau van de gemeente of samenleving (institutioneel niveau).
De Samenwerkingsverbanden hebben de afgelopen jaren het belang van een goede probleemdiagnose benadrukt. Binnen de kenniskring van KIEM (Kennisprogramma Integratie) wisselden experts uit onderzoek, beleid en praktijk hun kennis en ervaringen uit. Dit leidde tot nieuwe gezichtspunten over wat een op risicojongeren gericht beleid effectief maakt. De tekst hieronder is grotendeels op deze inzichten gebaseerd.

Probleemanalyse op individueel niveau
Probleemanalyse op institutioneel niveau

PROBLEEMANALYSE OP INDIVIDUEEL NIVEAU

Wil je tot de kern van een probleem kunnen doordringen, dan is een heldere analyse van de situatie en de behoeften van de jongere essentieel. Het komt nog te vaak voor dat hulpverleners zich alleen bezighouden met symptoombestrijding: een jongere spijbelt en wordt door een leerplichtambtenaar teruggestuurd naar school. Het verzuim wordt gezien als het probleem en dit is opgelost als de leerling weer naar school gaat. Het verzuim kan echter ook een symptoom zijn van een achterliggend probleem. Wanneer er niet wordt gekeken naar de oorzaken van het verzuim, blijft de kern van het probleem onopgelost. Dat maakt de kans dat de jongere weer uitvalt groter.

Een manier om een gedegen analyse van de situatie van een jongere te maken is het uitvoeren van een leefgebiedenanalyse. Bij deze analyse wordt systematisch op uiteenlopende leefterreinen, zoals school, inkomen, huisvesting of gezondheid in kaart gebracht wat de situatie van de jongere is en welke problemen er spelen. Zowel hulpverleners als jongeren zelf kunnen hier baat bij hebben: zij krijgen zo inzicht in wat er aan de hand is en weten vervolgens waaraan gewerkt moet worden. Zo'n analyse kan voor elke jongere apart worden gemaakt, maar ook voor een groep jongeren. Een andere manier om meer inzicht te krijgen is een jongere zijn of haar levensverhaal op laten schrijven.

BRON:

Berkeley, E. & A. Van Uden (2009). *Risicojongeren*. Een bundeling van inzichten uit onderzoek, beleid en praktijk over een effectieve aanpak. Den Haag: Nicis Institute.

Het is belangrijk de risicojongeren zelf en hun ouders bij de probleemanalyse te betrekken. Dit vergroot hun motivatie, wat weer een belangrijke voorwaarde is voor het succesvol doorlopen van een (hulpverlenings)traject. Hiervoor bestaan verschillende methodieken.
Bij een leefgebiedenanalyse moet tenslotte ook oog zijn voor de competenties van de jongeren, niet enkel voor risicogebieden. Breng ook de talenten van de jongeren in kaart. Zo ligt de nadruk niet alleen op problemen, maar ook op talentontwikkeling.

Randvoorwaarden voor een goede probleemanalyse zijn onder meer:

- **Tijd**. Besef dat een goede analyse tijd kost. Snel ingrijpen levert niet per definitie succes op. Bovendien is het onmogelijk om alle informatie in één intakegesprek boven tafel te krijgen.
- **Toegang tot goede informatie**. Voor een goede analyse is goede informatie van bijvoorbeeld scholen en hulpverleningsinstanties nodig en kennis van relevante beschikbare bronnen.
- **Een deskundige professional**. De kwaliteit van de professional die de intake doet is een belangrijke factor voor het slagen of falen van de analyse, om contact te kunnen leggen met de jongere en een sfeer van vertrouwen te kunnen creëren. Deskundigheidsbevordering in de opleiding en 'on the job' training waardoor de professional goed leert werken met risicojongeren zijn hierbij cruciaal. Ook bewustzijn van culturele verschillen en daarmee om weten te gaan is een belangrijke voorwaarde om goed met risicojongeren van diverse herkomst te werken.

PROBLEEMANALYSE OP INSTITUTIONEEL NIVEAU

Om een goede aanpak of goed beleid te kunnen formuleren, is een helder beeld van de omvang van de problematiek noodzakelijk, maar ook inzicht in de oorzaken en achtergronden ervan. Daarna kan naar echt werkende oplossingen worden gezocht. **Naast probleemanalyses op individueel niveau is het voor bestuurders en beleidsmakers dan ook van belang om een analyse te maken van het probleem op het institutionele niveau: op het niveau van de wijk, de stad of samenleving als geheel**.

Wetenschappelijk onderzoek kan meer informatie verschaffen over oorzaken, risicofactoren en oplossingsrichtingen. Gemeenten kunnen dit meer benutten dan tot op heden gebeurt. De 'politieke haast', snel wisselende visies en belangen van politici en beleidsmakers zijn hier mede debet aan. Zonder de vereiste kennisbagage, zoals een goede probleemanalyse, is goedbedoeld beleid helaas nogal eens gedoemd te mislukken.

Het is voor gemeenten nuttig om in kaart te brengen welke instellingen zich bezighouden met de risicojongeren en/of hun problema-

MEER WETEN?

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft voor het Raak-Pro programma *Talentontwikkeling bij risicojongeren* bouwstenen verzameld om de talentontwikkeling van risicogroepen te vergroten, bijvoorbeeld via het jongerenwerk.

Over jongerenparticipatie is veel informatie voorhanden. Stichting Alexander is een landelijk instituut voor jeugdparticipatie en participatief jongerenonderzoek. Het doel is het realiseren van empowerment en zinvolle invloed van jeugd op beleid en de uitvoeringspraktijk. Voor een meer samenhangende en voor de praktijk bruikbare bundeling hebben Stichting Alexander en het Verwey-Jonker Instituut de Toolkit Jeugdparticipatie ontwikkeld. In deze Toolkit worden 32 verschillende methoden (tools) gepresenteerd. Deze methoden zijn geselecteerd omdat ze hun succes in de afgelopen jaren hebben bewezen. De methoden worden kort en bondig omschreven en elke methode wordt toegelicht met een praktijkvoorbeeld.

In opdracht van het ministerie van BZK is Bureau Beke in 2011 nagegaan in welke gevallen een buurthuis een geschikt interventiemiddel kan zijn binnen de aanpak van Marokkaans-Nederlandse risicojongeren en wat randvoorwaarden daarbij zijn. Ze staan hierin uitgebreid stil bij concrete vormen van probleemanalyse.

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Een kenmerk van de Futuro Aanpak Overlast die verschillende gemeenten inzetten is het principe 'zacht waar het kan, hard waar het moet'. De Futuro aanpak is een (theoretisch onderbouwde) sluitende aanpak, waarmee overlast stapsgewijs wordt aangepakt. De methode heeft zich in de praktijk bewezen. De doelgroep bestaat uit hinderlijke, overlastgevende of criminele groepen, of een combinatie daarvan. Er zijn in deze aanpak drie momenten van analyse. Allereerst een probleemanalyse van de groep, waarvoor gebruikgemaakt wordt van de informatie van alle betrokken partners. Vervolgens vindt een probleemanalyse op individueel niveau plaats door de leefgebieden van de overlastgever in kaart te brengen. Het inzetten van handhaving gebeurt na een uitgebreide analyse van alle mogelijke repressiemiddelen, die ook gericht kunnen zijn op de (sociale) omgeving van de overlastgever.

COJOR (casuïstiek overleg jongeren in de openbare ruimte) Oosterhout. Alle deelnemers hebben toegang tot een gezamenlijke database: Jongeren in Beeld. De gemeente heeft in 2009 alle (criminele) risicojongeren in kaart laten brengen. De database wordt gaandeweg aangevuld met nieuwe risicojongeren- en groepen. Het systeem is zo gebouwd dat het zelf melding maakt als een dossier te lang op een bepaalde code staat (bijv. urgent) zonder dat er tussentijds in wordt gekeken. Het systeem wordt onderhouden door een extern bedrijf. Burgers kunnen op verschillende manieren een overlastmelding maken bij het COJOR. Daarnaast zorgen jeugdagenten en jongerenwerkers voor een aanzienlijk deel van de invoer van het casusoverleg (over welke wijken, welke hangplekken, welke groepen). De beleidsondersteuner bij de gemeente leest dagelijks de e-mails, hij zet de meldingen uit naar alle COJOR-partners. Een gezamenlijk opgesteld format zorgt ervoor dat iedereen duidelijk weet wat te doen.

tiek. Een contextanalyse beschrijft de belangrijkste elementen en voorzieningen binnen een gemeente, buurt of wijk, zowel voor de hele bevolking, als voor de risicojongeren of -groepen. De gemeente kan zo vaststellen waar mogelijk overlap zit of waar zich juist hiaten bevinden. Wat ook wel gebeurt bij een contextanalyse is een nadere analyse van jongeren op etniciteit, sociaaleconomische status, schooluitval en arbeidsparticipatie, en een onderzoek naar verschillen in bijvoorbeeld schooluitval of arbeidsdeelname tussen subgroepen. Ideeën voor bronnen zijn te vinden in deze tekst.

Het programma 'Communities that Care' (CtC) biedt een goed voorbeeld van een uitgebreide contextanalyse. CtC is een wijkgerichte methode om probleemgedrag van jongeren vroeg te signaleren en aan te pakken. Hierbij worden de onderliggende oorzaken van probleemgedrag systematisch in ogenschouw genomen. Het gaat bijvoorbeeld om geweld, delinquentie, problematisch middelengebruik, schooluitval, tienerzwangerschappen en depressie. Uit een landelijke evaluatie blijkt dat CtC vooral geschikt is als strategisch sturingsinstrument. Het programma draagt ertoe bij dat instellingen op het terrein van preventie goed samenwerken. CtC helpt gemeenten nauwkeurig te analyseren met welke problemen een wijk kampt.

Als er sprake is van criminaliteit en overlast is een gedegen criminaliteitsanalyse nodig om een goed beeld te krijgen van de kwantiteit en aard van de problematiek. Door analyses over een langere periode te doen, ontstaat inzicht in de toe- of afname van criminaliteit en overlast. Dit is als eerste meestal een taak voor de analyseafdeling van de politie. De wijk- of jeugdagent komt hier eveneens in beeld, die bijvoorbeeld het aantal en type jeugdgroepen per buurt kan inventariseren aan de hand van de Beke-shortlistmethodiek. Bij situationele analyses dient altijd de koppeling te worden gemaakt tussen 'harde' systeeminformatie en 'zachte' straatinformatie. De professionals die werken met de jongeren zijn daarvoor een belangrijke informatiebron.

Bij een draagvlakanalyse wordt tot slot de mening van een bepaalde doelgroep over een specifiek onderwerp onderzocht. Het bespreken van de uitkomsten met de groep in kwestie — bijvoorbeeld buurtbewoners — helpt eventuele negatieve beeldvorming te minimaliseren en de betrokkenheid te vergroten. Heldere communicatie is daarbij van evident belang.

MEER WETEN?

Maak zelf tabellen op statline of jeugdstatline

1.4 De juiste informatie

Om een aanpak gericht op risicogroepen te kiezen is een goed beeld nodig van de problematiek in de eigen gemeente. In welke wijken of buurten concentreren problemen zich, bij welke (etnische) groepen, en om wat voor problemen gaat het vooral? Criminaliteit, of juist schooluitval of (jeugd)werkloosheid? Hoe erg zijn de problemen, vergeleken met problemen in andere gemeenten of het landelijke beeld?

Kwantitatieve data
Kwalitatieve data

KWANTITATIEVE DATA

Er zijn veel manieren voor het verzamelen van kwantitatieve informatie over de doelgroep. Het kan op zowel lokaal, regionaal als landelijk niveau. Op lokaal en regionaal niveau zijn er vaak jeugdmonitors beschikbaar, voor gemeenten en provincies. Veel (grotere) gemeenten hebben ook een eigen onderzoek- of informatiedienst met databank die aanvullende statistieken bieden. Provinciale monitors zijn vaak te vinden op de website van de provincie. Verder zijn er gemeentelijke monitors voorhanden op de website van de gemeente, al is deze informatie vaak ook bekend bij of opgesteld door het centraal bureau voor de statistiek (CBS).

Monitors

De ontwikkelingen in de omvang van problemen met Marokkaans- en Antilliaans Nederlandse risicogroepen in de gemeenten zijn in de afgelopen periode gevolgd in jaarlijkse Monitors. De meest recente zijn hier en hier te vinden.

Statline en jeugdspiegel

Via het programma Statline op de website van het CBS kunnen zelf gegevens per gemeente worden gevonden en samengesteld, bijvoorbeeld door op de kaart van Nederland een gemeente aan te klikken of door te zoeken op thema. Via Statline kunnen gegevens worden uitgesplitst per gemeente, stadsgewest, grootstedelijke agglomeratie, landbouwgebied, politieregio, COROP-gebied of provincie. Het CBS heeft ook een aparte Statline-versie over jongeren, deze werkt hetzelfde en is te vinden via de website. Deze site gaat hoofdzakelijk in op thema's inzake jongeren. De Jeugdmonitor is ingedeeld in vijf domeinen: jongeren en gezin, gezondheid en welzijn, onderwijs, arbeid en veiligheid en justitie. Elk domein bevat een groot aantal gedetailleerde indicatoren, die getoond worden voor de recente jaren.

Ook via de lokale jeugdspiegel is veel informatie te vinden. Via deze site is het mogelijk om twee of meer gebieden met elkaar te vergelijken. Op deze website kunnen gegevens worden gevonden

PRAKTIJKVOORBEELDEN KWALITATIEVE DATA

In Rotterdam zijn gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van de Antilliaanse en Marokkaanse gemeenschap, om samen tot probleemdefinities en oplossingsrichtingen te komen. Bij deze Antillianen- en Marokkanentafels gingen bestuurders in gesprek met burgers en sleutelpersonen.

Gemeente Gorinchem heeft ervoor gekozen de problemen samen met de gemeenschap op te lossen. De Nederlands-Marokkaanse gemeenschap heeft op uitdrukkelijk verzoek van de burgemeester het voortouw genomen. Bij het uitwerken van een actieplan zijn de unie van Marokkanen, de woningbouwcorporatie, de politie, sociaal cultureel werk en de afdelingen Welzijn, Wijkbeheer en Veiligheid van de gemeente betrokken. Een regiegroep met vertegenwoordigers van deze organisaties en de unie van Marokkanen heeft de acties doorgenomen en ziet toe op de voortgang van het actieplan. Aan het vierwekelijks wijkoverleg nemen vertegenwoordigers van niet-Westerse afkomst en de straatcoach deel. Voor themaoverleggen worden ook wijkbewoners uitgenodigd.

Discussieleiders

Voor het houden van gesprekken met burgers van diverse herkomst is het belangrijk goed aan te sluiten bij wat er leeft. Via FORUM is een multi-etnische pool van gespreksleiders met veel ervaring in te schakelen.

en uitgesplitst per gemeente, GGD-regio, politieregio, stadsregio, provincie of gemeentes van een bepaalde omvang. Via de lokale jeugdspiegel is ook per gemeente een lokaal jeugdrapport beschikbaar.

Gegevens die op de websites van de lokale jeugdspiegel en het CBS te vinden zijn, lopen uiteen van algemene demografische kenmerken tot aan specifieke informatie, zoals het aantal verdachten uitgesplitst per delict. Vaak zijn deze gegevens ook weer verder uit te splitsen, bijvoorbeeld naar sekse of leeftijdscategorie.

Kinderen in Tel

Een andere bron van kwantitatieve jeugddata is het databoek *Kinderen in Tel*. Via de website zijn de verschillende publicaties, waaronder de meest recente, te downloaden. Het databoek brengt de leefsituatie van kinderen en jongeren in de Nederlandse gemeenten via kerncijfers in kaart. Informatie wordt hier zowel per gemeente (vaak ook op wijkniveau) als provincie onderverdeeld en vergeleken met het landelijke gemiddelde. Kinderen in Tel hanteert 12 indicatoren, gebaseerd op het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind.
Ook landelijke cijfers kunnen via het CBS, de jeugdspiegel en Kinderen in Tel gevonden worden.

Jaarrapporten

Daarnaast is er ook nog een aantal jaarrapporten van belang. Zo stellen het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en CBS om beurten een Jaarrapport Integratie op, waarin op landelijk niveau voor verschillende etnische groepen in Nederland wordt ingegaan op een veelheid aan thema's zoals wonen, uitkeringen en werk en criminaliteit. De meest recente versie (2012) hiervan is deze. Via de websites van het SCP en het CBS zijn meer relevante rapportages te vinden. Deze bevatten voornamelijk landelijke cijfers en kunnen dienen als landelijk referentiekader.

KWALITATIEVE DATA

Het is ook van belang om als gemeente zelf kwalitatieve gegevens te verzamelen, naast de vele mogelijkheden aan kwantitatieve data. Ook dit kan op zowel gemeentelijk, regionaal als landelijk niveau. Een voorbeeld van een manier van kwalitatieve dataverzameling in de eigen gemeente is om in deze wijken met verschillende groepen, al dan niet gezamenlijk, gesprekken of focusbijeenkomsten te organiseren. Om op lokaal niveau te achterhalen wat er precies aan de hand is, kan 'harde' systeeminformatie worden gekoppeld aan 'zachte' straatinformatie. De professionals die werken met de jongeren zijn dan een belangrijke informatiebron. Te denken valt aan: jongerenwerkers, huisartsen, de coördinator van wijkcentrum en wijkagenten.

2.1 Aanpak op meerdere niveaus

De juiste diagnose is gesteld, de data zijn verzameld over de aard van de problematiek en het is dus duidelijk wat het probleem is en hoe het zich manifesteert in de gemeente… Nu is het tijd om een aanpak te kiezen. Allereerst is het belangrijk dat gemeenten zich realiseren dat de aanpak van risicojeugd, wil deze daadwerkelijk bijdragen, op verschillende niveaus kan plaatsvinden.

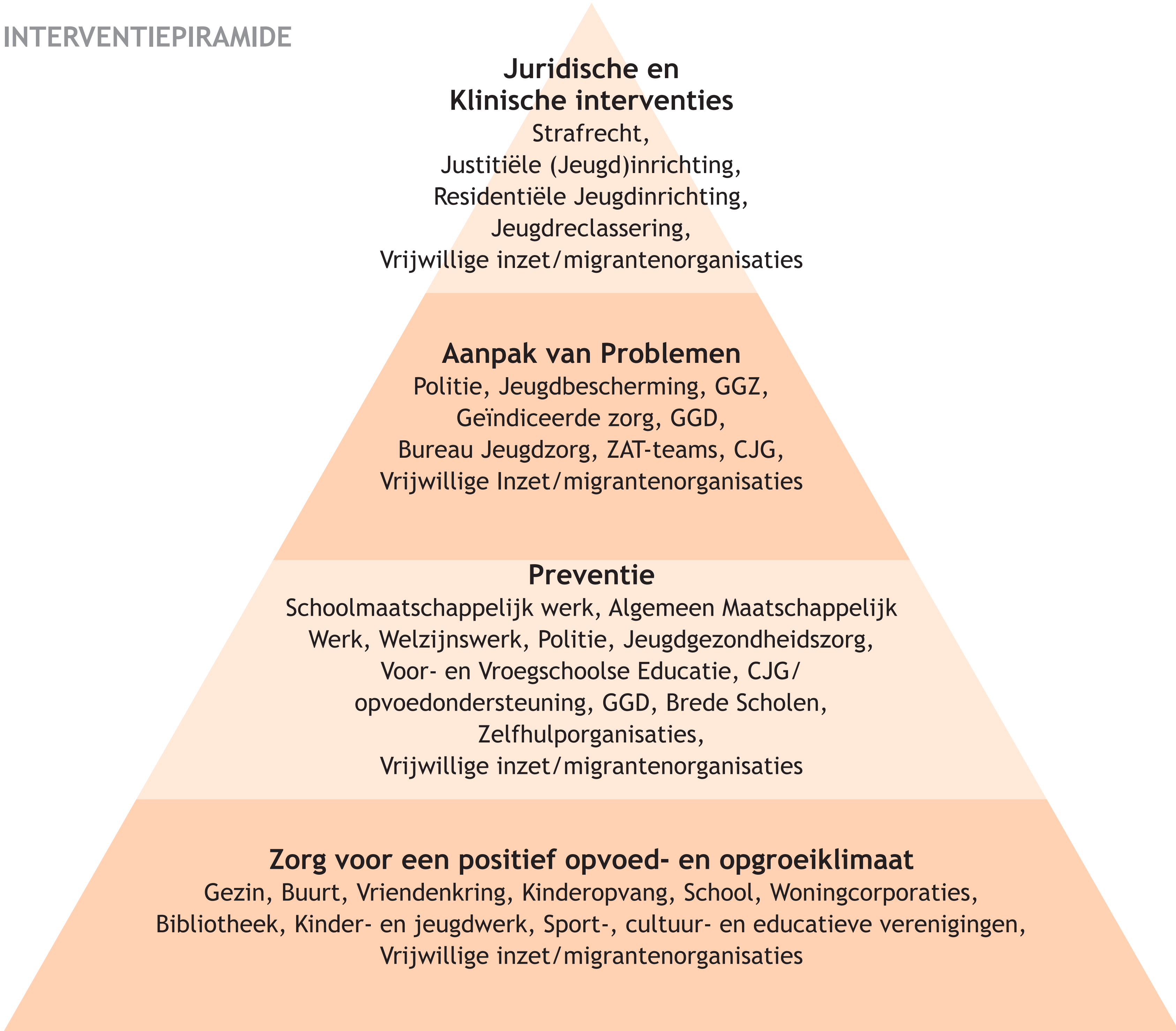
De preventie en aanpak van overlastgevend gedrag en criminaliteit is gelaagd. Het is belangrijk daar oog voor te hebben. De interventiepiramide geeft een overzicht van de instituties die betrokken zijn bij het voorkomen en bestrijden van jeugdcriminaliteit. Op al deze niveaus werkt een gemeente aan het terugdringen van problemen bij risicogroepen. Beleid voor risicojeugd richt zich niet alleen op veiligheid, maar legt hier bijvoorbeeld ook een verbinding met laagdrempelige instituties rond het gezin, en zoekt een samenhang met onder andere de opvoeding in en rond het gezin. Hoe lager in de piramide, des te preventiever de aanpak. In de onderste laag van de piramide vinden we de formele en informele instituties die samen de 'pedagogische infrastructuur' vormen rondom jeugd. Bijvoorbeeld ouders, leeftijdgenoten, maar ook scholen, sportverenigingen, vertegenwoordigers van migrantenzelforganisaties. Zij dragen zorg voor een gunstig opvoed- en opgroeiklimaat voor jongeren. Het is voor gemeenten belangrijk deze organisaties in beeld te krijgen omdat zij van groot nut zijn bij het opzetten van geslaagd preventief beleid.

Tot de tweede laag behoren de instituties met een preventieve functie. Zij zorgen ervoor dat beginnende problemen - die zonder tussenkomst kunnen leiden tot overlastgevend of crimineel gedrag - zo vroeg mogelijk worden gesignaleerd en aangepakt. De instituties in de derde laag grijpen in bij ernstiger probleemgedrag en beginnende criminaliteit. Dit doen zij door extra zorg, begeleiding en 'nieuwe perspectieven' te bieden. De bovenlaag bestaat uit instituties en interventies in de justitiele sfeer.

Interventiepiramide

De interventiepiramide geeft een overzicht van de veelheid aan instituties op verschillende niveaus die van invloed zijn op het voorkomen en bestrijden van jeugdcriminaliteit, en waar beleid op kan worden gericht.

INTERVENTIEPIRAMIDE

De interventiepiramide is een bewerking van de piramide in Van der Klein, Mak & Van der Gaag, 2011, p. 30.

2.2 Te nemen stappen

Onderzoeken laten zien dat de implementatie van veranderingen vaak moeizaam verloopt. Een goed plan om een probleem aan te pakken is dus cruciaal. Het NJi heeft de implementatie van nieuwe projecten of interventies uitgebreid gedocumenteerd. Hierna volgen de voornaamste stappen.

IMPLEMENTATIE

Implementatie is een procesmatige en/of planmatige invoering van een vernieuwing of een verandering. In enge zin heeft het een beperkt doel: dat het vernieuwingsproces **wordt uitgevoerd zoals bedoeld**. Implementatie in brede zin heeft een breder doel: dat de verandering is **geïntegreerd** in het beroepsmatig handelen, in het functioneren van de organisatie of in de structuur van de sector. Als voorbeeld nemen we de invoering van een interventie of methode. Dan is de implementatie in enge zin succesvol als professionals deze interventie of methode ook daadwerkelijk op de juiste manier zijn gaan gebruiken. In de vakliteratuur wordt dit ook wel 'behandelintegriteit' genoemd: men doet wat men volgens het boekje hoort te doen. In brede zin zou het succesvol zijn als de invoering van de methode de resultaten van het aanbod daadwerkelijk verbetert.

FASEN VAN IMPLEMENTATIE: PLAN-DO-CHECK-ACT

De plan-do-check-act cyclus, oftewel de *Deming* cirkel, is bij veel beleidsmakers bekend. De cirkel beschrijft **vier activiteiten en zes fasen**. Deze zijn van toepassing op alle verbeteringen in organisaties, en ook op het invoeren van interventies. De vier activiteiten zorgen voor een betere kwaliteit, terwijl het cyclische karakter garandeert dat de kwaliteitsverbetering continu onder de aandacht is.
De vier activiteiten zijn:

PLAN: Kijk naar huidige werkzaamheden en ontwerp een plan voor het verbeteren van deze werkzaamheden. Stel voor deze verbetering doelstellingen vast.

DO: Voer de geplande verbetering uit in een gecontroleerde proefopstelling.

CHECK: Meet het resultaat van de verbetering en vergelijk deze met de oorspronkelijke situatie, en toets deze aan de vastgestelde doelstellingen.

ACT: Stel bij aan de hand van de gevonden resultaten bij CHECK.

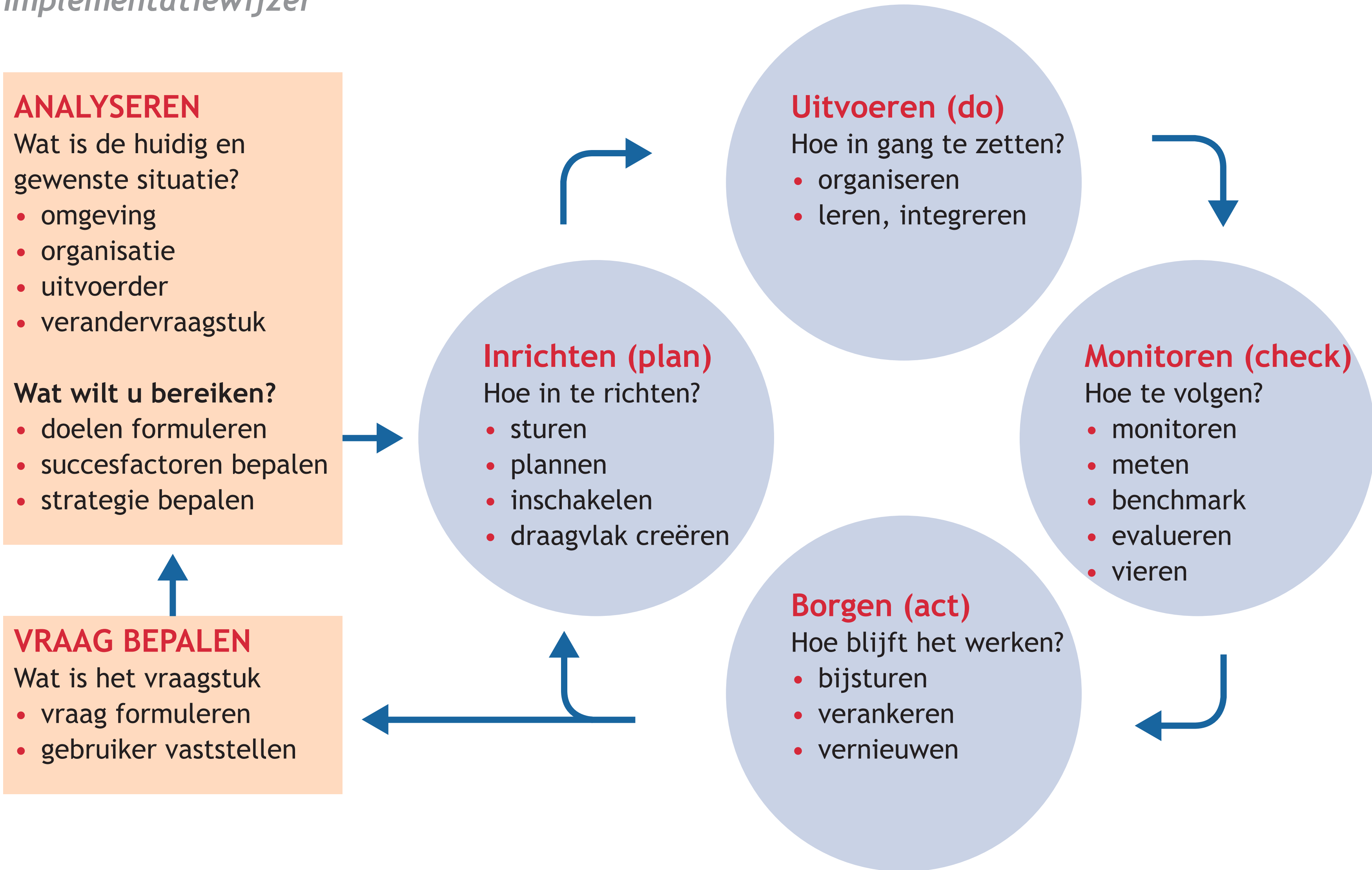
Verdieping

De Samenwerkingsverbanden Antilliaans- en Marokkaans Nederlandse risicojongeren hebben een Stappenplan Beleidsprocedure uitgewerkt. Het plan beschrijft de stappen om specifiek beleid voor alle risicojongeren te borgen in regulier beleid.

In de afbeelding is gevisualiseerd op welke wijze, na vraagverkenning en analyse, de verschillende fasen worden doorlopen (Bron: NJi).

Implementatiewijzer

MEER WETEN?

De implementatiewijzer van het NJi is een digitaal hulpmiddel voor het analyseren en doorvoeren van veranderingen in uw team, organisatie of netwerk. Het is bedoeld als een bewustmakend instrument dat inzicht verschaft, door iedere implementatiefase zorgvuldig te analyseren. Het dwingt tot keuzes waardoor duidelijker wordt waar het bij het probleem precies om draait. Bovendien helpt het onder meer bij het cyclisch inrichten van de aanpak. Het hulpmiddel maakt inzichtelijk wat de complexiteit van het vraagstuk is en geeft een daarbij passende methode; het leidt langs factoren die de verandering versnellen of tegenhouden, en helpt u daarmee rekening te houden bij de keuze van uw aanpak. Aan de hand van twintig vragen wordt u voorgelegd hoe u een vraagstuk het beste kunt aanpakken. Op basis van uw antwoorden krijgt u tips.

Stappenplan Jeugd en Veiligheid In samenwerking met een aantal gemeenten heeft het CCV een stappenplan ontwikkeld om gemeenten te helpen bij het formuleren, intensiveren en verbeteren van het lokaal beleid met betrekking tot jeugd (tot 23 jaar) en veiligheid. De stappen bieden handvatten om een lokale aanpak te realiseren en zijn bedoeld voor gemeenten die met een aanpak het thema Jeugd en Veiligheid een plek wil geven binnen het gemeentelijk beleid.

DE ZES FASEN

- **Vraag bepalen**: formuleer de vraag waar het om draait. Stel goed vast op wie de interventie is gericht. Formuleer, om tot een goede aanpak te
- komen, wat de vraag is, waar de verandering om draait en stel vast op wie de verandering gericht is.
- **Probleemanalyse**: maak een analyse van de betrokkenen, de interventie, de organisatie en de omgeving en beschrijf wat u voor ogen heeft met de verandering. Geef doelen aan en bepaal wanneer de aanpak succesvol is. Waaraan is af te meten of de aanpak succesvol is?
- **Inrichten**: bepaal de aanpak, denk na over leiderschap en sturing en ga op allerlei manieren aan de slag om draagvlak te creëren. Bepaal de aanpak waarmee u de verandering gaat doorvoeren. Leg vast hoe u de sturing regelt en hoe u anderen enthousiast krijgt voor de aanpak.
- **Uitvoeren**: het is belangrijk dat alles voldoende gefaciliteerd is. Denk aan tijd, geld en andere ondersteunende middelen. Dit is ook het moment dat uitvoerders aan de slag gaan. Dat vraagt opleiding, training of andere inhoudelijke ondersteuning. Dit met als doel dat de verandering volledig geïntegreerd raakt in het dagelijks handelen.
- **Monitoren**: tot slot gaat u monitoren of de interventie is geslaagd. Door op de vooraf vastgestelde indicatoren te meten, krijgt u een duidelijk beeld van de mate waarin de verandering is geslaagd.
- **Borgen**: Sta tijdig stil bij de verankering: hoe blijft het werken? Veranker de vernieuwing in de organisatie en blijf deze continu bijsturen en eventueel verbeteren. Kijk kritisch terug naar de oorspronkelijke vraag: is deze voldoende beantwoord?

Inhoudelijk is het van belang dat de aanpak die gekozen wordt aansluit bij een etnisch diverse populatie of bij bepaalde etnische groepen.
Zie hiervoor ook de aandachtspunten van de meet-ladder diversiteit.

BRON:

Anker, M. van den, Bax, F. & Quekel, M (2011). *Effectieve aanpak van risicojongeren*. Achtergrond en toepassing van de trainingen kennisfundament. Den Haag: Nicis Institute.

2.3 Van plan naar aanpak: stappenplan Nicis

BELEIDSSCAN

1. Weten wij wat er aan de hand is in onze gemeente?
2. Welke prioriteiten stellen wij?
3. Wat kunnen en willen wij beïnvloeden?
4. Hebben wij voldoende balans in ons criminaliteitsbeleid?

ANALYSEVRAGEN PER INTERVENTIE

1. Wat is het doel van de aanpak die wij (willen gaan) uitvoeren?
2. Wie is de doelgroep?
3. Grijpt de aanpak die wij (willen gaan) uitvoeren in op factoren, waarvan uit het Kennisfundament is gebleken dat die samenhangen met criminaliteit?
4. Hoe werkt dat dan?
5. Zijn er neveneffecten te verwachten en te voorzien van de aanpak die wij (willen gaan) uitvoeren?
6. Is er iets bekend over de effectiviteit van de aanpak die wij (willen gaan) uitvoeren in het kennisfundament?
7. Wordt de aanpak zoals wij die voor ogen hebben of van plan waren uit te voeren op een goede wijze uitgevoerd?
8. Wat is het resultaat?

VUISTREGELS KENNISFUNDAMENT

1. Fundeer je interventie: een interventie is effectiever naarmate deze uitgaat van duidelijk geformuleerde en als effectief geëvalueerde theoretische vertrekpunten.
2. Stop met goede bedoelingen: interventies gebaseerd op goede bedoelingen en niet-bewezen 'theorie' worden door het Kennisfundament gezien als niet effectief.
3. Specificeer de focus van je interventie: wat valt onder de interventie en wat niet?
4. Geef aan welke doelen je met de interventie wil bereiken en met welke middelen.
5. Pak het probleemgedrag aan in de context waar het normaal optreedt (ecologische validiteit).
6. Voer een interventie uit zoals bedoeld.
7. Stem de interventie af op de jongere dan wel specifieke risicogroep.
8. Stem de interventie af op de achterliggende problematiek.
9. Grijp vroegtijdig in om verdere ontsporing te voorkomen: crimineel gedrag op latere leeftijd is goed te voorspellen door probleemgedrag op jonge leeftijd.
10. Organiseer regie en doorzetting: er moet iemand zijn die het overzicht houdt, verantwoordelijk is en partijen aanspreekt op hun acties.

3.1 Preventie of repressie?

Welke afwegingen moeten gemeenten maken bij de aanpak van overlast en criminaliteit door jongeren — kiezen ze voor repressieve of preventieve interventies? Terwijl de laatste jaren het accent sterker kwam te liggen op repressie, lijkt er veel voor te zeggen ook te investeren in het voorkomen van problemen vroeg in de levensloop.

Het belang van vroege preventie
Combinatie van straf en steun

HET BELANG VAN VROEGE PREVENTIE

Uit de literatuur komt duidelijk naar voren dat (vroege) preventie van gedragsproblemen en criminaliteit niet alleen effectiever is dan repressie, maar dat het bovendien kostenbesparend werkt. Zo is er bijv. geen bewijs dat justitieel interveniëren binnen de jeugdstrafrechtketen criminaliteit doet afnemen. Uitsluitend repressie heeft zelfs schadelijke effecten en verhoogt de herhalingskans op criminaliteit. 'De beste maatregelen om een potentiële jeugddelinquent op het rechte pad te houden', zo stelt de Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) in het advies 'Straf en zorg: een paar apart' (2007) 'zijn te vinden in goede kraamzorg, in het begeleiden van jongere kinderen en hun moeders en in het aanbieden van structuur via goed onderwijs en een betekenisvolle baan. Deze maatregelen weerhouden jongeren ervan te vervallen in verslavingen en het plegen van delicten'. Drie soorten interventies helpen om de ontwikkeling van gedragsstoornissen en delinquent gedrag te voorkomen: cognitieve gedragstherapie voor kinderen, training van opvoedingsvaardigheden van ouders en trainingen die beide elementen combineren.

In de database van het Samenwerkingsverband Marokkaans-Nederlandse Risicojongeren is informatie te vinden over opvoeding en opvoedingsondersteuning in de migratiecontext

COMBINATIE VAN STRAF EN STEUN

Als jongeren delicten hebben gepleegd is het de vraag wat voorop moet staan bij hun maatschappelijke re-integratie: straf of (pedagogische) ondersteuning. **Er bestaat consensus over dat sancties, zeker voor *first offenders*, een pedagogisch karakter moeten hebben.** Bij recidive komt toenemende nadruk te liggen op het element van tucht. Speciale aandacht verdienen (jeugdige) delinquenten met psychi(atri)sche problemen of lichte verstandelijke beperkingen. Jongeren met dergelijke problemen zijn meer dan gemiddeld betrokken bij criminaliteit (bijvoorbeeld Teeuwen, 2012).

In de database van het Samenwerkingsverband

MEER WETEN

In haar onderzoek 'Verraderlijk gewoon' gaat Teeuwen in op licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht. Deze jongeren zijn de laatste twee decennia sterk oververtegenwoordigd geraakt in het jeugdstrafrecht, terwijl ze in de vrijwillige hulpverlening ondervertegenwoordigd blijven. Een belangrijke rol in de verklaring voor de oververtegenwoordiging in het strafrecht speelt de normalisatiegedachte. Hoe normaal zijn ze, en zijn LVG- jongeren - en de samenleving - er wel mee geholpen dat ze zoals anderen worden bejegend? Teeuwen stelt de vraag in welke mate LVG-jongeren rationele keuzes kunnen maken; de ontwikkelleeftijd van LVG-jongeren ligt vaak lager dan hun daadwerkelijke leeftijd. De meeste van deze jongeren overzien niet hun handelingsmogelijkheden, gaan niet doelgericht te werk en beseffen de gevolgen van hun daden maar ten dele. Teeuwen plaatst daarom vraagtekens bij hun positie in de strafrechtketen. Teeuwen, M. (2012) *Verraderlijk gewoon. Licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht.* Amsterdam: SPW.

Verdieping

Inzet op preventie is op lange termijn kostenbesparend voor gemeenten. Zie Kosteneffectiviteit van preventie en repressie

BRONNEN:

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2007). *Straf en zorg: een paar apart*. Passende interventies bij delictplegers met psychische en psychiatrische problemen (advies 1).

Teeuwen, M. (2012). *Verraderlijk gewoon*. Licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht. Amsterdam: SWP.

is informatie te vinden over de problematiek van LVB'ers. De RMO heeft zich in het eerder genoemde advies gebogen over de **vraag hoe de samenleving beter kan omgaan met delictplegers met een problematische achtergrond. Een belangrijke aanbeveling is de verbetering van aansluiting tussen straf- en zorginterventies.** Enerzijds dient de zorg zich meer activerend en begrenzend op te stellen, anderzijds dient het strafsysteem meer ruimte te bieden voor passende zorginterventies.

3.2 Wat moeten gemeenten weten over (vormen van) effectiviteit?

In de laatste jaren is er steeds meer oog voor de effectiviteit van interventies en maatregelen, ook in het sociale en strafrechtelijke domein. Dit sluit aan bij de tijdgeest en de toenemende aandacht voor kwaliteit en professionalisering. In tijden van schaarste wordt daarbij steeds vaker de vraag gesteld waarin geïnvesteerd moet worden. Welke interventie moet worden ingezet gezien de effectiviteit en kosten?

Effectiviteit
Kosteneffectiviteit

EFFECTIVITEIT

Wanneer is een interventie effectief? Ook in Nederland is het zogenaamde *'evidence based'* werken de laatste jaren steeds meer in zwang geraakt. Het Nederlands Jeugd instituut (NJi) heeft sinds enkele jaren een Erkenningscommissie Jeugdinterventies en een databank effectieve interventies. De in 2005 opgerichte Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie toetst justitiële interventies op hun effectiviteit.
Er zijn in Nederland nog maar weinig 'bewezen effectieve interventies'; interventies waarvan door wetenschappelijk onderzoek is vastgesteld dat ze beoogd gedrag of vaardigheden van personen blijvend veranderen na deelname of behandeling. Dit kan alleen worden aangetoond door effectonderzoek: een controlegroep wordt vergeleken met een groep die aan de interventie deelneemt. Veranderingen moeten significant groter zijn bij de experimentele groep dan bij de controlegroep. Dergelijk onderzoek is vaak moeilijk realiseerbaar en duur. Als al bewezen is dat een interventie effectief is, is dat lang niet altijd ook vastgesteld voor migranten, en geldt het niet zonder meer onder alle omstandigheden. Wat voor een blanke jongere in een grote stad in de VS werkt, hoeft nog niet op te gaan voor een Marokkaans-Nederlandse jongere in een Nederlandse gemeente. Een interventie die voor een etnische minderheid in de VS werkzaam is, hoeft dus niet vanzelf werkzaam te zijn voor etnische minderheden in Nederland. **Naast de vragen 'wat werkt?' en 'wat werkt voor wie onder welke omstandigheden?' mag niet worden vergeten dat de professional die de interventie uitvoert een belangrijke rol heeft (wie werkt?). Ook moet het werk op maat worden gesneden voor de cliënt (voor wie wordt er gewerkt?).**
De meeste interventies waarmee in Nederland wordt gewerkt, zijn hooguit theoretisch goed onderbouwd. Dat betekent dat ze gebruikmaken

van 'werkzame elementen', waarvan bekend is uit internationaal (vaak Amerikaans) onderzoek dat ze effect hebben. Of er wordt aannemelijk gemaakt dat ze werken. In Nederland is naar veel aanpakken wel evaluatief onderzoek gedaan. Aan betrokkenen (uitvoerders en/of de doelgroep van de interventie) is gevraagd of de interventie heeft bijgedragen aan de beoogde doelen.
Veel van de 'evidence based' aanpakken zijn niet specifiek op werkzaamheid voor migranten getoetst. Ze bereiken hen ook lang niet altijd. In de databank Effectieve Jeugdinterventies is wel vermeld of aanpakken zijn aangepast op, of rekening houden met, de toepassing bij migrantengroepen. Dat is bij een beperkt aantal aanpakken het geval. Specifiek voor migranten ontwikkelde aanpakken staan maar zelden goed op papier. En als dit wel het geval is, zijn ze vaak nog niet theoretisch onderbouwd. Terwijl ze heel waardevol kunnen zijn. In deze handreiking zijn enkele waardevolle elementen voor Marokkaans-Nederlandse risicojongeren en voor Antillaans-Nederlandse risicogroepen uit de aanpakken in gemeenten opgenomen.

Voor gemeenten levert dit de volgende aandachtspunten op:

- Ga bij de inzet van een specifieke interventie na of deze is opgenomen in een van de databanken.
- Als dit het geval is: check wat er bekend is over inzet bij migranten en over het effect in Nederland.
- Practice based interventies kunnen even waardevol zijn. Zorg bij het toekennen van gelden in elk geval dat duidelijk op papier staat wat interventies beogen en waarom ze zouden werken.
- Beoordeel aanpakken aan de hand van de Meetladder Diversiteit interventies
- Stel eisen aan de organisaties waar u mee werkt, bijvoorbeeld aan competenties om te werken met migranten.
- Monitor resultaten of zorg voor evaluatieonderzoek.
- Vraag instellingen om vast te leggen wie ze bereiken (o.a. etnische herkomst) en meet bijvoorbeeld de tevredenheid van deelnemers aan de hand van SATER.

KOSTENEFFECTIVITEIT

Een aanpak wordt kosteneffectief of doelmatig genoemd als de kosten die ermee gepaard gaan in verhouding staan tot de effecten. De kosteneffectiviteit wordt uitgedrukt in het aantal euro's dat nodig is om een bepaald effect te bereiken. De baten van criminaliteitsbestrijding worden bijvoorbeeld uitgedrukt in termen van de bespaarde kosten op het strafrechtsysteem en de schade aan slachtoffers. De kosten van criminaliteitsbestrijding behelzen de kosten van het straffen en eventuele behandelkosten. Het op deze wijze berekenen maakt het ook mogelijk om interventies met elkaar te vergelijken. Zo is het mogelijk om na te gaan wat de meest kosteneffectieve interventie is om overlast door risicojongeren met tien procent te doen afnemen.

In Nederland is nog maar weinig onderzoek verricht naar de kosteneffectiviteit van interventies en behandelprogramma's voor risicojongeren. Ook het in kaart brengen van de kosten van interventies is vooralsnog onderbelicht gebleven. Momenteel bevatten veel interventiebeschrijvingen onvoldoende specificaties om de kosten goed te kunnen berekenen. Hier komt verandering in, mede door toenemende financiële druk op de sector. In het buitenland is de kosteneffectiviteit van sommige programma's echter al wel aangetoond.

Verdieping

(Kosten) Effectiviteit van preventie en repressie

MEER WETEN?

Meer informatie over werkzame factoren bij de preventie en behandeling van delinquent gedrag bij jongeren vindt u in: Effectieve interventies tegen jeugddelinquentie. Het NJi geeft in het dossier Effectiviteit van jeugdinterventies een uitgebreid overzicht van werkzame ingrediënten bij specifieke problemen, werkwijzen of doelgroepen. Hier is ook meer informatie te vinden over wat werkt bij gedragsproblemen en gedragsstoornissen.

3.3 Criminaliteitsbestrijding

Delinquentie ontstaat door een complex van factoren. Het gaat om een samenspel van ingrediënten die geen directe aanleiding zijn voor het plegen van een delict, maar wel het risico daarop vergroten. Tegenover die risicofactoren staan beschermende factoren: die verkleinen het risico op problemen juist. De huidige theoretische modellen veronderstellen doorgaans dat delictgedrag voortkomt uit zowel psychosociale als biologische factoren die elkaar op een complexe manier versterken of juist afzwakken. Er is ook recent Nederlands onderzoek. Daaruit blijkt dat jongeren met ernstige gedragsproblemen en delinquent gedrag een opeenstapeling hebben van risicofactoren (Van der Laan & Blom, 2006). Door per individu de risico- en beschermende factoren vast te stellen, zijn gerichte interventies mogelijk die de invloed van risicofactoren verminderen en die van beschermende factoren versterken.

DRIE SOORTEN INTERVENTIES

Er bestaan **drie soorten interventies** waarvan onderzoek heeft aangetoond dat zij helpen om de (verdere) ontwikkeling van gedragsstoornissen en delinquent gedrag te voorkomen: cognitieve gedragstherapie voor kinderen en jongeren, opvoedingstraining voor ouders, en trainingen die beide elementen combineren.
Als gedragsproblemen zich ontwikkeld hebben tot gedragsstoornissen, of als jongeren delicten plegen, blijkt het ingrijpen via de ouders goed te helpen — in combinatie met het trainen van de jongeren. Bij chronische problemen is vaak een ‘multisysteemaanpak’ nodig: het trainen van jongeren en ouders, gecombineerd met ingrijpen op school en in de vriendenkring.
Gedragsproblemen zijn te voorkomen door de ouders in een vroeg stadium te ondersteunen met preventieve opvoedingsondersteuning. Ook bestaan er preventieve interventies die op school kunnen worden ingezet. Die zijn gericht op de kinderen zelf en het gedrag van de leerkracht. Deze preventieve interventies zijn vaak niet speciaal ontwikkeld voor het voorkomen of terugdringen van gedragsproblemen, maar dragen daar wel aan bij. Wanneer je bijvoorbeeld ouders handvatten geeft om anders te reageren op hun kind, of kinderen vaardigheden leert om taakgerichter te zijn in de klas, dan heeft dit een preventieve werking op het ontstaan van gedragsproblemen.
Gedragsproblemen zijn op meerdere manieren aan

MEER WETEN?

Junger en Need (2011) geven een samenvatting van de betekenis van deze principes van criminaliteitsbeleid en geven een overzicht van technieken van criminaliteitsbeleid.

PRAKTIJKVOORBEELD

School's cool

In het project School's cool worden risicokinderen begeleid door thuismentoren; vrijwilligers die het leuk vinden om de jongere en het gezin te begeleiden. Zij treden op als maatje/coach en bieden ondersteuning. Dat kan in de vorm van structureel wekelijks contact bij het kind in de thuissituatie, huiswerkbegeleiding, het bespreekbaar maken van problemen bij kind en ouder en het eventueel stimuleren van een passende vrijetijdsbesteding. De begeleiding gebeurt in overleg met en in aanwezigheid van de direct betrokken ouder(s).

Boefjes of briljantjes?

In opdracht van Forum deden Korf et al. onderzoek naar de effectiviteit van criminaliteitspreventieprojecten bij allochtone jongeren.

Succesfactoren in de methodiek zijn:

- Een preventieve aanpak maakt de kans op gedragsverandering het grootst.
- Vroegtijdig ingrijpen
- Afgestemd op leeftijd, problematiek en recidiverisico
- Betrekken van ouders, vrienden en buurt
- Laagdrempelig en 'outreachend'
- Praktisch, stimulerend en persoonlijk
- Evenwicht tussen structuur en flexibiliteit (bij toepassen van regels)
- Goede match tussen jongere en hulpverlener
- Doordacht en structureel

Organisatorische succesfactoren zijn :

- Personeel met specifieke kwaliteiten
- Divers samengesteld team
- Deskundigheidsbevordering
- Werken in teamverband
- Flexibiliteit in werkwijze

Korf, D.J., Place, S., Vliet, E. van & N. Tanoglu (2007). Boefjes of briljantjes. Over de effecten van criminaliteitspreventie bij allochtone jongeren. Utrecht: Forum

te pakken. Interventies kunnen gericht zijn op: de ouders; de jeugdige zelf; op zowel ouder en kind; op het gezin. Vooral bij kinderen tot 12 jaar worden de beste resultaten behaald door de ouders en andere opvoeders als doelgroep te nemen.
Bij jeugdigen boven de 12 jaar wordt er vaker een interventie ingezet voor de jeugdige zelf, zoals een mentorinterventie of een training in zelfcontrole en agressieregulatie. Een cognitief-gedragstherapeutische aanpak werkt daarbij het beste.

CONTEXT

Niet alle belangrijke risicofactoren laten zich beïnvloeden door interventies die gericht zijn op de jongere of zijn ouders, gezin, leerkrachten en vriendenkring. Ook omgevingsfactoren, zoals de buurt, jeugdvoorzieningen en de financiële situatie van het gezin, kunnen bepalend zijn voor delinquentie. Om de negatieve invloed hiervan te verminderen bestaan er bijvoorbeeld financiële regelingen om kinderen en jongeren te laten deelnemen aan clubs.
Criminaliteitsbeleid hoeft echter niet alleen gericht te zijn op potentiële daders en hun omgeving. Ook de context waarin criminaliteit wordt gepleegd kan in het beleid worden betrokken. Gelegenheid is een van de belangrijkste factoren bij het voorkomen van criminaliteit. De gedachte is dat de neiging tot crimineel gedrag bij iedereen aanwezig is. Preventief beleid kan hiermee rekening houden door de kosten-batenafweging van

BRON:

Deze tekst is afkomstig uit het rapport van L. van Noye & K. Wittebrood (2008) Sociale veiligheid ontsleuteld. Den Haag. SVP.

potentiële daders te beïnvloeden. Als je de baten van criminaliteit verkleint en de kosten verhoogt, houd je de kans op criminaliteit zo klein mogelijk. De combinatie van motivatie en gelegenheid leidt tot **vijf preventieprincipes** waarvan bewezen is dat ze bijdragen aan criminaliteitsreductie:

1. maak delictgedrag moeilijker;
2. maak delictgedrag riskanter;
3. verminder de voordelen van delictgedrag;
4. breng daders niet in de verleiding;
5. voorkom provocaties en irritaties.

Effectiviteit van sociale veiligheidsmaatregelen ontsleuteld

Van Noye et al. (2008) onderscheiden in hun uitgebreide meta-analyse drie beleidsstrategieën binnen sociaal veiligheidsbeleid.

De drie strategieën zijn:

1. Rechtshandhaving - Maatregelen binnen deze strategie zijn erop gericht om daders die delicten hebben gepleegd (of daarvan verdacht worden) op te sporen, te vervolgen en berechten en uiteindelijk te straffen.

2. Ondersteuning en hulpverlening - Het gaat hierbij voornamelijk om maatregelen die gericht zijn op bepaalde risicogroepen van (potentiële) daders en tot doel hebben om jongeren ervan te weerhouden het criminele pad op te gaan.

3. Gelegenheidsbeperking - De maatregelen die hiertoe behoren, beogen de gelegenheid tot criminaliteit zo klein mogelijk te maken. Zij hebben tot doel te voorkomen dat criminaliteit en overlast plaatsvinden en streven vaak ook het verminderen van onveiligheidsbeleving na.

De onderzoekers zijn op basis van internationaal onderzoek nagegaan wat de effectiviteit van maatregelen binnen deze strategieën is.

Effectiviteit van de maatregelen binnen de strategie Rechtshandhaving

- Meer, strenger en gerichter **politieoptreden** is veelbelovend tegen criminaliteit, overlast en onveiligheidsgevoelens. Het heeft een algemeen preventieve werking door de verhoogde gepercipieerde pakkans op probleemlocaties en -tijdstippen. De verhoogde pakkans heeft geen of een nadelig effect op de specifieke preventie: eenmaal gearresteerd, is de kans op recidive hoger.

- Sneller **straffen** heeft geen effect op recidive of op de gepercipieerde omvang van de criminaliteit, volgens één nationale studie. Volgens een tweede Nederlandse studie naar Halt neemt de recidive zelfs af als er meer tijd verstrijkt tussen het politiecontact en de afdoening.

- **Gevangenisstraffen** hebben geen of een nadelig effect op recidive. Opsluiting kan de maatschappij beveiligen, maar niet de recidive verlagen of potentiële daders afschrikken. Het rendement van deze straf is het hoogst wanneer zij voorbehouden is aan de zwaarste delinquenten met een hoog recidiverisico. Vrijere gevangenisregimes verlagen de kans op recidive.

- **Voorwaardelijke** straffen zijn veelbelovend om recidive te verminderen.

- Vrijheidsbeperkende straffen hebben nauwelijks ef-

BRON:

Deze tekst is afkomstig uit het rapport van L. van Noye & K. Wittebrood (2008) Sociale veiligheid ontsleuteld. Den Haag. SVP.

fect op recidive, zeker wanneer toezicht niet wordt gecombineerd met hulpverlening.

- **Cognitieve gedragstherapie** en socialevaardigheidstraining zijn de effectiefste behandelingen, zeker wanneer multimodaal uitgevoerd.

- **Ambulante behandelprogramma's** zijn effectiever in het bestrijden van recidive onder minderjarigen dan residentiële programma's. Averechtse effecten kunnen worden verwacht van residentiële disciplinering zoals boot camps, voor zowel minder- als meerderjarigen.

- **Nazorg**, waarin naast toezicht aandacht is voor hulpverlening, lijkt een voorwaarde voor het succes van resocialisatietrajecten.

- Toeleiding naar een **opleiding of werk** is veelbelovend om recidive onder volwassen gedetineerden te verminderen.

- **Alternatieve leer- of werkstraffen** voor minderjarigen, zoals de Halt-afdoening, zijn veelbelovend om de recidive te verminderen. Primair afschrikkende alternatieve straffen werken averechts.

- **Dwang- of drangvoorzieningen** voor verslaafden zijn effectief om de recidive te verminderen.

Effectiviteit van de maatregelen binnen de strategie 'ondersteuning en hulpverlening'

- **Gezinsinterventies**, waaronder opvoedingsondersteuning, dragen bij aan de preventie van jeugddelinquentie, maar zijn niet afdoende: een combinatie met interventies in andere domeinen is nodig.

- Een normbevestigend, consistent en constructief **schoolklimaat** is veelbelovend om jeugddelinquentie te voorkomen.

- **Klassikale voorlichting** is niet veelbelovend om jeugddelinquentie te voorkomen.

- Op individueel niveau is **begeleiding** door een mentor, bij opleiding en werk, veelbelovend om gedragsproblemen tegen te gaan; op groepsniveau geldt dit ook voor buurtcoaches als positieve rolmodellen.

- **Naschoolse activiteiten** waarin probleemjongeren en niet-probleemjongeren samenkomen, zijn veelbelovend als aanvulling op andere interventies.

- **Buurtmobilisatie** is niet veelbelovend ter preventie van criminaliteit, maar mogelijk wel ter bevordering van de subjectieve veiligheid.

- **Cognitieve gedragstherapie** en socialevaardigheidstraining zijn de effectiefste vormen van behandeling van probleemgedrag door jeugdigen.

- Een **multisysteembenadering**, waarbij integraal wordt geïntervenieerd in de verschillende leefdomeinen van de jongeren, is de meest effectieve aanpak ter preventie van jeugddelinquentie.

- Interventies moeten voldoende intensief en langdurig zijn, en bij voorkeur **multimodaal** zijn.

- Het **isoleren** van risicojongeren als groep werkt mogelijk averechts op de recidive, vanwege negatieve groepsdruk.

Effectiviteit van de maatregelen binnen de strategie 'gelegenheidsbeperking'

- **Politiesurveillances** zijn effectief om de criminaliteit, overlast en onveiligheidsgevoelens terug te dringen. Het effect is het grootst wanneer de politie zich concentreert op risicogebieden en -tijdstippen.

- **Functioneel toezicht**, niet alleen door bewaking maar ook door winkel- of horecapersoneel, is veelbelovend om de criminaliteit, overlast en onveiligheids-

BRON:

Deze tekst is afkomstig uit het rapport van L. van Noye & K. Wittebrood (2008) Sociale veiligheid ontsleuteld. Den Haag. SVP.

gevoelens terug te dringen.

- **Cameratoezicht** heeft geen effect op geweldscriminaliteit. Cameratoezicht kan een klein effect hebben ter voorkoming van andere delicttypen. Wel bevordert cameratoezicht tijdig ingrijpen door de politie indien live meegekeken wordt, en de opsporing van daders achteraf. Cameratoezicht is niet effectief om onveiligheidsgevoelens terug te dringen.

- **Technische beveiliging** van zowel panden als goederen, gestimuleerd door keurmerken, is veelbelovend ter preventie van criminaliteit. Straatverlichting is veelbelovend om de criminaliteit terug te dringen.

- Het snel **herstellen van schade** is veelbelovend om overlast en vernielingen te voorkomen, conform de fysieke interpretatie van de *broken windows*-hypothese.

- De verplaatsing van criminaliteit door gelegenheidsbeperkende maatregelen is verwaarloosbaar.

MEER WETEN?

Alle projecten voor Marokkaans-Nederlandse risicojeugd of Antilliaans-Nederlandse risicogroepen in de 22 gemeenten waarvan een korte beschrijving beschikbaar was, zijn opgenomen in deze Database. Voorbeeldprojecten vindt u hier.

Verdieping

Over diverse typen aanpakken is bekend waar je als gemeente op moet letten. Leest u bijvoorbeeld verder in Wat Werkt VVE, Wat Werkt Opvoedondersteuning, Wat Werkt MPG, Wat Werkt Ouderbetrokkenheid, Wat Werkt Schooluitval, Wat Werkt Jeugdwerkloosheid en Meetladder Diversiteit.

Specifieke achtergronden van problemen bij Marokkaanse risicojeugd en Antilliaanse risicojeugd.

3.4 Aangrijpingspunten voor preventie van risicogedrag

Preventie of aanpak van crimineel of overlastgevend gedrag kan plaatsvinden vanuit diverse instellingen. Naast de specifieke aanpak van criminaliteit en overlastgevend gedrag zijn diverse preventieve interventies mogelijk die *oorzaken van* crimineel of overlastgevend gedrag aanpakken. Veel van de projecten binnen gemeenten toegepast zijn hierop gericht. Ze hebben betrekking op individuen, leeftijdgenoten, gezin of de omgeving rond het gezin.

Individugericht

Allereerst zijn er diverse projecten uitgevoerd of denkbaar voor **jeugdigen of jongvolwassenen** zelf (individu), bijvoorbeeld mentorprojecten of coachingsprojecten. Er zijn ook veel projecten uitgevoerd die jeugdigen of jongvolwassenen ondersteunen bij het vinden van huisvesting, scholing of werk. Tot slot zijn voorlichtingsprojecten van belang. Op het niveau van leeftijdgenoten zijn er projecten over het doorbreken van negatieve invloeden of het versterken van positieve invloeden in groepen.

Gezinsgericht

Op **gezinsniveau** gaat het om projecten gericht op ontwikkelingsstimulering, ouderbetrokkenheid, opvoedingsondersteuning en het toeleiden naar voorzieningen. Uitgelicht zijn projecten die vaderschap versterken, of die gezinnen of ouders op meerdere fronten versterken.

Omgevingsgericht

In de **omgeving** van ouders en jeugdigen is het van belang dat de beschikbare voorzieningen om hen te helpen, cultuursensitief werken. Ook zijn ze belangrijk bij het op tijd signaleren van problemen. Hier zijn ook projecten genoemd waarbij ketensamenwerking, samenwerken op wijkniveau of samenwerken met etnische gemeenschappen voorop staan.

In de tabel op de volgende pagina staan alle projecten bij elkaar.

Domein			
Individu	**Leeftijdgenoten**	**Gezin**	**Omgeving**
- Mentoring School’s cool, mentortrajecten Rotterdam. **- Coaching/inzet rolmodel** Shouf Kedemk, Jeugd Preventie Team, Straatcoaches Den Bosch, Den Haag, Rotterdam en Maassluis, Platform Antilliaanse studenten Rotterdam, Direkshon, Chababi, Halt-huisbezoeken, TakeCare! – Kuida Mi Mes, Pearls of the Dutch Caribbean. **- Overige ondersteuning bij huisvesting, scholing en werk** Marokkaanse ondernemers, Route 23, Stichting LUNA, ‘Catch!’, na-detentie-huis, Mamasita, Bon Bini, ‘Nieuw perspectief bij terugkeer’, Begeleiding tussen voorgeleiding en schorsing, Nazorg ex-gedetineerden, Intensieve Aanpak Jongvolwassenen, Plusvoorziening, Project op Jezelf, Foyers en kamers met kansen, De Rotterdamse aanpak, Taskforce Antilliaanse Nederlanders Dordrecht, Aanpak ‘Terugdringen recidive’. **- Zinvolle vrijetijdsbesteding** Sport als middel, brede school activiteiten. **- Voorlichting over Nederland op de voormalige Antillen** **- Voorlichting gevolgen eenouderschap/tienermoederschap; weerbaarheid/seksuele voorlichting** Theatervoorstelling ‘Help mijn tiener is zwanger’, Grandi i Chicki, Rosafe, Amor i salú. **- Toeleiding naar voorzieningen** Steun- en informatiepunt Skuchami, Bon Bini, Theatervoorstelling ‘De Naakte Antilliaan’.	**- Ondersteuning positieve groepsvorming/ Verstoring negatieve groepsvorming** Antillianenteam Zuid-Holland-Zuid, jongerenwerk, straathoekwerk, groepsaanpak, harde kern aanpak. **- Appèl op moraliteit relateren aan gezin-school context, niet aan negatieve peercontext (d.w.z. aanspreken op ‘hoe het hoort’, op regels en normen/waarden)** Pilot over schaamte bij Antilliaans-Nederlandse criminelen.	**- Ontwikkelingsstimulering en ouderbetrokkenheid school** VVE-programma’s, Plusvoorziening, Meer Taal Meer Kans. **- Vroegsignalering** Gezinsbezoeken SAOA, steun- en informatiepunt Skuchami. **- Opvoedingsondersteuning /toeleiding naar voorzieningen** PGO+, Chababi, Triple P, Gezinscoaches Tilburg en Rotterdam, Gezinsbezoeken SAOA, Ouders van Tegendraadse Jeugd, Intensieve Begeleiding Antilliaanse Gezinnen, Meer Taal Meer Kans, tienermoeders.nl. **- Vaderschap versterken, positieve mannelijke rolmodellen** Vitamine V, ‘Samen je kindje opvoeden’. **- Aanpak multiprobleemgezinnen** Aanpak Overlastgevende Multi Problem Gezinnen, Intensief Casemanagement, Intensieve Begeleiding Antilliaanse Gezinnen. **- Ouders betrekken bij en voorlichten over strafmaatregelen** OTP-voorlichting, Halt-huisbezoeken, Begeleiding tussen voorgeleiding en schorsing, Nazorg ex-gedetineerden, Taakstrafzittingen officiersmodel Jeugdigen op de ketenunit. **- Empowerment/ taalontwikkeling, toeleiding naar werk ouders** Tienermoeders.nl **- Praktische steun aan gezinnen (schuldhulpverlening, etc.)** Intensieve Begeleiding Antilliaanse Gezinnen	**- Aandacht voor vroegsignalering in CJG en school** PGO+ **- Frontliniewerk, verbetering betrekkingen gezin- preventieve voorzieningen en jeugdzorg** Buurtvaders **- Overbrugging afstand gezin/moskeeschool en andere socialiserende instituties** **- Diversiteitsbeleid reguliere voorzieningen;** Professionalisering Empowerment toolkit. **- Cultureel- ecologische validering interventies** **- Ondersteunen van en verbinding maken met middenveld (ondersteuning ouders/jongeren, buurtvaders, jeugdtoezichtteams)** **- Wijkaanpak** Buurt in Beeld, gemeentelijk overleg Culemborg, wijkteams en wijkplatforms Veenendaal, wijkaanpak Schiedam, Antillianenteam politie Zuid-Holland-Zuid. **- Ketensamenwerking** Project ketenregie, Casuïstiek overleg jongeren in de openbare ruimte, Veiligheidshuizen, SAMiR, Melding Ongebruikelijke Transacties, Taskforce Antilliaanse Nederlanders Dordrecht. **- Projecten gericht op bestrijding (jeugd)werkloosheid, discriminatie etc. (ook op de voormalige Antillen)** **- Betrekken van etnische gemeenschappen, bijv. lokale platforms Antillianen, bij beleid en voorzieningen** Marokkaanse en Antilliaanse gemeenschap Rotterdam, betrekken Nederlands-Marokkaanse gemeenschap, Theatervoorstelling ‘De Naakte Antilliaan’, Meld Misdaad Anoniem, Wijknetwerken Antilliaanse vrouwen.

MEER WETEN?

Alle projecten voor Marokkaans-Nederlandse risicojeugd of Antilliaans-Nederlandse risicogroepen in de 35 gemeenten waarvan een korte beschrijving beschikbaar was, zijn opgenomen in deze Database.

TOELICHTING

De tekst voor de beschrijving van een aantal projecten komt uit wegwijzers van het Nicis Institute, de jaarrapportage Antilliaanse en Marokkaanse projecten uit Rotterdam (2011), de database met projectbeschrijvingen van het Samenwerkingsverband Marokkaans-Nederlandse risicojongeren en de inventarisatie van de inspanningen uit 2011 van Marion Vijghen.

3.5 Voorbeelden uit de praktijk

Een belangrijk doel van dit e-book is het bijeenbrengen van aanpakken die de betrokken gemeenten in de afgelopen jaren hebben toegepast. Raadpleeg daarvoor het schema met *typen projecten*. Hierna vindt u korte beschrijvingen van voorbeeldprojecten die gemeenten hebben ingezet voor de preventie of aanpak van problemen. We laten zoveel mogelijk verschillende typen projecten zien. Vermeld is ook of ze onderdeel waren van een beleid dat was gericht op Marokkaans- of juist Antilliaans-Nederlandse risicogroepen. Geregeld gaat het om projecten die een bredere doelgroep hebben of breder kunnen worden toegepast. Steeds is ook de gemeente genoemd waar het voorbeeld uit afkomstig is. Dat maakt het zoeken naar meer informatie gemakkelijker. De beschreven projecten kunnen overigens ook in nog andere gemeenten lopen of zijn uitgevoerd.

De projecten zijn ingedeeld naar:

Individueel niveau
Leeftijdgenoten
Gezin
Omgeving

PROJECTEN: INDIVIDUEEL NIVEAU

School’s cool
Straatcoaches ’s-Hertogenbosch
Project op jezelf
Sport als middel
Grandi i chicki
Bon Bini

INDIVIDU - MENTORPROJECT (MAROKKANEN, GEMEENTE LELYSTAD)

School’s cool

In het project School’s cool worden risicokinderen begeleid door thuismentoren. Dit zijn vrijwilligers die het leuk vinden om de jongere en het gezin te begeleiden. Zij treden op als maatje/coach en bieden ondersteuning. Dat kan bijvoorbeeld betekenen: structureel wekelijks contact van gemiddeld 1½ uur per week bij het kind in de thuissituatie, huiswerkbegeleiding, het bespreekbaar maken van problemen bij kind en ouder en het eventueel stimuleren van een passende vrijetijdsbesteding. De begeleiding gebeurt in overleg met en in aanwezigheid van de direct betrokken ouder(s).

INDIVIDU - COACHING/INZET ROLMODEL (MAROKKANEN, GEMEENTE ’S-HERTOGENBOSCH)

Straatcoaches ’s-Hertogenbosch

In dit project worden jongens uit de wijken waarin men overlast ervaart van Marokkaanse jongeren

opgeleid en ingezet als straatcoach. De straatcoaches (die altijd in duo's werkzaam zijn) vormen een rolmodel voor de overlastgevende jongeren, omdat zij eenzelfde Marokkaanse achtergrond hebben en ook gezien hun leeftijd dichtbij de doelgroep staan. Zij hebben direct contact met de wijkagent, de speciale jeugdagent (2 per wijk), de jongerenwerker en eventuele andere organisaties die op straat werken, waarmee ze overleggen en waar nodig samenwerken. De straatcoaches nemen echter niet deel aan vaste overleggen; al hun tijd brengen zij door op straat. De operationeel manager van PPS (het beveiligingsbedrijf dat verantwoordelijk is voor de werving, selectie en opleiding van de straatcoaches) onderhoudt dagelijks contact met de straatcoaches en zorgt voor de aansturing. Deze persoon zorgt ook voor de verslaglegging van de ervaringen van de straatcoaches, waarop de gemeentelijk coördinator reageert en eventueel verdere acties uitzet bij de partners (bijv. het inzetten van een gezinscoach).

INDIVIDU - OVERIGE ONDERSTEUNING BIJ HUISVESTING, SCHOLING EN WERK (MAROKKANEN, GEMEENTE NIJMEGEN)

Project op Jezelf

Het Project op Jezelf wil jongvolwassenen (18+) met complexe problemen en een zwakke positie op de arbeidsmarkt toeleiden naar werk en scholing, en naar hulp op verschillende leefgebieden. Het project bestaat uit drie fasen: de eerste fase wordt afgesloten met een intake en een zorgplan, in de tweede fase wordt een start gemaakt met het toeleiden naar arbeid of scholing. In de derde fase is de meest urgente problematiek aangepakt, een zorgplan klaar voor de langere termijn en neemt de jongere deel aan een opleiding of heeft een baan. Hoewel het project toegankelijk is voor alle jongeren in vergelijkbare omstandigheden, blijkt in de praktijk dat vooral jongeren van Marokkaanse afkomst deelnemen (90%). Nijmegen heeft met het Project op Jezelf ervaren dat het belangrijk is om aan te sluiten bij de straatcultuur van de jongeren, die de reguliere instanties wantrouwen. Het project kent korte lijnen tussen het jongerenwerk, re-integratie en de hulpverlening. Dat maakt dat jongeren worden bereikt, en vastgehouden totdat ze het traject succesvol hebben afgerond. Dit succes wordt toegeschreven aan de integrale aanpak van de betrokken instanties en aan de aansluiting bij wat voor de jongeren belangrijk is.

INDIVIDU - ZINVOLLE VRIJETIJDSBESTEDING (MAROKKANEN, GEMEENTE UTRECHT)

Sport als middel

Bij de sportactiviteiten staat sport als middel ter ontspanning voorop. Ondertussen wordt actief en op een positieve manier aandacht besteed aan het verbeteren van het sociale gedrag (sport als zorginstrument). Alle groepen zijn erop gericht de jongeren door te laten stromen naar het reguliere sportaanbod. Kernelementen van de aanpak zijn het opbouwen van vertrouwen, geduld blijven hebben en de overtuiging dat het gaat om een steuntje in de rug van jongeren. Naast het meedoen aan sportactiviteiten is er voor (sommige) jongeren ruimte

voor een maatschappelijke stage. Zij krijgen begeleiding van een groep vrijwilligers, die bestaat uit jongeren uit de doelgroep en/of jongeren die bij ImageSupport stage hebben gelopen. Zij zien zichzelf als voorbeeld voor de jongeren.

INDIVIDU - VOORLICHTING GEVOLGEN EENOUDERSCHAP/ TIENERMOEDERSCHAP; WEERBAARHEID/SEKSUELE VOORLICHTING (ANTILLIANEN, GEMEENTE DEN HAAG)

Grandi i chicki

Stichting Mytikas houdt zich sinds 2003 succesvol bezig met het aanpakken van maatschappelijke problemen onder migrantenjeugd. De stichting voert projecten uit waarin de jongeren via mediatechnieken hun eigen talenten kunnen ontwikkelen. Een van de projecten, Grandi i Chicki, is speciaal gericht op Antilliaans-Nederlandse jonge moeders. Ze werken onder andere met theater en film aan het vergroten van hun competenties. De moeders komen via andere instanties terecht bij het project en doorlopen dan twee fasen waarin ze op diverse gebieden getraind worden.

INDIVIDU - TOELEIDING NAAR VOORZIENINGEN (ANTILIANEN, GEMEENTE ROTTERDAM)

Bon Bini

Bij het project Bon Bini worden huisbezoeken afgelegd bij Antilliaanse nieuwkomers in Rotterdam. Voorafgaand aan het huisbezoek ontvangt de nieuwkomer een door de burgemeester ondertekende brief met uitleg over de aanleiding en het doel van het bezoek. Vervolgens brengt een team van twee huisbezoekers (waarvan één een Antilliaanse achtergrond heeft) een bezoek en deelt dan een informatiemap met relevante adressen uit. Het is de bedoeling dat de huisbezoeken een indicatie geven van eventuele problematiek, om nieuwe vestigers zo snel mogelijk in contact te brengen met eventuele hulpverleners. Hierbij wordt gebruikgemaakt van een eenvoudig vragenformulier over verschillende leefvelden (financiën, zorgverzekering/gezondheid, huisvesting, gezin/opvoeding, werk, scholing en overig). Als er een hulp- of informatievraag aan de orde komt verwijst de medewerker naar de juiste instantie (meestal SoZaWe, Sociaal Raadslieden of Vraagwijzer). Bij ‘niet thuis’ volgt nog een vervolgbezoek en wordt een brief met een telefoonnummer achtergelaten. Bij ‘niet thuis’ en het aantreffen van een verontrustende situatie wordt melding gemaakt bij relevante instanties (zoals lokaal interventieteam, dienst PZR).

PROJECTEN: LEEFTIJDGENOTEN

Antillianenteam politie Zuid-Holland-Zuid
Pilot over schaamte bij Antilliaans-Nederlandse criminelen

LEEFTIJDGENOTEN - ONDERSTEUNING POSITIEVE GROEPSVORMING/VERSTORING NEGATIEVE GROEPSVORMING (ANTILLIANEN, GEMEENTEN DORDRECHT EN ZWIJNDRECHT)

Antillianenteam politie Zuid-Holland-Zuid

Binnen het Antillianenteam van de politie Zuid-

Holland-Zuid ligt de nadruk op het kennen (van overlastgevers) en gekend worden. Dit heeft binnen de politie geleid tot tijdwinst in grote onderzoeken waarbij Antillianen betrokken zijn, juist bij het oplossen van meer strafbare feiten en het herkennen van personen tijdens observaties. Er zijn twee agenten aangesteld als vast aanspreekpunt voor de Antilliaans-Nederlandse gemeenschap in Dordrecht en Zwijndrecht. Niet alleen weet de gemeenschap de twee agenten te vinden; de agenten hebben ook zelf persoonlijk contact met de overlastgevende Antilliaanse-Nederlanders voor het behandelen van kleinere zaken, zoals het regelen van een betalingsregeling voor openstaande geldboetes. Formeel maakt het team deel uit van de recherche. Het team opereert niet in uniform, maar in burger. Op deze manier komen ze gemakkelijker in contact met de doelgroep. Praten met iemand in een uniform wordt gezien als verraad. Het takenpakket bestaat voor 70% uit politiewerk, specifiek gericht op de Antilliaans-Nederlandse doelgroep: ondersteuning op het gebied van opsporing en overlast, op verzoek horen van Antilliaans-Nederlandse verdachten/getuigen en het zichtbaar aanwezig zijn bij Antilliaanse feesten. Voor de overige 30% bestaat het takenpakket uit het bieden van sociale ondersteuning en het leggen van contacten met de Antilliaanse gemeenschap: bemiddeling in conflicten, het schrijven van brieven naar instanties en het doorverwijzen naar de juiste instanties.

LEEFTIJDGENOTEN - APPÈL OP MORALITEIT (VERSTERKEN BINDING MET GEZIN-SCHOOL, DOORBREKEN NEGATIEVE GROEPSPROCESSEN) (ANTILLIANEN, GEMEENTE ALMERE)

Pilot over schaamte bij Antilliaans-Nederlandse criminelen

Almere is in 2008 begonnen met een pilot over schaamte. Hulpverleners worden bewust gemaakt van de schaamte- en schuldgevoelens die een rol kunnen spelen bij het criminele gedrag van Antilliaans-Nederlandse risicogroepen. De pilot is gebaseerd op de theorie van socioloog en Antillendeskundige Aart Broek (‘De terreur van schaamte’): jongeren die zich buitengesloten voelen in de maatschappij compenseren hun schaamtegevoel daarover met gewelddadig gedrag, om zo respect af te dwingen. Broek heeft een methode ontwikkeld om hulpverleners bewust te maken van deze gevoelens van schuld en schaamte. Het geeft inzicht in de rol die schuld en schaamte spelen bij de problemen onder Antilliaans-Nederlandse jongeren. Hulpverleners kunnen daar rekening mee houden wanneer ze de jongeren een toekomstperspectief bieden en hun zaken emotioneel weer op orde helpen krijgen. Dit lijkt bepalend voor de wijze waarop deze tot de risicogroep behorende jongeren hun gedrag aanpassen en zo op het goede spoor komen. Het project is voor Justitie interessant, omdat het een methode is die recidive wil voorkomen. Het Veiligheidshuis speelt hierin een belangrijke rol.

PROJECTEN: GEZIN

GEZIN - ONTWIKKELINGSSTIMULERING EN OUDERBETROKKENHEID SCHOOL (MAROKKANEN, GEMEENTE SCHIEDAM)

Plusvoorziening

Leerlingen kunnen worden aangemeld bij het Steunpunt Jongeren, een samenwerkingsverband tussen UWV, RMC en drie gemeenten. Tijdens de intake wordt in kaart gebracht welke problematiek er speelt en wat de mogelijkheden en interesses van de jongere zijn. Ouders worden zoveel mogelijk bij de gesprekken betrokken. Het begin van het traject is vooral gericht op het in kaart brengen van de situatie van de jongere. De jongeren leren reflecteren over wat ze willen en kunnen en ze werken aan persoonlijke doelen. Leerlingen krijgen na een succesvol traject een certificaat. Hierna stromen ze door naar een promotieklas ingedeeld naar achtergrond of specifieke kenmerken (zoals een klas met jongeren met een verslaving); dat traject sluiten ze af met een startkwalificatie. Binnen de promotieklas krijgen algemene zaken als computervaardigheden en leefstijl de aandacht, en ook specifieke onderwerpen (bijvoorbeeld kinderopvang in geval van tienermoeders). Nadat een traject is afgesloten, wordt er contact gehouden door terugkomdagen.

GEZIN - VROEGSIGNALERING (MAROKKANEN, GEMEENTE AMSTERDAM)

Gezinsbezoeken SAOA

Na een melding van overlast gaan gezinsbezoekers onaangekondigd binnen 24 uur bij de ouders en de jongere op bezoek. Het bezoek is onderdeel van een traject van drie maanden dat is bedoeld om overlast te doen stoppen en criminaliteit te voorkomen. Er volgen in het traject nog minimaal vier huisbezoeken. In aanvulling op de gezinsbezoeken wordt de straatcoach ingezet als instrument voor controle. De gezinsbezoekers confronteren de ouders met het overlastgevende gedrag van het kind. Ze hanteren hierbij een gezinsgerichte aanpak. Ze geven de ouders advies en tips om het overlastgevende gedrag van de jongeren te doen stoppen en reiken manieren aan om het toezicht te verbeteren. Ze kunnen zorgbehoeften signaleren en doorgeven aan het stadsdeel, dat hulpverlening inschakelt. Beide ouders worden betrokken. De gezinsbezoekers hebben de tijd om tijdens het huisbezoek het vertrouwen van het gezin te winnen. Bij Marokkaanse gezinnen bestaat het koppel altijd uit een Arabisch sprekende en een Berbers sprekende gezinsbezoeker.

GEZIN - OPVOEDINGSONDERSTEUNING / TOELEIDING NAAR VOORZIENINGEN (MAROKKANEN, GEMEENTE EINDHOVEN)

Triple P

De methode Triple P wordt in veel gemeenten ingezet voor opvoedingsondersteuning bij lichtere en zwaardere problemen. Zo ook in Eindhoven, met als doel het bieden van vroegtijdige ondersteuning. Dit moet voorkomen dat (o.a. Marokkaanse) kinderen van een basisschool later tot risicojongeren gaan behoren. Een van de vormen is een groepscursus voor ouders, uitgevoerd door een pedagogisch adviseur. In een serie bijeenkomsten (van anderhalf tot twee uur per week) leren ouders de basisprincipes van positief opvoeden. Ze krijgen diverse opvoedingsstrategieën bijgebracht, afgestemd op de vraag/behoefte vanuit de groep. De cursusleider maakt gebruik van filmpjes en praktijksituaties, good practices, powerpoints, tip sheets, et cetera. Daarnaast krijgen alle deelnemers een werkboek met praktische tips. De bijeenkomsten vinden plaats in een buurt- of schoolgebouw in de wijk. De pedagogisch adviseur werkt doelgericht en outreachend (gaat de wijk in, zoekt de mensen op) en zorgt dat ouders ook tussentijds individuele vragen kunnen stellen. Ongeveer een maand nadat het programma is afgelopen, organiseert de pedagogisch adviseur een terugkombijeenkomst. Daar wisselen de deelnemers ervaringen uit en maken ze eventuele afspraken voor een vervolg op de training.

GEZIN - VADERSCHAP VERSTERKEN, POSITIEVE MANNELIJKE ROLMODELLEN (ANTILLIANEN, GEMEENTE AMSTERDAM)

Vitamine V

Vitamine V is een platform dat is opgericht in Amsterdam Zuidoost. Op 19 november 2009, de Internationale Dag van de Man, gingen twee generaties vaders voor het eerst in discussie over het vaderschap. Bekende bewoners van de wijk, waaronder rapper Kempi, deden hun verhaal over hun rol als vader. Vitamine V wil uitgroeien tot een gemeenschap van nieuwe Nederlanders, waarin een open en eerlijke dialoog wordt gevoerd over opvoeding en verantwoordelijkheden van ouders. De nadruk ligt op vaderschap als een voorrecht in plaats van een plicht. Doel van Vitamine V is vaderschap bespreekbaar te maken en jonge vaders te stimuleren actief betrokken te zijn bij de opvoeding van hun kinderen. Hiertoe worden met enige regelmaat bijeenkomsten georganiseerd, waarin Vitamine V zoveel mogelijk samenwerkt met bestaande instanties. Zo vond vanuit de Stichting Streetcorner Work een avond plaats speciaal voor Antilliaanse en Arubaanse vaders, onder de titel Di Tata ku Tata.

GEZIN - AANPAK MULTIPROBLEEMGEZINNEN (MAROKKANEN, GEMEENTE ROTTERDAM)

Intensief casemanagement (ICM)

Het Intensief Casemanagement (ICM) richt zich op het intensief begeleiden van jongeren van Marokkaanse afkomst die bij het ‘Deelgemeentelijke Organisatie Sluitende Aanpak’

(DOSA) bekend zijn. DOSA is het centrale meldpunt waar signalen van risicojongeren binnenkomen. In gevallen waarbij de jongeren meerdere hulpvragen hebben die door de professionele hulpverleners en/of andere partners in de keten niet kunnen worden opgelost, worden ze doorverwezen naar het ICM, met als doel het verminderen van recidive en overlast door middel van intensieve begeleiding van jongeren tot 23 jaar en hun gezinnen. De begeleiding is erop gericht om uitkomst te bieden op hulpvragen op verschillende leefgebieden zoals onderwijs, werk, gezin, vrijetijdsbesteding en huisvesting. Het ICM moet ertoe leiden dat na een half jaar van intensieve begeleiding de jongere op non-actief staat in het DOSA-systeem. Alle hulpvragen dienen te zijn opgelost en er zijn geen nieuwe justitiemeldingen.

GEZIN - OUDERS BETREKKEN BIJ/ VOORLICHTEN OVER STRAFMAATREGELEN (MAROKKANEN, GEMEENTE UTRECHT)

OTP-voorlichting

Wanneer een jongere met een Marokkaanse achtergrond wordt opgeroepen voor een Onderhoud Ten Parkette (OTP)-zitting, dan bekijkt de coördinator Marokkaanse Jeugd of de ouders in aanmerking komen voor de OTP-voorlichting. Deze wordt gegeven door oudercoaches die in dienst zijn van wijkwelzijnsorganisaties in de stad. In de fase voor de voorlichting gaat de voorlichter op huisbezoek, om contact te maken en vertrouwen te winnen. Hierbij peilt de voorlichter de houding van de ouders omtrent het gedrag van hun kind. Hij of zij schat in wat de ouders weten van het juridisch systeem. De voorlichting start met een toelichting op de formele brieven. Daarnaast gebruikt de voorlichter een folder van de Raad voor de Kinderbescherming om de procedure te doorlopen, uit te leggen waarom dit gebeurt en welke rechten de ouders en het kind hebben. Hierna volgt de inhoudelijke toelichting van de OTP-zitting. De derde fase van de voorlichting bestaat uit het motiveren van ouders. De oudercoaches leggen uit dat de aanwezigheid van ouders gewenst is en dat hun betrokkenheid bij de zaak belangrijk is voor de verdere ontwikkeling van hun kind. In de laatste fase vindt terugkoppeling plaats naar de coördinator, die vervolgens aan de parketsecretaris doorgeeft of er bijzonderheden zijn die van belang zijn bij de zitting. Ook neemt de voorlichter contact op met de ouders om ze te vragen hoe de zitting is verlopen.

GEZIN - EMPOWERMENT/ TAALONTWIKKELING, TOELEIDING NAAR WERK OUDERS (ANTILLIANEN)

www.tienermoeders.nl

Op deze kleurige website kunnen jonge meiden die zwanger zijn of een kind hebben informatie vinden en ervaringen uitwisselen. De site heeft een positieve, niet-problematiserende toon. Ook ouders van tienermoeders en (aanstaande) jonge vaders kunnen op de site terecht. Zo is het een laagdrempelige bron van informatie.

GEZIN - PRAKTISCHE STEUN AAN GEZINNEN (SCHULDHULPVERLENING, ETC.) (ANTILLIANEN, GEMEENTE ROTTERDAM)

Intensieve Begeleiding Antilliaanse Gezinnen

Rotterdam grijpt via de methode 'Vroegtijdige Interventie Gezinnen (VIG)' actief en vergaand in bij multiprobleemgezinnen. Speciaal voor Antilliaanse Nederlanders bestaat er de Intensieve Begeleiding Antilliaanse Gezinnen (IBAG). In deze aparte benadering spelen culturele waarden, taal en netwerken een belangrijke rol. Het doel van IBAG is ouders te leren weer verantwoordelijkheid voor hun kinderen te nemen, chaos in gezinnen te lijf te gaan en te helpen bij scholing en het vinden van werk. De deelname wordt opgelegd door de Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheid van de gemeente Rotterdam. Dat maakt dat de coaches, indien nodig, een sanctie op de uitkering als stok achter de deur hebben. De begeleiding duurt in totaal een half jaar, waarna de coach nog driemaal langskomt om polshoogte te nemen. In deze tijd worden zowel praktische kwesties (administratieve zaken en huisvesting) aangepakt als meer ingewikkelde gedrags- en gezondheidsproblemen. Ook wordt het aantal hulpverleners rond het gezin beter gereguleerd. De ervaren coaches zijn 7 dagen per week, 24 uur per dag bereikbaar en staan vanwege hun Antilliaans-Nederlandse achtergrond dichtbij hun cliënten. Hierdoor geldt de interventie als succesvol. Meer informatie is hier te vinden.

PROJECTEN: OMGEVING

- PGO+
- Empowerment toolkit
- Gemeentelijk overleg Culemborg
- Project Ketenregie
- Betrekken Nederlands-Marokkaanse gemeenschap

OMGEVING - AANDACHT VOOR VROEGSIGNALERING IN CJG EN SCHOOL (MAROKKANEN, GEMEENTE EDE)

PGO+ (Praktische Gezinsondersteuning)

Op het moment dat de (basis)school zich zorgen maakt over een kind uit de doelgroep (allochtone gezinnen), overlegt de intern begeleider dit met het schoolmaatschappelijk werk en de gezinscoach. De gezinscoach controleert vervolgens of er bij het Veiligheidshuis aanvullende informatie aanwezig is, die kan leiden tot een bijstelling van het aanbod van praktische gezinsondersteuning. Als er relevante informatie in het Veiligheidshuis is, dan vraagt de gezinscoach de ouders in de loop van het kennismakingstraject om toestemming om deze informatie in de keten te delen. Wanneer de informatie van het Veiligheidshuis relevant en ernstig is, wordt de casus in de *backoffice* besproken om te bezien wat wenselijk is. Een PGO-traject duurt ongeveer één jaar. De eerste fase is vooral gericht op het winnen van vertrouwen. Een gezinscoach gaat naar het gezin toe om mee te lopen, aandacht te geven en te helpen met praktische zaken in het huishouden. Daarnaast pakt de gezinscoach lichte of groeiende problemen op. Hierbij krijgen ouders de ruimte om zelf dingen (zoals het ple-

zier in het samen lezen met het kind) te ontdekken (intrinsieke motivatie). De aandacht gaat vooral uit naar het verschil tussen de wereld thuis en de wereld daarbuiten, en de zaken waar de kinderen mee geconfronteerd worden. Om de drie maanden wordt er gemonitord hoe de hulpverlening loopt, hoe de samenwerking verloopt, en of het kennistraject zinvol is.

OMGEVING - DIVERSITEITSBELEID REGULIERE VOORZIENINGEN; PROFESSIONALISERING (ANTILLIANEN, GEMEENTE DEN HAAG)

Empowerment toolkit

Stichting Kankiña en ETICA Training en Advies ontwikkelen samen de Empowerment toolkit. Dit instrument is bestemd voor hulpverlening aan Caribisch-Nederlandse (jonge) vrouwen en hun partners en kinderen in langdurige probleemsituaties. De toolkit bestaat uit interactieve spelletjes die professionals praktische handvaten bieden op diverse leefgebieden. Doel is de vrouwen weerbaar te maken en op een andere manier te leren denken, handelen en communiceren. Daarnaast biedt het hulpverleners die niet goed bekend zijn met de doelgroep kennis en tips voor een goede dienstverlening.

OMGEVING - WIJKAANPAK (MAROKKANEN, GEMEENTE CULEMBORG)

Gemeentelijk overleg Culemborg

Culemborg organiseert één keer per maand een gemeentelijk overleg met het Bewonersoverleg Terweijde om af te stemmen over het beleid en af te spreken welke initiatieven de bewoners zelf willen nemen. In diezelfde wijk heeft de gemeente in nauwe samenwerking met de jongeren uit de wijk een jongerenruimte opgezet en ingericht.

OMGEVING - KETENSAMENWERKING (MAROKKANEN, GEMEENTE CULEMBORG)

Project Ketenregie

Een jongere en zijn gezin komen in aanmerking voor de multiprobleemaanpak door de ketenregisseur wanneer er problemen zijn op meerdere leefgebieden. De ketenregisseur organiseert één of meerdere gezinsoverleggen met de betrokken ketenpartners om een gezamenlijke aanpak voor het betreffende gezin te bepalen. Waar mogelijk sluit de ketenregisseur voor het inwinnen en delen van informatie aan bij bestaande overleggen in de regio, waarin de meeste ketenpartners vertegenwoordigd zijn. De ketenregisseur stelt vervolgens op basis van alle informatie een plan van aanpak op voor het gezin. Daarin worden de gezins- en individuele doelen uiteengezet. Uitgangspunt hierbij is dat er duidelijke afspraken worden gemaakt met alle gezinsleden. En goed gedrag wordt beloond en slecht gedrag bestraft. Nadat het plan van aanpak met het gezin besproken is, en de urgentste problemen zijn aangepakt, is er een basis om het gezin onder te brengen bij één van de ketenpartners. De ketenregie is van tijdelijke aard (maximaal een half jaar), waarna de ketenregisseur een gezin via een ‘warme overdracht’ in de reguliere hulpverlening onderbrengt. De trajecten worden gemonitord in het gezins- of casus-

BRONNEN

- Projectbeschrijvingen Samenwerkingsverband Marokkaans-Nederlandse risicojongeren.

- Nicis Institute (2011). Antilliaans-Nederlandse risicojongeren en de subcultuur van geweld. Wegwijzer voor en door gemeenten. Den Haag.

- Nicis Institute (2011). Stabiel wonen, stabiel leven? Woongedrag en maatschappelijke problematiek Antilliaans-Nederlandse risicojongeren. Wegwijzer voor gemeenten. Den Haag.

- Nicis Institute (2011). Antilliaans-Nederlandse jonge moeders in beeld. Wegwijzer voor en door gemeenten. Den Haag.

- Vijghen, M. (2011). *Hoe specifiek is regulier beleid (en andersom)?* Een inventarisatie van de specifieke inspanningen en recente resultaten van de tweeentwintig gemeenten van het Samenwerkingsverband Marokkaans-Nederlandse risicojongeren. Zoetermeer: Marion Vijghen.

- Jaarrapportage Antilliaanse en Marokkaanse risicogroepen Rotterdam over 2011.

overleg en eventueel bijgesteld. Aan het einde van het traject besluit de ketenregisseur samen met de ketenpartners of de doelen zijn behaald en of ze kunnen overgaan tot afronding van de aanpak.

OMGEVING - BETREKKEN VAN ETNISCHE GEMEENSCHAPPEN BIJ BELEID EN VOORZIENINGEN (MAROKKANEN, GEMEENTE GORINCHEM)

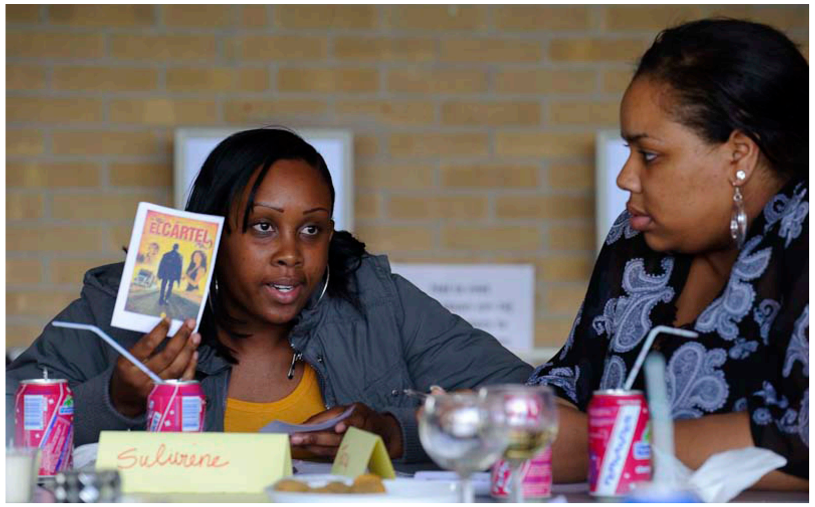
Betrekken Nederlands-Marokkaanse gemeenschap

Gorinchem heeft er principieel voor gekozen problemen die er zijn met Marokkaans-Nederlandse risicojeugd samen met de gemeenschap op te lossen. De Nederlands-Marokkaanse gemeenschap heeft op uitdrukkelijk verzoek van de burgemeester het voortouw genomen in het opzetten van concrete maatregelen. Bij het uitwerken van een actieplan zijn de Unie van Marokkanen, de woningbouwcorporatie, de politie, sociaal-cultureel werk en de afdelingen Welzijn, Wijkbeheer en Veiligheid van de gemeente betrokken. Een regiegroep met vertegenwoordigers van deze organisaties en de Unie van Marokkanen heeft de acties doorgenomen en ziet toe op de voortgang van het actieplan en de daarin geplande acties. De straatcoach werkt met twee assistenten uit de gemeenschap (waarvan er één zitting heeft in het jongerenbestuur van de moskee). Aan het vierwekelijks wijkoverleg nemen vertegenwoordigers van niet-westerse afkomst en de straatcoach deel en bij een themaoverleg worden ook de twee assistenten en overige wijkbewoners uitgenodigd.

PRAKTIJKVOORBEELD

Halt-huisbezoeken

Halt staat voor Het *Alternatief*. Jongeren van 12 tot 18 jaar, die zijn aangehouden voor bijvoorbeeld vernieling, winkeldiefstal, overlast met vuurwerk of die veel spijbelen, kunnen de keus krijgen: naar de officier van justitie of naar Halt. Voorafgaand aan de Halt-afdoening bezoekt een medewerkster Marokkaanse-Nederlandse jongeren en hun ouders. Het doel is ouderbetrokkenheid te stimuleren, de uitval onder Marokkaanse jongeren bij de afdoeningen te verkleinen en recidive te verminderen. De medewerkster heeft eenzelfde culturele achtergrond. Ze bespreekt het delict en de consequenties ervan met de jongere, wijst ouders op hun verantwoordelijkheid, signaleert eventuele zorgbehoeften in het gezin en verwijst zo nodig door naar andere instanties. Door het huisbezoek worden de ouders gestimuleerd om verantwoordelijkheid te nemen voor het gedrag van hun kinderen. Ze krijgen pedagogische ondersteuning en worden gemotiveerd voor toeleiding naar hulp. De jongeren krijgen coaching om inzicht te krijgen in (de gevolgen van) hun eigen gedrag, waarbij ingespeeld wordt op gevoelens van schaamte.

4.1 Maatwerk in de uitvoering: specifieke of (aangepaste) generieke interventies?

Een belangrijke succesfactor voor het slagen van een interventie is of deze geldt voor alle risicojongeren (en hun ouders), ongeacht bijvoorbeeld hun afkomst. Veel risicojongeren en hun ouders herkennen zich niet in het bestaande aanbod. Het bereikt deze groepen nog matig en hun uitval uit 'traditionele' programma's is relatief hoog. Betekent dit dat we specifieke interventies moeten ontwikkelen voor specifieke doelgroepen? Of kunnen we volstaan met aanpassingen van bestaande interventies? Dat is een punt van controverse. Er zijn drie visies te onderscheiden: één die de noodzaak van specificiteit vooropstelt, een zwakkere variant die pleit voor adaptatie, en de visie die ervan uitgaat dat effectieve behandelingen hetzelfde verloop hebben voor uiteenlopende groepen. Een tussenvariant is wellicht het meest levensvatbaar: om te kunnen slagen moeten interventies voor *iedereen* aansluiten bij de waarden, gebruiken en taalmogelijkheden van de cliënt.

Effectiviteit

Er is veel Amerikaans onderzoek voorhanden naar de effectiviteit van generieke, aangepaste en cultuurspecifieke gezinsinterventies. Dat laat zien dat de onderzochte 'traditionele' interventies voor allerlei groepen werken. Over de effectiviteit van aangepaste en cultuurspecifieke interventies wisselen de bevindingen. Dit kan echter ook liggen aan de kwaliteit van de onderzoeken. Zo bleek uit een overzichtstudie die generieke en aangepaste interventies met elkaar vergeleek, dat de generieke versies tot iets betere resultaten leidden. Maar het bereik en behoud van cliënten was veel beter bij de aangepaste versies. Een andere overzichtstudie liet wel zien dat aangepaste interventies effectiever zijn dan interventies zonder culturele aanpassingen. Bijstelling kan dus van belang zijn. Deze moet alleen niet worden gezocht in het verlagen van de intensiteit van een interventie. Ook moeten centrale werkzame elementen behouden blijven.

Al met al lijkt het erop dat generieke programma's effectief zijn voor verschillende groepen, maar dat je met aanpassingen het bereik en behoud van cliënten en daarmee de effectiviteit aanzienlijk kunt verhogen. Daarnaast kunnen aangepaste interventies beter tegemoetkomen aan specifieke behoeften — daarin voorzien generieke interventies niet. Verder lijkt het beter om het te zoeken in de aanpassing van generieke interventies, dan op het nieuw ontwikkelen van interventies voor specifieke doelgroepen. Ook ligt het ontwikkelen van groeps-

MEER WETEN?

Momenteel zijn er nog weinig interventies in de Databank Effectieve Jeugdinterventies die beproefd zijn op hun diversiteitgevoeligheid. Het Nederlands Jeugdinstituut werkt aan het integreren van de aandachtspunten uit de Meetladder Diversiteit Interventies in het erkenningstraject voor interventies.

BRONNEN

In deze rapporten zijn de originele bronnen te vinden waarop deze tekst is gebaseerd.

Pels, T., Distelbrink, M. & Tan, S. (2009). *Meetladder Diversiteit Interventies*. Naar verhoging van bereik en effectiviteit van interventies voor verschillende (etnische) doelgroepen.
Utrecht: Verwey-Jonker instituut

Pels, T., & Boutellier, H. (2012). *Pedagogisch beleid met ruimte voor zelfsturing*. In H. Jumelet & J. Wenink (red.), Zorg voor onszelf? Eigen kracht van jeugdigen, opvoeders en omgeving, grenzen en mogelijkheden voor beleid en praktijk (pp. 59-71).
Amsterdam: SWP.

unieke interventies minder voor de hand. Dit heeft te maken met de heterogene bevolkingssamenstelling in de meeste Nederlandse (multi-etnische) wijken, De groepsinterne diversiteit in cultureel opzicht neemt toe. **Het is mogelijk en wenselijk om generieke programma's aan te passen aan de ervaringen en achtergronden van minderheidsgroepen, zonder verschillende curricula voor verschillende groepen te ontwerpen.**

Interventie als schakel

Voor het slagen van interventies bij etnische minderheidsgroepen is een gemeenschappelijk uitgangspunt van belang. Dit is echter niet hetzelfde als volledige aanpassing aan de visie en wensen van de cliënt. Culturele incongruïteit is vaak onvermijdelijk en soms noodzakelijk, zeker in de migratie- en minderheidscontext. Een hulpaanbod in deze context betekent dan ook: pendelen tussen vraag en aanbod.
Kortom, we moeten vooral investeren in het verbeteren van bestaande (veelbelovende of effectief gebleken) generieke interventies op hun bruikbaarheid in de Nederlandse multi-etnische context. In de Meetladder Diversiteit Interventies zijn hiertoe aandachtspunten geformuleerd.

En de specifieke interventies?

Dit alles wil niet zeggen dat er geen plaats is voor specifieke interventies. Toegesneden interventies kunnen van nut zijn bij specifieke problemen binnen specifieke groepen. Zeker als deze groepen enige omvang hebben. Zo ontstaan er dikwijls 'bottom-up' initiatieven om gaten in de zorg te dichten. Dergelijke innovatieve initiatieven vanuit de *civil society* hebben een eigenstandige waarde. Een voorbeeld vormen de door zelforganisaties georganiseerde gesprekken tussen de generaties, gericht op het verbeteren van de communicatie tussen ouders en jongeren. Ze kunnen daarnaast bijdragen aan het overbruggen van de afstand tussen de vraag en het reguliere aanbod. **Het is van belang dat deze waarde van bottom-up initiatieven wordt (h)erkend en ondersteund. Een visie op de rol en plaats ervan in het jeugdbeleid is noodzakelijk, en op de verbinding tussen deze (vrijwillige) initiatieven en reguliere voorzieningen.** Zie hiervoor bijvoorbeeld het rapport Opvoeden in diversiteit van Ponzoni (2012). Een ander punt is dat als zulke nieuwe initiatieven een (gesubsidieerd) onderdeel (willen) vormen van het totale voorzieningenpakket, het werken aan hun *evidence base* en overdraagbaarheid van belang is.

BRONNEN

Noye, L. van, en K. Wittebrood (2008). *Sociale veiligheid ontsleuteld*. Den Haag: SCP.

Met het Dossier Effectiviteit van Jeugdinterventies wil het Nederlands Jeugdinstituut antwoord geven op de vraag langs welke weg effectief werken in de praktijk (verder) gestalte kan krijgen. Het omvat informatie over effectieve interventies waarover professionals beschikken, hoe effectiviteit in de praktijk te meten en verder te ontwikkelen is.

Yperen, T.A. van en J.W. Veerman (2008). *Zicht op Effectiviteit*. Handboek voor praktijkgestuurd effectonderzoek in de jeugdzorg. Delft: Eburon.

4.2 Het belang van onderzoek voor een optimale beleidsinzet

Gemeenten maken steeds vaker gebruik van (wetenschappelijk) onderzoek bij het kiezen en implementeren van een aanpak voor risicojongeren. Vooraf, om te bepalen wat nodig is, tijdens, om bij te sturen – maar ook achteraf om opbrengsten en effecten vast te stellen. Onderzoek heeft dus een functie bij het bepalen van de gewenste inzet van gemeenten, bij het monitoren en evalueren. Zo kunnen gemeenten hun regierol beter uitvoeren en heldere eisen stellen aan de resultaten van de gepleegde inzet. Dit versterkt de positie van gemeenten in relatie tot uitvoeringspartners.

BELEID BETER ONDERBOUWEN

Van veel aanpakken of interventies is niet bekend of ze een bijdrage leveren aan het beoogde effect. Van Noye en Wittebrood (2008) noemen het bijvoorbeeld verrassend dat maatregelen en interventies op het terrein van sociale veiligheid niet vaker op hun effectiviteit worden onderzocht. Dit niet alleen vanwege het belang van het bereiken van (lokale) doelstellingen, maar ook vanwege het vele geld dat wordt uitgegeven aan de interventies. Hoe meer we weten of en in welke situatie ingezette interventies werken, hoe effectiever gemeenten en de centrale overheid beleid kunnen voeren. Soms is de stand van het onderzoek in het buitenland verder gevorderd dan hier. Buitenlandse studies kunnen dan een waardevolle aanvulling zijn, al blijft uiteraard een kritisch oog nodig op hun generaliseerbaarheid voor de Nederlandse situatie. Kortom, om beleid beter te onderbouwen zou een breder palet aan interventies op hun werkzaamheid moeten worden onderzocht.

MONITOREN EN EVALUATIE VAN LOKALE AANPAKKEN

Worden de doelstellingen van een aanpak behaald? Wordt de beoogde doelgroep bereikt? Voor het beantwoorden van deze vragen is het (tussentijds) monitoren en evalueren van de aanpak noodzakelijk. Het is al gebruikelijk om uitvoeringsorganisaties die subsidie vragen voor een project, te verzoeken doelstellingen ‘smart’ te omschrijven. Gemeenten zouden hetzelfde moeten doen in hun beleidsnota’s. Monitoren betekent het bijhouden van ‘output’ (direct meetbare resultaten, bijvoorbeeld het aantal gerealiseerde trajecten in een project. Daarnaast is het goed om een gewenste meetbare ‘outcome’ van beleid te formuleren en te volgen (maatschappelijke effecten van een

MEER WETEN

O&S van de gemeente Amsterdam heeft een handleiding gemaakt die gemeenten goed kan helpen bij het formuleren van output- en outcome indicatoren.

Zie voor meer informatie over erkende interventies de databank effectieve interventies van het NJi en/of de erkende gedragsinterventies Justitie.

beleidsinspanning, bijvoorbeeld het verlagen van de jeugdwerkloosheid met een aantal procentpunten). De resultaten van monitoring kunnen helpen de visie op de aanpak van risicojongeren of risicogroepen van de gemeente en instanties aan te scherpen.
Verder is het raadzaam niet alleen de uitkomsten van projecten of beleid te bezien, maar ook de uitvoering te volgen. Dit kan door instellingen hierover te laten rapporteren, en bepaalde aspecten van de bedrijfsvoering cijfermatig in kaart te brengen. Daarnaast is het wenselijk om een procesevaluatie te laten uitvoeren door een externe partij. Wat werkte goed bij de uitvoering, wat zijn werkzame elementen, belangrijke randvoorwaarden voor succes, en wat zijn de resultaten volgens betrokkenen? Op basis van tussentijdse monitoring en evaluatie kunnen doelstellingen worden bijgesteld of aangescherpt, en kan de uitvoering worden verbeterd.

Effectonderzoek, het meten van de effectiviteit van interventies, helpt eveneens duidelijk te maken waar verbetering nodig is. Maar het grootste belang ervan is dat bewezen effectiviteit een voorwaarde zou moeten zijn voor de keuze voor een interventie. Gemeenten verlangen dit ook steeds vaker van interventies die ze inzetten. Effectonderzoek is echter duur en niet altijd gemakkelijk uitvoerbaar. Dat is ook de voornaamste reden dat er in Nederland nog maar weinig interventies zijn waarvan het effect werkelijk met wetenschappelijk onderzoek is aangetoond. De meeste studies zijn hooguit theoretisch goed onderbouwd: ze werken volgens (in binnen- of buitenlands onderzoek bewezen) werkzame elementen.

In deze handreiking staat op een rij wat er bekend is over de werkzame elementen bij Antilliaanse risicogroepen, Marokkaanse risicojeugd, de aanpak van multiprobleemgezinnen, opvoedingsondersteuning, schooluitval, jeugdwerkloosheid, ouderbetrokkenheid en VVE. Deze kennis kan helpen bij het selecteren en beoordelen van projecten en bij het beoordelen van de uitvoering. We moeten ons realiseren dat wat werkt afhankelijk is van context en doelgroep, en van de kwaliteit van de professional (en de randvoorwaarden waaronder deze werkt). Te veel nadruk op ‘evidence based’ (wetenschappelijk bewezen) interventies, zonder naar randvoorwaarden en doelgroep te kijken, is ook weer niet ‘de’ route. Zo zijn ‘evidence based’ interventies bijvoorbeeld vaak niet bewezen effectief voor migrantengroepen. Er moet ook oog zijn voor de kracht van ‘practice based’ werken. Het voorgaande is vooral een tweeledig pleidooi. Ten eerste om er een gewoonte van te maken het werk in de praktijk (en de resultaten daarvan), meer dan nu vaak gebeurt te monitoren en evalueren. En ten tweede om vooraf al na te denken over wat er op grond van wetenschappelijke kennis over werkzame elementen aan inzet mogelijk is.

CITAAT

'Gemeenten maken in het algemeen ook concrete afspraken met uitvoeringsorganisaties of projectleiders over de te leveren hoeveelheid van een bepaalde inspanning (kwantitatieve afspraken), meestal uitgedrukt in aantallen trajecten die aangeboden moeten worden of aantallen personen die bereikt moeten zijn. Dit zegt echter nog niets over wát er met die trajecten of personen moet worden gerealiseerd, dus wanneer de inspanning kan worden bestempeld als succesvol.(...) Gemeenten zouden in aanvulling op prestatie-afspraken in termen van aanbod (output), steeds meer moeten gaan inzetten op het maken van prestatie-afspraken in termen van resultaat (outcome). Dit hoeft niet te betekenen dat het algehele maatschappelijk rendement in beeld moet worden gebracht alvorens gemeenten bereid zijn te financieren. Maar het kan wel betekenen dat gemeenten, meer dan nu gebruikelijk is, van uitvoeringsorganisaties verlangen dat zij zich verantwoorden over het succes van de geleverde inspanning.'

M. Vijghen (2011) *Hoe specifiek is regulier beleid (en andersom)?* Utrecht: Samenwerkingsverband Marokkaans-Nederlandse risicojongeren.

BRON

Ince, D., & Berg, G. van den (2010). Overzichtsstudie interventies voor migrantenjeugd : ontwikkelingsstimulering, preventie en vroeghulp. Utrecht: NJi.

Aanbevelingen voor gemeenten

Een belangrijk aandachtspunt bij het onderzoek rondom interventies is hun geschiktheid voor uiteenlopende doelgroepen. In hun Overzichtsstudie interventies voor migrantenjeugd; Ontwikkelingsstimulering, preventie en vroeghulp. Utrecht: NJi, doen Ince & Van den Berg hierover concrete aanbevelingen voor onderzoek en andere vormen van kennisontwikkeling.

Ontwikkel good practices verder

Veel erkende interventies gaan niet in op vragen en/of problemen die specifiek voor migranten gelden. Ontwikkel in de praktijk positief bevonden good practices verder door ze theoretisch te onderbouwen, methodologisch te versterken en intercultureel te maken en te onderzoeken.

Ga na:

- of de interventies zijn wat ze lijken te zijn op grond van de beschikbare kennis;
- of er bij de betreffende ontwikkelaars de bereidheid bestaat om mee te werken aan verdere ontwikkeling;
- of er bij de betreffende migrantengroep voldoende draagvlak is om de verdere ontwikkeling te ondersteunen.

Combineer erkende interventies en good practices

Bij het ontwikkelen van interventies voor migrantengroepen verdienen zowel bereik als effectiviteit de aandacht. Een gecombineerde aanpak is dan geboden: Koppel de *evidence based* benadering aan de *practice based* benadering: de doordachte, theoretisch verantwoorde benadering moet samengaan met de praktische, goed uitvoerbare en doelgroepnabije benadering.

Uit de Meetladder Diversiteit Interventies komt naar voren dat het aanpassen van generieke interventies voor specifieke doelgroepen de voorkeur verdient boven het ontwikkelen van speciaal op die groepen gerichte nieuwe interventies. Om optimaal bereik en effectiviteit samen te laten gaan is een gecombineerde strategie aanbevelenswaardig. Die kan eruit bestaan dat een theoretisch goed onderbouwde of bewezen interventie wordt aangepast door deze te verrijken met in de praktijk ontwikkelde inzichten en aanpakken.

Documenteer lokale initiatieven

Migrantengroepen ontwikkelen zelf veel lokale initiatieven en voeren die ook uit. Deze interventies lijken een groot bereik te hebben en te werken. Zorg voor een goede documentatie van alle initiatieven die in Nederland worden uitgevoerd: het geeft een completer beeld.

Neem bij effectonderzoek ook de effectiviteit bij migrantengroepen mee

Effectonderzoek is al schaars en daarbinnen wordt ook nog zelden onderscheid gemaakt in de effectiviteit voor verschillende groepen. Richt de aandacht bij onderzoek naar de effectiviteit van interventies in het bijzonder ook op migrantengroepen.

Ontwikkel een registratie-instrument en een implementatieplan

Voor het systematisch bijhouden van de deelnemers aan een interventie is het belangrijk om relevante kenmerken van deelnemers te registreren. Maak een implementatieplan om te zorgen dat uitvoerders van interventies ook daadwerkelijk gaan registreren.

PRAKTIJKERVARINGEN

Binnen de kenniskring van KIEM (Kennisprogramma Integratie) wisselden experts uit onderzoek, beleid en praktijk hun kennis en ervaringen uit. Dit bracht nieuwe inzichten over een voor risicojongeren effectief beleid. Samenwerking was hierbij een centraal thema. Berkeley, E. & A. Van Uden, (2009). *Risicojongeren*. Een bundeling van inzichten uit onderzoek, beleid en praktijk over een effectieve aanpak. Den Haag: Nicis Institute.

4.3 Succesvolle samenwerking

Risicojongeren hebben vaak problemen op meerdere leefgebieden. Deze vragen om een gelijktijdige aanpak. Goede samenwerking is dan ook een vereiste. Door verkokering en het specialistische karakter van veel instanties is samenwerken in de praktijk niet altijd makkelijk. Soms komen slechts delen van de problematiek van een jongere in het vizier en wordt er veelvuldig doorverwezen. Zo is de kans groot dat de jongere in een wirwar van betrokken instanties het overzicht kwijtraakt. Bovendien zijn instanties niet altijd van elkaars activiteiten op de hoogte. Dat veroorzaakt weer een overlap in het aanbod, of juist een gemis aan geschikt aanbod. Om tot goede samenwerking te komen, spelen veel factoren een rol.

Factoren van invloed op samenwerking
Vijf stadia van samenwerking
Leerpunten uit samenwerking formele en informele organisaties

FACTOREN VAN INVLOED OP SAMENWERKING

Er is de afgelopen decennia veel onderzoek gedaan naar de factoren die samenwerking beïnvloeden, vanuit vele verschillende tradities en disciplines. Er zijn heel wat factoren van belang om tot een goede samenwerking te komen. De samenwerking die binnen gemeenten ontstaat, is niet los te zien van de beginsituatie, de geschiedenis tussen de deelnemende organisaties en het initiatief tot de aanpak. Deze begincondities bepalen het basisniveau van vertrouwen, strijd en sociaal kapitaal. Die op hun beurt kunnen hulpbronnen worden in de samenwerking of juist risico's worden tijdens het samenwerken. Leiderschap, coördinatie en regie helpen en faciliteren het samenwerkingsproces. Niet alle factoren zijn even eenvoudig te beïnvloeden.

Tijd, vertrouwen en onderlinge afhankelijkheid

Drie kernfactoren zijn essentieel voor samenwerking: tijd, vertrouwen en onderlinge afhankelijkheid (interdependentie). Instanties beseffen hun afhankelijkheid en leren elkaar vertrouwen, juist in het proces van samenwerken. **Samenwerken is een proces dat tijd vergt. Vooral het opbouwen van vertrouwen en consensus kost tijd.** De partners weten in het begin nog niet wat zij aan elkaar kunnen hebben en wat zij van elkaar kunnen verwachten.

Politieke en bestuurlijke draagvlakverbreding is belangrijk om iets voor elkaar te krijgen. Dat geldt ook bij samenwerking. Bestuurlijk politieke

PRAKTIJKVOORBEELD

Taskforce Overlast Dordrecht

De Taskforce Overlast is erop gericht de overlast, veroorzaakt door overlastgevende en mogelijk criminele personen, te verminderen. De vaststelling van deze zogenaamde 'groep van 140' is tot stand gekomen op basis van gegevens van politie (personen die twee keer of vaker voorkomen in politiemeldingen). De Taskforce, is samengesteld uit medewerkers van de gemeente, de belastingdienst, politie, woningcorporaties, Futuro (extern bureau met expertise op dit terrein) en de Sociale Dienst Drechtsteden. Elke partner levert vanuit de reguliere middelen en taken een bijdrage. De gemeente Dordrecht heeft hierin een regisserende en initiërende rol.

Niet iedere deelnemer heeft met elke overlastgever een relatie, echter de slagkracht zit in de compleetheid van het team en is daarom bij voorkeur ten allen tijde compleet. De Taskforce gaat uit van een intensieve, gecoördineerde en integrale aanpak, waarin twee sporen worden gevolgd. Enerzijds zijn er zorg-, leer- en werktrajecten opgezet met als doel de overlastgevers te bewegen tot ander gedrag en hen kansen te bieden op een betere toekomst. Anderzijds is er een combinatie van gebieds-, groeps- en persoonlijke maatregelen getroffen zoals preventief fouilleren, wegafsluitingen om drugsrunners te hinderen en cameratoezicht. De focus ligt hierbij op een groep van overlastgevers in een bepaald gebied. Doel van de Taskforce Overlast is om de overlastbeleving te laten dalen. Daarnaast wordt ook de daadwerkelijke overlast in kaart gebracht aan de hand van het aantal politiemeldingen. Ten slotte worden de effecten van de (zorg)trajecten bijgehouden. Het doel om de overlastbeleving te laten dalen is in het eerste jaar van deze Taskforce ruimschoots behaald.

steun en commitment zijn cruciale voorwaarden om samenwerking van de grond te krijgen. Als de bestuurlijk verantwoordelijke bereid is zijn of haar nek uit te steken voor het slagen van een aanpak, en dat ook uitdraagt, dan is de medewerking en inzet van uitvoeringspartners groter.

Organisatiebelangen moeten worden afgewogen tegen overkoepelende ketenbelangen om de jongeren goed te kunnen helpen. Als de opzet van de samenwerking stabiel is, kunnen de instanties routine opbouwen. Naarmate partners elkaar beter leren kennen en meer vertrouwen, verloopt de uitwisseling van informatie soepeler. Elkaar regelmatig zien draagt hieraan bij.
Personele wisselingen binnen de deelnemende instanties zijn een duidelijk knelpunt voor de continuïteit van samenwerking. Ze leiden tot verlies van kennis binnen de eigen organisatie, maar die kennis wordt ook gemist in de samenwerking en de aanpak binnen de andere partijen. Verder moeten relaties opnieuw worden opgebouwd. De negatieve gevolgen van personele wisselingen kunnen worden beperkt als binnen organisaties de overdracht goed is geregeld.

Sturing en draagvlak

Als er binnen een casusoverleg afspraken over personen worden gemaakt, dan kan een collega binnen de eigen instantie die naast zich neerleggen. In individuele trajecten kunnen zo tegenstrijdige beslissingen worden genomen. Sturing vanuit het netwerk en sturing binnen de deelnemende organisatie zijn hierbij van belang. Bij de sturing vanuit het netwerk gaat het er vooral om dat goede samenwerking een belangrijk doel is. Binnen de deelnemende organisaties dient samenwerking te worden gestimuleerd binnen de dagelijkse uitvoering. De samenwerkingsdoelen moeten in woord en daad worden onderschreven.
Een heldere vertegenwoordigingsstructuur en vaste contactpersonen en vaste achtervang zorgen ervoor dat de bedoeling van de aanpak makkelijker wordt uitgedragen en navolging vindt.
Het actief betrekken van collega's, bijvoorbeeld in de informatie-uitwisseling, maakt dat ze beter zicht krijgen op de aanpak en op de directe, concrete resultaten van de samenwerking.

Coördinatie

Goede coördinatie is van groot belang voor het uiteindelijke functioneren van de samenwerking. Activiteiten moeten gecoördineerd en getrokken worden, de verschillende instanties moeten bij de les worden gehouden. **De coördinatie is niet los te zien van de persoon en de professionaliteit van de coördinator. Hij of zij moet over de juiste competenties beschikken. Hier moet binnen de deelnemende organisaties voldoende aandacht voor zijn.**
Voor de deelnemers aan een samenwerkingsverband zijn naast de juiste vaardigheden voldoende zeggenschap en bevoegdheden een vereiste. Deelnemers dienen over voldoende ruimte te beschikken om met partijen afspraken te maken en flexibel te kunnen reageren op onverwachte gebeurtenissen.

BRON

Delden, P.J., van (2009). *Samenwerking in de publieke dienstverlening*. Ontwikkelingsverloop en resultaten. Delft/Zuthpen: Eburon.

Regie op de ketens is belangrijk om de samenwerking effectief te doen zijn. Gebrek aan regie kan worden gebruikt als excuus om niet te handelen of om 'moeilijke gevallen' door te schuiven tussen de instanties. Steeds vaker worden er binnen samenwerkingsverbanden heldere opschalingsmodellen gehanteerd om er — ook voor complexe gevallen — toch uit te kunnen komen.
Gebrek aan centrale regie komt ook tot uiting in gebrekkige voortgangsbewaking binnen individuele trajecten. Een beperkte afstemming en voortgangsbewaking leiden vooral tot stagnatie in de trajecten en frustratie bij de betrokkenen. Geboekte vooruitgang kan dan snel teniet worden gedaan.
Een ander symptoom van gebrek aan regie is dat het regelen en plannen van zaken binnen trajecten voor risicojongeren lang niet altijd met beleid gebeurt. Zaken of voorzieningen moeten vaak ad hoc worden geregeld. Daarbij komt dat er vaak nog binnen de geijkte paden wordt gedacht en gehandeld, zonder oog te hebben voor de specifieke behoeften van de cliënt. Gerichte sturingsinformatie kan beter duidelijk maken wat de invulling, uitvoering en opbrengst van trajecten inhoudt.

Individuele betrokkenheid

Ten slotte is de individuele betrokkenheid van de uitvoerders een niet te onderschatten factor binnen de samenwerking. Ten eerste voor de samenwerking op zich, maar ook voor het regelen van zaken binnen trajecten. Het komt vaak nog neer op de inzet van de individuele medewerker- hoe hard trekt hij of zij eraan om zaken voor elkaar te krijgen? **Het gaat niet enkel om What Works, maar vooral ook om Who Works? Om samenwerking van de grond te krijgen, heb je doortastende mensen nodig,** die bereid zijn om initiatief te nemen en in staat zijn om andere partijen erbij te blijven betrekken. Mensen die bij tegenslagen of terughoudendheid van andere partijen het er niet bij laten zitten. Je moet er mensen bij hebben die buiten de kaders van hun eigen organisatie durven en kunnen denken.

VIJF STADIA VAN SAMENWERKING

Samenwerking komt op gang in een gefaseerd proces van reflectie naar pragmatische actie naar vervolgens — in de ideale situatie — verdere verbinding. Van Delden (2009) onderscheidt vijf stadia in de totstandkoming van samenwerking, die soms min of meer vloeiend in elkaar overlopen. Dit is het geval tussen 'lering trekken' en 'doelen bepalen', en tussen 'praktisch samenwerken' en 'structureren'. Tussen de andere stadia zijn de overgangen meer uitgesproken en kan er eerder stagnatie optreden. Dit kan leiden tot schijnsamenwerking of tot eilandsamenwerking. De resultaten van samenwerking hangen samen met verschillende condities die in elk van deze fasen moeten worden vervuld. In de tabel hieronder staan de vijf stadia nader beschreven. Naast de voornaamste bezigheid in het stadium, kenmerkend type gedrag en attitude van deelnemers, zijn de inhoudelijke en procesmatige voortgang opgenomen en de mate waarin de door

de partners gestelde doelen zijn gerealiseerd in het desbetreffende stadium.

Stadia	Lering Trekken	Doelen Bepalen	Praktisch Samenwerken	Structureren	Verbreden en verdiepen
Dominante activiteit	Gezamenlijke doelbepaling, vooral door bestuurders en leidinggevenden		Praktisch samenspel, vooral door uitvoerende professionals Structureren door operationele leidinggevenden en middenkader.		Afstemming tussen partners, op meerdere niveaus, vooral door (midden)managers
Modus	Reflexief, gericht op wensen en plannen		Pragmatisch, gericht op acties en concrete doelen en resultaten		Verbindend, gericht op versterking van relaties
Inhoudelijke voortgang	Heldere resultaatdoelen verhelderen de meerwaarde van de samenwerking ten opzichte van de bestaande situatie		Efficiënte en effectieve werkprocessen tussen de direct betrokken uitvoerenden		Geharmoniseerde resultaat-doelen en werkprocessen van alle relevante ketenpartners over de behandelingsketen ('sluitende keten')
Procesmatige voortgang	Consensus van bestuurders en leidinggevenden over de resultaatdoelen		Teamgeest en betrokkenheid van uitvoerende professionals op de samenwerking		Interactie en sturing tussen en binnen alle ketenpartners met het oog op de samenwerking
Doelbereik	Geen		Beperkt ten opzichte van doelen: - veel kwaliteit, weinig kwantiteit (b.v. kleine groep cliënten) - veel kwantiteit, weinig kwaliteit (b.v. administratieve efficiency)		Dekkend ten opzichte van doelen: kwaliteit én kwantiteit

Tabel 1: Gefaseerde ontwikkeling van de samenwerking (van Delden, 2009)

De overheid, bestuurders, managers, regisseurs en professionals zijn actoren binnen de samenwerking. De bijdrage en invloed van deze actoren zijn per stadium anders. In het ene stadium draagt de ene actor veel bij en heeft veel invloed, in het volgende stadium de andere. Geen enkele partij heeft een stabiele invloedspositie. In de eerste ontwikkelingsstadia van het samenwerkingsverband treedt er een invloedsverschuiving op van een diffuse situatie met een gefragmenteerde invloed van diverse actoren, naar een sterke dominantie van de overheid en bestuurders bij het lering trekken

OVERZICHT

In zijn proefschrift gaat van Delden uitgebreid in op de factoren die (resultaten van) samenwerking beïnvloeden.
Samenwerkingsresultaat wordt bepaald door groepsbinding, opgebouwd via gezamenlijke actie. Een exploratieve strategie, gericht op het opzoeken en creëren van situaties met gunstige procescondities, werkt hierbij het best.

Goede samenwerking kan worden gestimuleerd.
Het volgende is hierbij succesvol:

- Creëer consensus over concrete resultaten; focus op een aantrekkelijk én haalbaar doel.
- Vorm een uitvoerend team met een praktische taakopdracht om het handelen van professionals op gang te brengen.
- Realiseer een sluitende verticale communicatie en overlegstructuur tussen de niveaus.
- Zet een gecombineerde productieorganisatie op.
- Reguleer de belangen op duurzame wijze om een stabiel speelveld te creëren door onderhandelingen af te ronden.

en doelen stellen. Daarna wordt in korte tijd de invloed verlegd naar de werkvloer bij het praktisch samenwerken. In de daaropvolgende stadia schuift de invloed geleidelijk weer omhoog via regisseurs, managers en bestuurders. Uiteindelijk ontstaat er weer een situatie waarin de invloed is gespreid over vrijwel alle actoren en lagen.

Gedragsimpulsen

Effectieve samenwerking is niet gebaseerd op specifieke individuele belangen en motieven van de actoren, maar op generieke motieven die tot uitdrukking komen in een samenwerkingsethiek. Deze motieven zijn te beschrijven in gedragsimpulsen, handelingspatronen die door specifieke omstandigheden in een groep worden geactiveerd in de vorm van energie in het gezamenlijke handelen. Samenwerkingsgedrag is gebaseerd op drie gedragsimpulsen: intentioneel (‘Bedenk wat moet’), activistisch (‘Doe wat moet’) en verbindend werken (‘Steun elkaar’). De samenwerking leidt tot resultaten als de gedragsimpulsen elkaar versterken en als de diverse actoren als ‘dragers’ van een gedragsimpuls deze gestalte geven.

BRON

Ponzoni, E. (2012). *Opvoeden in diversiteit*. Utrecht/Amsterdam: Kenniswerkplaats Tienplus/VU.

Condities voor verbinding	Verschillende perspectieven bij formele en informele organisaties	
- Elkaar tegenkomen, regelmatig contact en kennis van elkaar - Vertrouwen: positieve beelden van elkaar - Perceptie van onderlinge afhankelijkheid - Gemeenschappelijk gevoel van urgentie - Gezamenlijke visie op probleemstelling, rolverdeling en oplossingsrichting	**Formele organisaties**: narratief van de toegankelijkheid *Er zijn ouders die behoefte hebben aan opvoedadvies, die niet bereikt worden door het professionele aanbod. Doel van de samenwerking: ouders toeleiden naar professionele instellingen (bijv. CJG).*	**Informele organisaties**: narratief van de civil society *Onderlinge relaties tussen mensen binnen de vrijwilligersorganisatie stimuleren hen om bewuster met opvoeding bezig te zijn en elkaar daarin te versterken. Doelstelling van samenwerking: dit proces versterken via kennis van professionals.*

Tabel 2: Samenwerken formele en informele voorzieningen opvoedsteun

Leerpunten uit samenwerking formele en informele organisaties

Enkele leerpunten voor samenwerking komen uit een onderzoek van Kenniswerkplaats Tienplus naar de samenwerking tussen formele en informele voorzieningen rond opvoedsteun. In de tabel hieronder staan ze samengevat. Ze leveren ook winst op voor het samenwerken tussen formele instellingen, over de grens van het eigen werkveld heen, of voor samenwerking met informele instellingen binnen andere domeinen dan opvoedsteun.

Voor samenwerking is het allereerst nodig dat instellingen elkaar kennen en ontmoeten. Maar ook dat ze ervan overtuigd zijn elkaar nodig te hebben. En dat ze gezamenlijk een visie ontwikkelen op het vraagstuk, de rolverdeling en de oplossing voor het vraagstuk. Kortom, samenwerken is een intensieve onderneming. Voor het tot stand brengen van goede duurzame samenwerking moet er ook ruimte zijn voor experimenten. De mooiste uitkomst is als partners erin slagen samen nieuwe definities van de problematiek te ontwikkelen, die partijen los van elkaar niet kunnen formuleren. Het resultaat is dan niet een compromis, maar een nieuw (begrippen)kader, een gezamenlijk ontworpen perspectief van waaruit ze naar het onderwerp kijken.

Soms vindt samenwerking ‘verplicht’ plaats, bijvoorbeeld vanwege een subsidieaanvraag. Dat dit vaak alleen voor de duur van een project is, ervaren de betrokkenen niet als vruchtbaar. Projectmatige financiering van samenwerking vinden zij contraproductief: voor vruchtbare samenwerking is een langetermijnperspectief nodig.

MEER WETEN?

Over specifieke achtergronden van (beginnend) probleemgedrag bij 12-minners van Marokkaanse afkomst is hier meer informatie te vinden.

BRONNEN

Pels, T. (2008). *Aandachtspunten voor preventie van marginalisering van jongens van Marokkaanse afkomst.* In: D. Brons, N. Hilshorst & F. Willemse (red.). WODC Cahier 2008-4. Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren, pp. 183-199. Den Haag: Ministerie van Justitie/WODC.

Stevens, G., Veen, V., & Vollebergh., W. (2009). *Marokkaanse jeugddelinquenten: een klasse apart?* : onderzoek naar jongens in preventieve hechtenis met een Marokkaanse en Nederlandse achtergrond. Den Haag: Nicis Institute.

In deze teksten zijn bronverwijzingen te vinden naar de gebruikte literatuur.

V 1.1 Achtergronden van marginalisering Marokkaans-Nederlandse risicojeugd

Wat heeft risicogedrag van jongeren van Marokkaanse afkomst voor *specifieke* achtergronden? Die staan hierna beschreven, op basis van wat er bekend is uit beschikbare onderzoeksgegevens hierover. Ook is geput uit de bredere (pedagogische) context waarin jongeren uit Marokkaans-Nederlandse gezinnen opgroeien. We bespreken factoren op het niveau van:

Individu
Gezin
de bredere omgeving
leeftijdgenoten
de lokale overheid

INDIVIDU

Vaak ontbreekt het jongeren nog aan het sociale en culturele kapitaal dat het participeren in en verbonden zijn met onderwijs en maatschappij vergemakkelijkt: hun Nederlandse taalvaardigheid, sociale netwerk en kennis van de mainstream cultuur is van huis uit meestal beperkter dan bij autochtone leeftijdgenoten.
Zij lopen meer kans op bedreiging van hun zelfbeeld, bijvoorbeeld doordat ze gestigmatiseerd worden als Marokkaan of moslim, of hoge verwachtingen van mannelijkheid en maatschappelijk presteren niet kunnen waarmaken. Ze kunnen ervaren maatschappelijk onrecht aangrijpen als legitimatie voor lastig of crimineel gedrag.

Marokkaanse jongens in preventieve hechtenis zijn sterker georiënteerd op Nederlanders dan Marokkaanse jongens uit de algemene bevolking, zo liet onderzoek van Stevens, Veen & Vollebergh (2009) zien. Deze jongens zagen zichzelf veel meer als Nederlander en waren veel vaker geïntegreerd. Hetzelfde gold voor hun ouders, vergeleken met Marokkaanse ouders uit de algemene bevolking. De auteurs wijzen erop dat deze bevinding in tegenspraak is met (een onderdeel van) de sociale bindingstheorie die ook in het kennisfundament wordt aangehaald. De oriëntatie op Nederlanders is te beschouwen als een vorm van binding met de Nederlandse maatschappij. **In de context van stigmatisering en uitsluiting op basis van afkomst kan een dergelijke oriëntatie jongeren echter juist extra kwetsbaar maken. Migranten lopen een verhoogde kans op psychische problematiek**. Marokkaanse jongeren hebben vooral meer kans op externaliserende gedragsproblemen. Die kunnen een voorbode zijn van marginalisering. Psychopathologie, vooral schizofrenie, komt eveneens meer dan gemiddeld voor onder Marokkanen.

Dit vormt een belangrijke risicofactor, bijvoorbeeld omdat de bevattelijkheid voor groepsdruk er groter door wordt. Een belangrijke rol kan spelen dat problemen vaak minder dan bij autochtonen tijdig worden gesignaleerd en behandeld.

GEZIN

Bij opvoeders, zeker van de eerste generatie, zien we gemiddeld een meer autoritaire controle van kinderen. Eenrichtingsverkeer in de communicatie is vanzelfsprekender dan onderlinge openheid. Deze opvoedingscontext biedt minder kansen om autonomie te ontwikkelen, wat jongeren gevoeliger kan maken voor groepsdruk.
Ouders van de oudere generatie zijn vanaf de puberteit van hun kinderen vaak nog weinig actief betrokken bij de opvoeding van hun zonen: ‘straatsocialisatie’ in de groep van leeftijdgenoten kan het gevolg zijn. Vooral het gebrek aan betrokkenheid van vaders, of hun te harde hand, lijkt zijn tol te eisen. Moeders kunnen problemen verergeren door kinderen te ‘beschermen’ tegen hun vader; daarmee ondermijnen ze diens gezag (nog verder). Een *negatieve, conflictueuze relatie* tussen ouders en adolescenten gaat sterk samen met agressief en delinquent gedrag en een lage zelfwaardering. Een verschil in acculturatietempo tussen de generaties speelt hierbij vaak een rol. Verder kan bij gezinnen **een gebrek aan sociaal en cultureel kapitaal** spelen. Dat heeft negatieve gevolgen voor de ondersteuning van kinderen bij hun gang door het onderwijs. Vanwege de taalbarrière, onbekendheid met het onderwijs en opkijken tegen de leerkracht, kan de relatie tussen ouders en school afstandelijk zijn, zeker bij de eerste generatie.
Migrantenouders hebben relatief veel te kampen met opvoedingsonzekerheid. Of het nu gaat om steun, controle, toezicht en communicatie met kinderen: hierover leven veel vragen en twijfels. Het sociaal en pedagogisch ondersteunen van opvoeders geldt als een belangrijke beschermende factor: het draagt bij aan het vermogen tot adequaat opvoeden. **Het is extra riskant dat allochtone ouders minder in staat lijken tot adequate vroegsignalering van problemen. En dat ze minder gemakkelijk de weg vinden naar hulpverlening**. Mede hierdoor zijn allochtone jongeren ondervertegenwoordigd in de vrijwillige hulpverlening en oververtegenwoordigd in de niet-vrijwillige, zwaardere hulpverlening.
Vooral Marokkaanse ouders van de eerste generatie kunnen een (culturele) bedreiging ervaren vanuit de samenleving. Dit kan doorslaan in wantrouwen en antagonisme. Dit kan niet alleen de binding aan het gezin benadelen, maar ook die met de maatschappij. Moslimouders kiezen er vaak voor om de eigen culturele en religieuze identiteit te consolideren via eigen onderwijs, zoals vanuit moskeeën. Hier ligt het opvoedende accent ook sterk op een naar binnen gerichte *bonding*. Want ook de moskee is vaak nog onvoldoende geëquipeerd om jongeren zo te helpen dat hun leefwereld en de school dichter bij elkaar komen. Net zoals omge-

MEER WETEN?

Het samenwerkingsverband Aanpak Marokkaans-Nederlandse risicojongeren heeft een database ontwikkeld met relevante onderzoeken over Marokkaans-Nederlandse jongeren en deskundigen. Hierin zijn onder meer onderzoeken te vinden over (achtergronden van) overlastgevend gedrag en criminaliteit.

Adriaanse et al (2011) deden een onderzoek naar de aard en omvang van emotionele, gedrags- en andere psychische problemen en stoornissen en risico- en beschermende factoren bij Marokkaans Nederlandse kinderen en jongeren.

In de themasessie 'Zijn ze nou helemaal gek geworden?' stonden de aard en omvang van psychische problemen, stoornissen en licht verstandelijke beperkingen van Marokkaans-Nederlandse jeugdigen en de relatie van deze problemen tot (maatschappelijke) uitval centraal.

De themasessie 'Van kattekwaad tot erger' besteedde aandacht aan oorzaken en oplossingen voor overlast door Marokkaans-Nederlandse jongeren. Het programma bestond uit voordrachten van experts en drie 'kennistafels' waaraan gemeenten vertelden over hun ervaringen met de aanpak van overlast.

keerd het reguliere onderwijs er niet altijd in slaagt die brug te slaan.

DE BREDERE OMGEVING

De meerderheid van allochtone gezinnen woont in grootstedelijke concentratiewijken waar veel problemen samenkomen en relatief weinig voorzieningen zijn voor jongeren. Zij lopen in hun leefomgeving meer dan gemiddeld kans om in aanraking te komen met marginaliserende leeftijdgenoten. Het is bekend dat relaties met (deviante) leeftijdgenoten effecten hebben op het ontstaan en aanhouden van probleemgedrag.
Verder ondervinden Marokkaanse jongeren **weinig sociale steun vanuit de omgeving. Redenen daarvoor zijn de zwakke sociale cohesie onder Marokkanen en de 'cultuur van afzijdigheid' in het publieke domein. Ook zijn vrijetijdsactiviteiten minder weggelegd voor migrantenjongeren; daarmee missen ze de mogelijkheden van sociale binding die dat biedt.** Migrantenjongeren kennen doorgaans weinig vrijetijdsaanbod binnen- en buitenshuis.
De gebrekkige aansluiting tussen het gezin en andere instituties met zorg voor jeugd verdient eveneens vermelding. Pedagogische professionalisering en ondersteuning van professionals (en vrijwillige eerstelijnswerkers) is dringend gewenst. Verder volstaat de huidige aandacht voor de effectiviteit van interventies niet: zolang de (culturele) context buiten beschouwing blijft, zijn bereik en doeltreffendheid niet gegarandeerd. Zie ook Meetladder Diversiteit Interventies.

LEEFTIJDGENOTEN

Peers zijn een wezenlijk onderdeel van de leefwereld van opgroeiende jongeren. Voor allochtone jongeren blijkt dit nog meer op te gaan. Zij moeten vaak zonder steun van hun ouders of vanuit een wijdere informele kring hun weg in de samenleving vinden. **Zij steunen dan ook sterk op de voorbeelden van leeftijdgenoten, en blijken ook bevattelijker voor groepsdruk.** Een relatief sterke toeneiging tot leeftijdgenoten en onderlinge afhankelijkheid vormen belangrijke risicofactoren. **De (straatsocialisatie binnen de) *peergroup* vormt een op zichzelf staande factor in het ontstaan van normafwijkend gedrag.** De door verschillende onderzoekers beschreven straatjongens van Marokkaanse afkomst zoeken in de groep bevestiging van hun zelfbeeld, bescherming en een uitweg uit de verveling. Zij krikken hun zelfrespect en het respect van de groepsleden op door af te geven op andere minderheden zoals homo's, conventionele gedragsnormen te verwerpen en deviante straatwaarden op te waarderen. Door te verwijzen naar het onrecht dat 'de' Marokkanen in Nederland wordt aangedaan legitimeren zij hun overlastgevende of criminele groepsgedrag, waarmee de cirkel rond is.

MEER WETEN?

Hoe de straat de school binnendringt

Een recente bijdrage aan het inzicht in de straatcultuur is die van de socioloog Iliass El Hadioui. Stedelijke jongeren groeien op, zo stelt hij, in verschillende leefwerelden. Op straat, in de stedelijke volkswijken, krijgen zij macho-masculiene codes mee: de bescherming van de eigen 'eer', 'respect', het voorkomen van gezichtsverlies en de perceptie van de vrouw als lustobject. Deze codes van de straat conflicteren met de leefwereld van de school, waar feminien-softe codes als zelfreflectie, zelfexpressie, zelfevaluatie en zelfontplooiing steeds belangrijker zijn geworden. Hierdoor ontstaat een pijnlijke pedagogische mismatch. Stedelijke jongeren met een straatsocialisatie en suburbane docenten met een burgersocialisatie houden elkaar in een wurggreep. De gevolgen: overlastgevend gedrag in de klas, een lager onderwijsniveau en een grotere kans op voortijdig schoolverlaten. Zie El Hadioui, I. (2011). Hoe de straat de school binnendringt. Denken vanuit de pedagogische driehoek van de thuiscultuur, de schoolcultuur en de straatcultuur. Amsterdam: Van Gennep.

Schooluitval

In de themasessie van het Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders over schooluitval van jongeren van Marokkaanse afkomst (21-06-2011) zijn risicofactoren voor schooluitval geïnventariseerd, specifiek op het niveau van de jeugdige, gezin en school. Er is een bulletin opgesteld waarin kennis, ervaringen, opvattingen en suggesties van de sprekers overzichtelijk zijn gemaakt.

DE (LOKALE) OVERHEID

Van de overheid mag verwacht worden dat ze de randvoorwaarden schept waarmee 'dat wat werkt' zoveel mogelijk en zo goed mogelijk wordt ingevoerd. Het betekent ook dat gemeenten voorwaarden stellen aan de uitvoering van beleid. Zo zouden aanvragen voor projectbijdragen streng moeten worden getoetst op criteria als:

- mate van cultuursensitiviteit
- het onderbouwen van verwachte (en achteraf aan te tonen) bereik en effectiviteit voor *alle* jeugdigen en gezinnen, ongeacht afkomst
- de samenwerking met relevante organisaties en de gemeente én
- hoe de organisatie het project structureel denkt te gaan verankeren als het succesvol zal blijken te zijn.

MEER WETEN?

De eerste periode na aankomst in Nederland hebben veel Antilliaanse nieuwkomers geen vaste woon- en verblijfplaats. Ze verhuizen binnen en tussen gemeenten. Dit bemoeilijkt soms de hulpverlening of preventie van problemen. Recent verscheen een rapport over de mobiliteit van Antilliaanse Nederlanders en de betekenis voor beleid en hulpverlening. Weltevrede et al. (2012) Mobiliteit van Antilliaanse Nederlanders. Een inventariserend onderzoek naar de aard, omvang, oorzaken en consequenties van mobiliteit Rotterdam: Risbo, Erasmus Universiteit.

San, M. van (1998). *Stelen en steken*: Delinquent gedrag van Curaçaose jongens in Nederland. Amsterdam: Het Spinhuis.

San, M. van, De Boom, J., & Van Wijk, A. (2007). *Verslaafd aan een flitsende levensstijl*: Criminaliteit van Antilliaanse Rotterdammers. Rotterdam: Risbo/EUR.

V 1.2 Specifieke achtergronden Antilliaans-Nederlandse risicogroepen

Wat zijn de *specifieke* achtergronden van probleemgedrag bij risicogroepen van Antilliaans-Nederlandse afkomst? In 2009 heeft het Verwey-Jonker Instituut deze bij elkaar gebracht in een bijlage bij het Kennisfundament risicojeugd van het WODC. Vaak hebben Antilliaans-Nederlandse risicogroepen (zoals (ex)-gedetineerden, jeugdigen die overlast geven, tienermoeders et cetera) een veelomvattende problematiek die deels ook samenhangt met de migratie en kansen in de samenleving. We bespreken achterliggende factoren voor dergelijke problematiek op het niveau van het individu, gezin en omgeving en de *peergroup*.

Individu
Gezin en omgeving
Peergroup

INDIVIDU

Tussen de tweede generatie en de eerste generatie Antilliaans-Nederlandse jeugdigen en jongvolwassenen doet zich een sterke tweedeling voor. Hun achtergronden en kansen verschillen. **De eerste generatie — vaak relatief kort in Nederland — is het sterkst vertegenwoordigd in criminaliteitscijfers, schooluitval en werkloosheid.** Het gaat voor een belangrijk deel om (jonge) mannen en vrouwen die de afgelopen twee decennia naar Nederland zijn gemigreerd vanuit de hoop op positieverbetering; deels alleenstaand of met hun ouders, deels met kinderen. Veel van deze migranten ontbreekt het aan 'conventioneel' kapitaal dat hen kan helpen om zich te ontwikkelen in Nederland en aansluiting te vinden bij onderwijs en werk. Ze hebben weinig opleiding, beheersen de Nederlandse taal maar in beperkte mate en zijn afkomstig uit lagere sociale klassen op de voormalige Antillen. **Uit onderzoek onder gemarginaliseerde jongeren komt naar voren dat velen van hen al vóór de migratie de binding met onderwijs en werk en met de 'mainstream' cultuur zijn verloren.** Een groot deel is afkomstig uit problematische wijken met veel criminaliteit en elementen van een armoedecultuur. Degenen die met justitie in aanraking komen in Nederland begonnen vaak al op de voormalig Antillen hun criminele loopbaan. Ook komen ze vaak onvoldoende voorbereid of met verkeerde verwachtingen naar Nederland.
Jeugdigen komen naar verhouding vaak *zonder ouders* naar Nederland en wonen dan tijdelijk bij familieleden die ze niet altijd even goed ken-

nen, en die ze ook lang niet altijd structureel kunnen opvangen. De *mobiliteit* onder jongeren is hoog; velen verhuizen voortdurend van de ene naar de andere tijdelijke verblijfplaats. Hun huisvestingspositie is al met al verre van rooskleurig. Daarnaast wordt veel gependeld tussen Nederland en het herkomstland, wat het moeilijk(er) maakt grip op jongeren te houden. Mede door hun beperkte kansen op het vinden van regulier werk en een eigen woning is bovendien de schuldenproblematiek groot onder kansarme jongeren die kort in Nederland zijn.

Antillianen zijn niet alleen als jeugdige, maar ook als jongvolwassene oververtegenwoordigd in criminaliteitscijfers. In criminologisch onderzoek geldt gezinsvorming of het aangaan van een vaste relatie als een belangrijke factor die ertoe kan bijdragen dat jongeren hun criminele loopbaan beëindigen. Bij (eerste generatie) Antillianen is deze protectieve factor maar in *beperkte mate*aanwezig. Veel Antilliaans-Nederlandse jongens zijn wel vader maar leven niet in gezinsverband met hun kinderen en/of hebben geen relatie meer met de moeder. Voor jonge vrouwen, die de kinderen vaak alleen opvoeden, blijkt het moederschap overigens evenmin een factor die hen ervan weerhoudt zich in (drugsgerelateerde) criminaliteit te begeven.

Antilliaans-Nederlandse jongeren lijken soms *weinig onder de indruk* van Nederlandse straffen of de aanpak van de politie. Juist tegenover leeftijdgenoten halen Antilliaanse gestraften openlijk de schouders op over de straffen die ze krijgen. Tegelijkertijd zijn er aanwijzingen dat ze straffen soms juist zwaar vinden, omdat ze vergrijpen waarvoor ze worden veroordeeld zelf deels als minder ernstig zien.

Veel jongeren en jongvolwassenen met problemen en van Antilliaanse herkomst hebben volgens hulpverleners een *negatief zelfbeeld en weinig zelfvertrouwen*. Tegelijkertijd zouden ze in contact met hulpverleners juist een te positief beeld van het eigen kunnen vertonen en een sterke *assertiviteit*, grenzend aan agressie. Sommige deskundigen brengen een negatief zelfbeeld en onderling wantrouwen onder andere in verband met het slavernijverleden. Onderzoek uit de jaren ’90 onder Antilliaans-Nederlandse jongeren met politiecontacten wijst uit dat zij diefstallen mede legitimeren door te verwijzen naar armoede en onderdrukking (door Nederland als kolonisator) en de ‘hypocriete’ houding van justitie. (Zelf)overschatting wordt wel gerelateerd aan de opvoeding: kinderen zou weinig zelfreflectie worden bijgebracht. Vooral kansarme jongens voelen zich snel aangevallen of negatief bejegend in interactie met professionals, bijvoorbeeld in de strafketen.

Bij een deel van de Antilliaans-Nederlandse jeugdigen die afglijden, speelt ook *LVB-problematiek* (Licht Verstandelijke Beperking).

GEZIN

De *opvoeding* in gezinnen van wat lager geschoolde ouders, afkomstig uit de Antilliaanse volksklasse, kan elementen in zich dragen die kunnen samenhangen met verminderde kansen van jongeren: een sterke nadruk op conformiteit en weinig aandacht voor autonomie, in combinatie met strenge fysieke straffen en weinig 'uitleg' van regels. Ook kunnen ouders kinderen soms onvoldoende begeleiden of ondersteunen bij hun gang door het onderwijs, vanwege het te beperkte sociale en culturele kapitaal. Het opvoeden in een ongunstige woonomgeving of de als 'vrij' ervaren Nederlandse omgeving, maar ook de seksuele opvoeding, roepen vragen op bij Antilliaans-Nederlandse ouders. Dat geldt ook voor veel laaggeschoolde (migranten)gezinnen van andere etnische herkomst.

Een specifieke factor die de drempel tot crimineel gedrag kan verlagen in Antilliaanse gezinnen is dat in sommige subgroepen van gezinnen dit type gedrag meer of minder impliciet wordt *goedgekeurd*. Juist voor expressieve delicten (geweldsdelicten begaan in reactie op 'beledigingen') bestaat bij (volksklasse) ouders niet zelden begrip, zo komt uit onderzoek naar voren. Ook instrumentele delicten, zoals diefstallen, worden niet altijd expliciet afgekeurd door ouders. Ouders zijn daarnaast soms geneigd de oorzaken van probleemgedrag grotendeels buiten het eigen gezin te zoeken. Sommige moeders begaan ook zelf delicten. De omgeving rond het gezin helpt ook niet altijd mee. Een op de voormalige Antillen belangrijk mechanisme als *'schaamte'* is *minder protectief* in Nederland. In sommige gemeenschappen, wijken of families is de betrokkenheid bij bijvoorbeeld drugshandel zo groot, dat delicten in de wijdere omgeving rond het gezin minder snel dan voorheen worden afgekeurd. Succesvolle drugshandelaars vormen 'nieuwe' rolmodellen in bepaalde gemeenschappen en de toegankelijkheid van de drugshandel is zeer groot in sommige omgevingen.

Een veel genoemde risicofactor in de criminologische literatuur over problemen bij Antilliaans-Nederlandse jongeren is het opgroeien in een *eenoudergezin*. Ruwweg de helft van de Antilliaans-Nederlandse kinderen groeit op in zo'n gezin. Eenouderschap kan negatief uitwerken. Armoede en conflicten voor/rond of na de scheiding, en de grotere taaklast als alleenstaande ouder leiden tot stress. Voorts kunnen pedagogische tekorten ontstaan doordat moeders de ontbrekende vader niet geheel kunnen vervangen. Het toezicht kan minder zijn. Kinderen zelf hebben vaak vooral last van conflicten waarmee scheidingen gepaard gaan. Daarnaast kan het beroep op kinderen door moeders te groot worden in gezinnen waar zij de ontbrekende vader 'vervangen'. Vooral voor zonen kan het ontbreken van een positief mannelijk rolmodel risico's opleveren. In hoeverre al dit soort factoren spelen bij Antilliaanse eenoudergezinnen is op grond van onderzoek niet goed te zeggen. Het is bekend dat veel jongeren die afglijden afkomstig zijn uit eenouderge-

zinnen. Moeders ervaren de opvoeding als alleenstaande deels zwaarder, maar verwachten soms ook niet veel van een man in huis. Voor Afro-Surinaamse gezinnen is aangetoond dat het eenouderschap deels minder negatief uitpakt dan gemiddeld. Hier werken beschermende factoren gunstig, zoals de lange historie van het alleenstaand moederschap in deze groepering, de voorbereiding op en gewenning aan alleenstaand ouderschap en het kunnen terugvallen op netwerken. Bij Antilliaans-Nederlandse gezinnen lijken er wat vaker risicofactoren in het spel die de opvoeding als alleenstaande extra verzwaren, zoals juist de afwezigheid van een informeel netwerk of beperkte kennis over de Nederlandse samenleving. Een andere belangrijke risicofactor die in Antilliaanse kring het meest speelt is tienermoederschap; dit gaat vaak samen met andere risico's (armoede, weinig netwerk en kansen).

OMGEVING

Informele steun bij de opvoeding is na de migratie vaak beperkt, vanwege het *ontbreken van beschermende netwerken*. Tegelijkertijd maken Antilliaans-Nederlandse ouders, evenals veel andere niet-westerse ouders, niet altijd makkelijk gebruik van formele opvoedsteun. Afstand, wantrouwen, onbekendheid en schaamte spelen mee. **De *moeizame verhouding* tussen Nederland en de voormalige Antillen vormt een belangrijke achtergrond voor de ervaren afstand tot voorzieningen, die niet alleen voor probleemjongeren maar ook in bredere zin speelt bij Antilliaans-Nederlandse burgers. Overigens kunnen sommige ouders of jeugdigen ook naar Antilliaanse hulpverleners of sleutelinformanten afstand ervaren.** Er zijn per slot van rekening grote verschillen in kansen, leefstijl en positie binnen de gemeenschap.
Als ouders of jeugdigen steun willen, gaat het bij voorkeur om praktische steun, financiële hulp of advies over bijvoorbeeld de schoolkeuze. In de contacten rond opvoedingsondersteuning of jeugdzorg, maar ook in bredere zin, scheppen *taalproblemen* een afstand naar professionals. Dat kan leiden tot problemen bij diagnosticeren. Professionals zijn zich vaak onvoldoende bewust van die taalproblematiek. Ze zijn bovendien niet altijd in staat een goed aanbod te doen aan Antilliaans-Nederlandse jongeren en/of hun ouders, als er een (te) complexe problematiek heerst op meer terreinen.

LEEFTIJDGENOTEN

Peers vormen een wezenlijk onderdeel van de leefwereld van opgroeiende jongeren. Voor jeugd met een migrantenachtergrond telt dit nog meer. Zij moeten vaak zonder steun van hun ouders of een wijdere informele kring hun weg vinden in de Nederlandse samenleving. Ze verlaten zich dan ook relatief *sterk* op de steun en voorbeelden van hun *leeftijdgenoten*. Veel Antilliaans-Nederlandse jongeren verblijven zonder vaste woon- of verblijfplaats in Nederland, en buiten het toezicht van

BRON

Distelbrink, M., & Pels, T. (2008). Deel IVa: *Aandachtspunten voor preventie van marginalisering van Antillianen* (Aanvulling op Cahier 2008-4). In D. Brons, N. Hilhorst, & F. Willemse (red.), WODC Cahier 2008-4 (supplement): Het kennisfundament ten behoeve van de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren (pp. 3-22). Den Haag: Ministerie van Justitie / WODC

(Digitale versie)

In deze tekst zijn bronverwijzingen te vinden naar de gebruikte literatuur.

ouders of andere familieleden. De combinatie met hun beperkte kansen en gebrekkige binding aan de Nederlandse samenleving maakt dat ze extra gevoelig zijn voor invloeden van leeftijdgenoten. Zeker als jongeren opgroeien in wijken met weinig positieve rolmodellen en in kringen waar drugshandel en andere criminele activiteiten tot het gewone gedragsrepertoire horen, kan de *peergroup* een zelfstandige negatieve invloed hebben op de kans dat jongeren marginaliseren.

V 2.1 Stappenplan Beleidsprocedure 'Van specifiek naar regulier'

Binnen themasessies en een 'Community of Practice', georganiseerd door Nicis Institute en het Ministerie van VROM/WWI, is in 2010 aandacht besteed aan een betere inbedding van specifiek Antillianenbeleid in regulier beleid en binnen reguliere instellingen. Dit mondde uit in (een eerste aanzet tot) een stappenplan voor de uitwerking van beleid per gemeente. Het Samenwerkingsverband Marokkaans-Nederlandse Risicojongeren heeft vervolgens de algemene stappen hieruit vertaald om specifiek beleid voor alle risicojongeren te borgen in regulier beleid. Hieronder vindt u de negen stappen.

1. DOEL

Het aanbod van reguliere instellingen is bereikbaar en toegankelijk voor iedereen en iedereen wordt gepaste hulp geboden, hetgeen onder meer betekent dat reguliere instellingen specifieke aandacht geven aan risicogroepen met een bepaalde etnische en culturele achtergrond.

2. MAATSCHAPPELIJK PROBLEEM

Stel het maatschappelijk probleem vast. Het maatschappelijk probleem is dat we, als we geen maatwerk bieden, grote aantallen jongeren 'verliezen' die enerzijds hoge maatschappelijke kosten met zich meebrengen en anderzijds geen economische opbrengsten genereren.

3. AGENDAVORMING

Strategische keuze positionering

Beleidsmatig is het belangrijk de aandacht voor etnische en culturele verschillen in breed perspectief te zien. Zo komen er wellicht nieuwe partners in beeld, ook in de transitie jeugdzorg. Is het dossier nu bijvoorbeeld onderdeel van een programma, directie of cluster 'veiligheid', dan kan het verstandig zijn de verantwoordelijkheid te gaan verbreden. Een bestuurder met een *doelgroep* verantwoordelijkheid (zoals jeugd) heeft naar verwachting meer mogelijkheden om uiteenlopende beleidsterreinen te betrekken dan een bestuurder met enkel een *thematische* verantwoordelijkheid. Het is belangrijk hierin bewuste, strategische keuzen te maken.

OVERTUIGEN

Politieke en bestuurlijke draagvlakverbreding is belangrijk om iets voor elkaar te krijgen. Hoe doe je dat? Bijvoorbeeld door onderzoek, door te zorgen dat (uitvoerings)organisaties kwalitatieve informatie aan raadsleden doorspelen, door media in stelling te brengen of door belangrijke stakeholders te betrekken (ambassadeurs in de uitvoering of management).

4. BELEIDSVOORBEREIDING

Dit betreft het bepalen van de focus van het beleid en het organiseren van (gemeentelijke) partners.

REFRAMEN OPDRACHT

Spreek niet langer van bepaalde etnische of culturele doelgroepen, maar over probleemgericht beleid, vraaggericht beleid of klantgericht beleid. Maak het een brede opdracht waarbij vele partijen zijn betrokken.

ORGANISEREN EN REGISSEREN PROCES

Het positioneren van het thema vereist een goed doordacht en goed georganiseerd proces. En dat gaat ook op voor de inhoud van elementen die zich lenen voor implementatie in regulier beleid (en de wijze waarop dat vervolgens moet gebeuren). Zo is de beoordeling van de elementen die de moeite van het behouden waard zijn, net als een geslaagde invoering binnen reguliere kaders, grotendeels afhankelijk van partners die meestal niet automatisch zijn betrokken bij het maken van zulke keuzen. Het gaat niet alleen om beleidspartners: ook partners in de uitvoering (en niet-gemeentelijke partners die belang hebben bij de uitvoering zoals de GGZ) of uit de doelgroep doen ertoe. Betrekken we die niet, dan vraagt dat om problemen (mensen snappen de keuzes niet, voelen zich niet verantwoordelijk, hebben intern andere prioriteiten gesteld). Interessant is ook de mate waarin gemeenten erin slagen de gemeenschappen bij de ontwikkeling en uitvoering van regulier beleid te betrekken, en in hoeverre daaruit valt af te leiden in welke mate het beleid beter of juist minder slaagt. *Dit alles berust op de vooronderstelling dat we in het beleid vooral diegenen moeten kennen en betrekken van wie we een (gedrags)verandering wensen (de doelgroep van het beleid) én diegenen die we nodig hebben om de verandering door te voeren (de professionals in de uitvoering).*

INVENTARISEREN WAT WE TE BIEDEN HEBBEN

Inventariseer wat je te bieden hebt. Daardoor is het aantrekkelijk voor partners om mee te doen in het proces. Het kan financieel aanlokkelijk zijn, maar ook in relationeel opzicht of voor de eigen informatiepositie: 'Erbij betrokken zijn' als zodanig kan voor organisaties al meerwaarde hebben, omdat ze op de hoogte blijven van nieuwe ontwikkelingen en daar invloed op kunnen hebben.

LEG ALLES VAST EN AUTORISEER

Beschrijf bovenstaande zo goed mogelijk en laat dat formeel bekrachtigen door een zo hoog mogelijk, geautoriseerd persoon, liefst de politiek verantwoordelijke.

5. BELEIDSBEPALING

Dit gaat over de uitkomsten van het georganiseerde proces. Hoewel voor iedere gemeente geldt dat goed nagedacht moet worden over de structuur voor het implementatieproces, geldt vooral voor grotere gemeenten dat het handig kan zijn om een processtructuur met meerdere werkgroepen op te zetten. Te denken valt aan een verdeling in werkgroepen naar verschillende typen inzet zoals binnen de aanpak Marokkaans-Nederlandse risicojongeren is ontwikkeld. bijvoorbeeld de werkgroepen:
1) repressief – preventief – curatief; of
2) beleid – uitvoering – toetsing; of
3) processen – inhoud, etc.

Per werkgroep worden de partners geselecteerd die meebeslissen of van wie het anderszins belangrijk is steun te krijgen. Denk aan gemeentelijke beleidspartners (bv. van onderwijs, welzijn, sociale zaken en werkgelegenheid, jeugd, veiligheid), uitvoeringspartners en vertegenwoordigers uit de doelgroep. Het is goed om tevoren na te denken over het niveau van de deelnemers. Dit is relevant in relatie tot het doel. Is de werkgroep gericht op het adviseren van bestuurders of gaat het vooral om het inventariseren van mogelijkheden?
Als uitkomst van de inzet per werkgroep (resultaat) kan gedacht worden aan:

- Advies over welke processen of activiteiten zeker behouden moeten blijven;
- Onderbouwing van dit advies met liefst objectieve gegevens over effectiviteit of andere indicatie dat het goed werkt;
- Advies over eventuele kwalitatieve verbeteringen van het aanbod;
- Advies over positionering van het proces/ de activiteit (wie is waarvoor verantwoordelijk en waarom?) en de samenhang met andere relevante ontwikkelingen binnen de gemeente
- Randvoorwaarden: als we doorgaan dan moeten we rekening houden met ……
- Risico's: als we stoppen dan kan er … gebeuren, als we doorgaan dan kunnen we niet ….
- Planning: wie doet wat, wanneer?
- Toezicht: bedenk hier al op welke manier getoetst zal worden of iedereen zich aan de gemaakte afspraken houdt.

Leg de uitkomsten vast en laat de besluitvorming plaatsvinden op het hoogst mogelijke, verantwoordelijke niveau.

6. BELEIDSUITVOERING

In deze fase wordt het vastgestelde beleid uitgevoerd. De in 5. gemaakte afspraken worden verankerd in de opdrachten voor uitvoeringspartners, vastgelegd in convenanten, etc.

7. BELEIDSHANDHAVING

Organiseer de aangekondigde en afgesproken monitoring om na te gaan of iedereen zich aan de gemaakte afspraken houdt. Dit kan door voorwaarden te stellen in subsidieverlening — maar zorg er dan ook voor dat die streng gehandhaafd worden- of door evaluatieonderzoek of andere nieuwe manieren (invoering van een certificaat/keuring).

8. BELEIDSEVALUATIE

Spreek tevoren af op welk moment de realisatie van de gemaakte afspraken wordt geëvalueerd. Geef een samenhangend beeld van de vorderingen en gebreken. Verbindt consequenties aan het niet behalen van doelstellingen en beloon als de doelstellingen wel zijn gehaald. Maak tevoren kenbaar wat de (positieve en negatieve) gevolgen zijn, zodat personen en organisaties daarnaar toe kunnen werken. Ze moeten niet pas bij de evaluatie verrast worden met de consequenties.

9. VERANTWOORDING OVER DE RESULTATEN

De beleidseffecten worden kenbaar gemaakt aan het College van B&W en/of de gemeenteraad. Afhankelijk van het resultaat wordt het onderwerp (opnieuw) inhoudelijk geagendeerd.

BRONNEN

De bronnen die in deze tekst zijn gebruikt, zijn te vinden in de notitie kosten en baten van preventie en repressie.

OVERZICHT

Drie soorten interventies helpen ontwikkeling gedragsstoornissen en delinquent gedrag te voorkomen:

- Cognitieve gedragstherapie voor kinderen;
- Training van opvoedingsvaardigheden van ouders;
- Trainingen die beide elementen combineren;

Repressie werkt niet; bij louter repressie zelfs averechtse effecten.

V 3.1 (Kosten)effectiviteit van preventie en repressie

Eerder antisociaal gedrag is een voorname risicofactor voor het plegen van delicten en het ontstaan van een criminele carrière op latere leeftijd. Cognitieve gedragstherapie voor kinderen, training van opvoedingsvaardigheden van ouders en trainingen die beide elementen combineren, helpen om de ontwikkeling van gedragsstoornissen en delinquent gedrag te voorkomen. Er is uit internationaal onderzoek geen bewijs dat justitieel interveniëren binnen de jeugdstrafrechtketen criminaliteit doet afnemen. Repressie werkt met het oog op voorkomen van recidive vaak zelfs averechts. Uitsluitend repressie inzetten heeft bovendien schadelijke effecten en verhoogt de herhalingskans op criminaliteit.

Kosteneffectiviteit
Voorwaarden voor effectieve preventie

KOSTENEFFECTIVITEIT

Uit buitenlands onderzoek naar kosteneffectiviteit komt duidelijk naar voren dat preventie loont; het spaart geld uit. Het voornaamste nadeel van preventie is dat er een tijdspanne zit tussen de implementatie van de interventie en het verschijnen van effecten — het vraagt een lange adem. Hierdoor kunnen interventies die op de lange termijn wel degelijk kosteneffectief zijn, op korte termijn niet effectief lijken.
Interventies voor risicojongeren — variërend van probleemjongeren tot criminele jongeren — leveren meer op dan interventies die zich richten op de bredere jeugd. Preventie is zeker op lange termijn kosteneffectiever dan opsluiting. Van de op jeugddelinquenten gerichte programma's zijn intensieve, systeemgerichte interventies die gedurende langere tijd worden ingezet het meest kosteneffectief.

Hieronder staan van vier bekende preventieve interventies, hun effectiviteit in recidivereductie en de kosteneffectiviteit. Deze interventies worden ook in Nederland toegepast. Ze worden onderzocht op hun effectiviteit.

Functional Family Therapy (FFT):	*Multidimensional Treatment Foster Care:*
- afname in recidive: 15.9 procent - kosteneffectiviteit: elke geïnvesteerde dollar levert $10,69 op	- afname in recidive: 22 procent - kosteneffectiviteit: elke geïnvesteerde dollar levert $10,88 op
Aggression Regulatie Training (ART):	*Multi-Systemic Therapy (MST):*
- afname in recidive: 7.3 procent - kosteneffectiviteit: elke geïnvesteerde dollar levert $11,66 op	- afname in recidive: 10.5 procent - kosteneffectiviteit: elke geïnvesteerde dollar levert $13,36 op

Justice Policy Institute (2009)

OVERZICHT

De meest kosteneffectieve interventies zijn:

- Voorschoolse educatie
- Huisbezoeken en
- Sociaal-emotionele leerprogramma's voor basisschoolleerlingen.

In de Verenigde Staten is onderzoek gedaan naar een intensieve behandeling van jeugddelinquenten, waarbij de jeugdigen een (deel van) een dagprogramma volgen maar niet zijn opgesloten. De uitkomsten tonen aan dat met de intensieve dagbehandeling meer wordt bereikt dan met opsluiting. Uitgedrukt in baten minus kosten per deelnemende jongere levert een behandeling als functionele gezinstherapie bijvoorbeeld 14.000 dollar op. Een andere aanpak, de multisystemische therapie (MST), levert zelfs 31.000 dollar op. Dit zou betekenen dat een MST-behandeling in Nederland ongeveer een derde zou kosten van een opname in een justitiële jeugdinrichting. Daarnaast leidt MST tot minder terugval in criminaliteit.

JONG GELEERD IS OUD GEDAAN

Effectieve programma's voor jeugddelinquenten leveren netto het meeste voordeel op. Dit kan variëren van $1.900 tot $31.200 per jongere. Sommige huisbezoekprogramma's voor risicojongeren en of moeders en kinderen met lage inkomens zijn ook kosteneffectief. De opbrengst ligt tussen de $6.000 tot $17.200 per jongere. Vroeg (voorschools) onderwijs voor kinderen uit lage inkomensklassen en sommige ontwikkelingsprogramma's zijn vanwege hun opbrengsten zeer attractieve investeringen. Hierbij merken we op dat dit in Amerika opgaat, waar minder sociale voorzieningen bestaan voor lage inkomensgroepen — zoals voor ieder toegankelijke onderwijsvoorzieningen — dan in Nederland.

In de vroege jeugd interveniëren levert economisch gezien het meeste op. De voordelen liggen niet enkel op het intellectuele vlak. Ze betreffen vooral het sociaal handelen en het bereiken van doelen in het latere leven. De opbrengt van investeren in kinderen en jongeren is het grootst, omdat letterlijk jong geleerd oud gedaan is. Kinderen kunnen langer de vruchten plukken van de investeringen. Vaardigheidsinterventies voor volwassenen zijn dan ook veel minder efficiënt dan vroegtijdige interventieprogramma's. De baten van investeren in jongeren zijn het hoogst.
Het wordt intussen algemeen erkend dat een vroege start van probleemgedrag en delinquentie een lange en ernstige criminele carrière kan voorspellen. Veel inspanningen zijn daarom gericht op tieners. Toch komt er steeds meer bewijs dat de inspanningen zich juist ook zouden moeten richten op 12-minners. Met voorschoolse interventies kunnen overheden tot driemaal hun kosten besparen (preventie van criminaliteit en andere voordelen meegerekend). De kosteneffectiefste programma's of interventies zijn voorschoolse educatie, huisbezoeken en sociaal-emotionele leerprogramma's voor basisschoolleerlingen. Bij deze interventies moeten de kwaliteit en intensiteit van de dienstverlening wel hoog zijn. En het is een vereiste dat de professionals goed zijn getraind en dat de interventie een duidelijke visie en conceptuele basis heeft.

VOORWAARDEN VOOR EFFECTIEVE PREVENTIE

Er is intussen veel onderzoek gedaan naar de voorwaarden voor effectieve preventie. Het NJi besteed hier in het dossier Effectiviteit van jeugdinterventies veel aandacht aan. Om effectief te zijn, moet preventie aan verschillende vereisten voldoen. Als eerste dienen verschillende beïnvloedbare factoren te worden aangepakt om effect te bewerkstelligen en moet de interventie zich richten op de leefgebieden die relevant zijn voor (het probleemgedrag van) de jongere. Ook moet de interventie goed aansluiten op de sociaal-culturele leefwereld van de jongere. De dosering en intensiteit van de interventie moeten zijn afgestemd op de cliënt en de situatie. Daarbij is een combinatie van verschillende methoden binnen interventies essentieel.

Een degelijke onderbouwing van een interventie is ook belangrijk: waarom werkt de interventie? Wat zijn de werkzame bestanddelen? Ook investeren in het aangaan van positieve relaties met de omgeving blijkt van groot belang voor goede uitkomsten. Andere aspecten zijn onder meer de tijdigheid van de interventie, een goede implementatie van de interventie en de kwaliteit van de uitvoerende professional.
Hoe meer niet-beïnvloedbare factoren er bij een doelgroep in het spel zijn, hoe meer wel beïnvloedbare factoren moeten worden aangepakt om effect te bewerkstelligen. Een goede analyse van de doelgroep is hierbij van belang. De interventies moeten nauw aansluiten bij de aard van de problematiek. Bij lastige doelgroepen, zoals risicojongeren, betekent dit vaak dat interventies moeten worden ingezet die meerdere factoren tegelijk aanpakken: bij de jongere zelf maar ook in het gehele leefsysteem van de jongere.

V 3.2 Aangrijpingspunten uit het kennisfundament

Wetenschappelijke experts hebben een 'kennisfundament' geformuleerd op basis van de literatuur. Het fundament bevat belangrijke aandachtspunten voor het voorkomen en bestrijden van jeugdcriminaliteit. De aandachtspunten zijn gegroepeerd rond vier invalshoeken:

Risicoreductie
Grenzen stellen
Morele ontwikkeling
Sociale binding

Het balansmodel van Bakker et al. (1998) is een goed voorbeeld van het samenspel van beschermende factoren en risicofactoren voor de ontwikkeling van een kind. Het model onderscheidt drie niveaus:

- op microniveau gaat het om ouder-, kind- en interne gezinsfactoren, zoals eigenschappen van de ouders, het kind en het gezinssysteem (opvoeding en gezinsinteracties);
- op mesoniveau spelen sociale, buurt- en externe gezinsfactoren een rol, zoals het sociale netwerk, sociale bindingen, bijvoorbeeld met de school, en de kwaliteit van de buurt (sociale cohesie);
- op macroniveau zijn maatschappelijke en culturele factoren van invloed, zoals de etnische of culturele achtergrond en de sociaaleconomische positie (opleiding, werk, inkomen enzovoorts).

Deze invalshoeken zijn terug te vinden in het *transactioneel ecologische model* dat de interactie tussen kinderen en de omgeving waarin zij opgroeien centraal stelt. Dit model is gangbaar om het kind in zijn/haar ontwikkeling te begrijpen. Het model is een samenstelling van het transactioneel model van Sameroff en het ecologisch model van Bronfenbrenner. Het eerste model gaat uit van de wederkerigheid van de interacties tussen individu en omgeving; het kind beïnvloedt de omgeving en wordt ook door de omgeving beïnvloed. Dit betekent dat een interventie niet effectief kan zijn als deze zich uitsluitend richt op het individuele kind. De toevoeging van het ecologische model maakt dat we ook met de invloed van de bredere context waarin een kind opgroeit rekening kunnen houden. Volgens dit model bestaat de omgeving van een kind uit 'geneste systemen'; elk systeem is ingebed in het volgende: de microsystemen van gezin, peergroep, peuterspeelzaal en school, de mesosystemen (de relaties tussen de microsystemen) en exosystemen zoals het werk van de ouders en de macrosystemen, zoals het overheidsbeleid.

RISICOREDUCTIE

Bij de beleidslijn risicoreductie gaat het om risico- en beschermende factoren. De aanwezigheid van afzonderlijke risicofactoren hoeft niet per se tot negatieve uitkomsten te leiden. Wel is er **samen-**

INTERVENTIES BIJ 'RISICOREDUCTIE'

Op het individuele niveau valt onder meer te denken aan cognitieve gedragstherapie, een Equip training waarin jongeren wordt geleerd om te gaan met cognitieve denkfouten ('deze maatschappij moet mij niet'), individueel gerichte ambulante begeleiding (bijvoorbeeld Individuele Trajectbegeleiding Criminaliteit in Relatie tot Integratie van Etnische Minderheden (ITB-CRIEM) en Halt en mentoring. Cognitieve therapie laat bij een niet te zware doelgroep positieve resultaten zien en mentoring laat (zeer) bescheiden positieve effecten zien. Op het gezinsniveau zijn er bijvoorbeeld de Parent Management Training (een oudertraining) en de Functional Family Therapy (gezinstherapie). Van beide interventies zijn vanuit de onderzoeksliteratuur positieve effecten bekend.

Interventies die zijn gericht op leeftijdsgenoten maken veel gebruik van groepsprocessen en groepsdynamiek. Dat soort interventies is, zeker in Nederland, niet ruim voorhanden. Een bekende uitzondering was de, intussen in Nederland vanwege achterblijvende resultaten opgeheven, Glen Mills School. Daar werd getracht om groepsprocessen die een slechte invloed hebben op jongeren, positief om te buigen zodat de groep bijdraagt aan beter gedrag. Voorlopig lijken individueel gerichte interventies en gezinsinterventies effectiever en veiliger. Juist bij de op groepen gerichte interventies worden negatieve groepsprocessen nog onvoldoende onderkend.

In plaats van het tegengaan van samenscholing van risicojongeren, werken dit soort interventies juist initiatieven van jongeren in de hand om plekken te creëren waar zij elkaar zonder toezicht van volwassenen en zonder georganiseerde activiteiten kunnen ontmoeten, zoals hangplekken. Als deze plekken vooral de probleemjongeren aantrekken, dan schieten deze interventies hun doel voorbij.

hang tussen de duur van de periode waarin kinderen en jongeren zijn blootgesteld aan risico's en het aantal risicofactoren en de mate van probleemgedrag: hoe langer de periode en hoe meer risicofactoren in het spel zijn, des te groter is de kans op problemen.
Voorbeelden van beschermende factoren zijn een goede gezondheid, een positief zelfbeeld en positief contact met leeftijdsgenoten. Meestal blijkt dan dat we te maken hebben met twee kanten van dezelfde medaille. Daarom wordt toch in de regel gesproken van risicoreductie. Daarbij worden factoren onderscheiden op het niveau van het individu, gezin, leeftijdgenoten en de brede omgeving. Voorbeelden op elk van die niveaus zijn de neiging tot agressief gedrag, een autoritaire opvoedstijl, deelname aan een criminele jeugdgroep en wonen in een achterstandbuurt.

Op elk van de niveaus kunnen we specifieke interventies benoemen. Bij alle interventies is onderzoek naar werkzame bestanddelen van belang. Zo wijzen veel studies naar gezinsgerichte interventies op het belang van verandering bij de ouders, vooral op het gebied van discipline en toezicht houden op hun kinderen. Verder is het belangrijk om na te gaan of een interventie werkt voor alle cliënten. Zo zijn er aanwijzingen dat er, naast gezamenlijke risicofactoren, specifieke risicofactoren voor meisjes zijn (bijvoorbeeld een negatieve relatie met de ouders) die van invloed zijn op de effectiviteit van interventies. Verder staan allochtone jongeren vaker dan autochtone jongeren bloot aan risicofactoren die de kans op probleemgedrag verhogen. **De kennis over werkzame bestanddelen en de noodzaak van differentiatie naar subdoelgroepen onderstreept de noodzaak om niet zomaar te experimenteren met interventies. Het gezegde 'baat het niet dan schaadt het niet' gaat hier niet op. Interventies kunnen wel degelijk schaden als zij zonder kennis worden ingezet.**

GRENZEN STELLEN

Deze beleidslijn gaat over aangrijpingspunten voor gedragsbeïnvloeding: over leertheoretische principes voor het belonen en bestraffen van gedrag en effectieve interventies op dit terrein.
Het stellen van duidelijke grenzen is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren en van grote betekenis bij het voorkomen en aanpakken van delinquent gedrag. Voor grenzen stellen gebruikt het fundament het rationele keuzemodel, dat uitgaat van de mens als rationeel wezen: een (potentiële) crimineel maakt afwegingen bij het wel of niet plegen van een misdrijf in termen van kosten en baten. Er zijn kosten die direct verbonden zijn met betrapping en bestraffing (voorwaardelijke kosten genoemd) en onvoorwaardelijke kosten en baten die hoe dan ook optreden, los van het feit of de dader nu betrapt en bestraft wordt. Het plegen van het misdrijf moet hoe dan ook meer opleveren dan het kost. De buit moet interessant genoeg zijn, er moet een goede afzetmarkt voor zijn en het

Een interventie die zich richt op de bredere omgeving van de jongere is de Multisysteemtherapie (MST). Deze behandeling richt zich speciaal op jongeren die ernstig en gewelddadig probleemgedrag vertonen. Volgens deze theorie is de ontwikkeling van jongeren het gevolg van interacties van de jongere in het gezin, op school, met leeftijdsgenoten en in de buurt. Amerikaans onderzoek toont positieve resultaten aan van de Multisysteemtherapie. In oktober 2007 heeft MST een voorlopige erkenning gekregen van de Erkenningscommissie van het ministerie van Justitie.

INTERVENTIES BIJ 'GRENZEN STELLEN'

Interventies om de onvoorwaardelijke materiële prijs die voor criminaliteit moet worden betaald te vergroten zijn onder andere: moeilijker maken om aan buit te komen door betere sloten op deuren en ramen; bemoeilijken van de toegang tot een bepaald woongebied (street closure); invoeren van een avondklok. Vooral de street closure blijkt een veelbelovende methode.

Interventies om de onvoorwaardelijke materiële baten te verkleinen zijn onder meer: graveren van (brom) fietsen; gebruik van plofkoffers zodat de winst van een overval meteen verloren gaat; verstoren van criminele markten door bijvoorbeeld controleren van pandjeshuizen. Voor geen van deze interventies is wetenschappelijk bewijs, wat niet meteen betekent dat ze niet effectief zijn. Wel zijn de effecten vooralsnog onbekend.

Interventies waarmee we de voorwaardelijke kosten verhogen richten zich bijvoorbeeld op het verhogen van de pakkans door in een school metaaldetectors aan te brengen, maar ook door gericht politietoezicht en politiehandhaving op zogeheten hotspots. Met

moet niet te veel moeite kosten om de buit te pakken te krijgen. Dat betekent dat de pakkans niet te hoog mag zijn. Ook preventiemaatregelen, bijvoorbeeld cameratoezicht, spelen een rol bij de uiteindelijke beoordeling van de situatie door een (potentiële) crimineel. Tot de kosten behoren ook de maatschappelijke problemen van een strafblad. Bij de baten moeten we bij veel criminelen ook de status betrekken die zij krijgen bij hun peers als het hun is gelukt om een geslaagde inbraak te plegen of iemand een mooie buit afhandig te maken.

Op basis van het rationele keuzemodel kunnen we bekijken hoe we de kosten van crimineel gedrag kunnen vergroten en de opbrengsten kunnen verminderen. De leertheorie biedt aanknopingspunten door inzicht in het belonen en straffen van gedrag. De theorie gaat ervan uit dat gedrag van mensen veranderbaar is door ze te conditioneren, dat wil zeggen door positieve of negatieve prikkels toe te dienen. Een straf is een van de kosten van het plegen van misdaad en een beloning (ook niet-materieel) is waar de crimineel op hoopt aan de batenzijde van de balans. Mensen leren
doordat zij effectief worden gestraft en beloond. Gewenst gedrag stimuleren kan door iets positiefs te laten volgen op het gedrag of iets negatiefs weg te nemen. Ongewenst gedrag ontmoedigen kan door iets negatiefs te laten volgen op het gedrag of iets positiefs weg te nemen.
Het is belangrijk dat beleidsmakers en professionals vooraf duidelijk, ondubbelzinnig en in een taal afgestemd op de doelgroep formuleren en communiceren welk gedrag gewenst en welk gedrag ongewenst is; wat precies de regel is die de jongere niet mag overtreden. Wanneer deze de regel overtreedt, dient zo snel mogelijk gereageerd te worden. De straf na een eerste overtreding moet zwaar genoeg zijn. Belangrijk is ook dat er bij het belonen en bestraffen rekening wordt gehouden met de leeftijd, de cognitieve en morele ontwikkeling van de betrokkene, de voorgaande ervaringen met beloningen en straffen en de mogelijkheid om te leren uit beloningen en straffen.

MORELE ONTWIKKELING

Bij dit onderdeel gaat het om de vraag hoe de morele ontwikkeling van niet-criminele versus criminele jeugd verloopt, alsook welke factoren die ontwikkeling positief dan wel negatief beïnvloeden. De ontwikkeling van moreel gedrag verloopt in alle culturen vrij constant volgens een vast patroon. Bij een volwassen, rijpe morele ontwikkeling begrijpt en accepteert iemand sociale regels en wederkerigheid in menselijke relaties. Regels en wederkerigheid voeden het rechtvaardigheidsgevoel en zijn daarmee een buffer tegen delinquent gedrag. Bij de morele ontwikkeling van een kind speelt de relatie met de ouders een rol, naast die met andere kinderen en volwassenen. **De morele ontwikkeling is niet bij alle mensen even hoog. Erfelijkheid en temperament spelen een rol. Hoe hoger het niveau van morele ontwikkeling, hoe**

name voor hotspots-policing is tegenwoordig overtuigend wetenschappelijk bewijs.

Bij grenzen stellen horen ook strafrechtelijke interventies. Effectief zijn die straffen waarin ook hulpverlening (behandeling) aan de orde is in een justitieel kader. En dan vooral straffen die niet louter gericht zijn op de jongere zelf, maar ook op zijn omgeving: oudertrainingen, functionele gezinstherapie, multisysteemtherapie, tijdelijke plaatsing in een therapeutisch pleeggezin en tijdelijke plaatsing in een gezinsvervangend tehuis. Niet effectief zijn bijvoorbeeld boot camps en regulier reclasseringstoezicht.

INTERVENTIES BIJ 'MORELE ONTWIKKELING'

Een interventie met relatief positieve effecten voor het verbeteren van moreel redeneren en het terugdringen van antisociaal gedrag is de zogenaamde Aggression Replacement Training (ART). Ook de in Nederland ontwikkelde Aggression Control Therapy laat goede resultaten zien.

INTERVENTIES BIJ 'SOCIALE BINDING'

Effectieve interventies bij deze beleidslijn zijn allerlei vormen van oudertraining, waarin opvoeders een positieve opvoedingsstijl aanleren. Oudertrainingen zoals Parent Management Training Oregon model (PMTO) zijn effectief in het vergroten van opvoedingsvaardigheden van opvoeders. Ook werken ze gunstig bij het terugdringen van antisociale gedragingen en gaan ze de omgang van jongeren met delinquente leeftijdsgenoten tegen. Ook effectief zijn interventies die zijn gericht op mediation: slachtoffers en daders dichter bij elkaar brengen en daders aanmoedigen hun daden

groter de buffer tegen delinquent gedrag.
Bij criminele jeugd loopt de morele ontwikkeling meestal achter bij die van niet-criminele jeugd. Kinderen die al vroeg in de kindertijd probleemgedrag vertonen tegenover gezinsleden en leeftijdsgenootjes, hebben vaak moeite met sociaal-moreel redeneren. Zij lopen een grotere kans crimineel gedrag te vertonen op latere leeftijd. Een oorzaak van de achterlopende morele ontwikkeling is het onvermogen om gedrag van anderen juist in te schatten, bijvoorbeeld per definitie als bedreigend. Ook missen jongeren met een mindere morele ontwikkeling vaak het vermogen om zich in te leven in een ander.
Psychologische factoren die een rol spelen bij de morele ontwikkeling zijn bijvoorbeeld emotionele problemen en persoonlijkheidsstoornissen, maar ook een gebrekkige intelligentie. Agressieve en criminele jeugdigen blijken vaak problemen te hebben met hun emotieregulatie, wat kan leiden tot probleemgedrag. Biologische factoren betreffen vooral afwijkingen, bijvoorbeeld hersenschade. Hersenschade kan onder meer leiden tot een verstoorde emotionele ontwikkeling en gebrek aan empathie. Dit kan vervolgens leiden tot crimineel gedrag. Sociale factoren die van invloed zijn op de morele ontwikkeling zijn vaak gerelateerd aan de opvoeding. Een goede band tussen opvoeder en kind is positief, een autoritaire opvoeding waarin ouders en kinderen weinig met elkaar praten is van negatieve invloed. Ook leeftijdsgenoten kunnen invloed hebben op de morele ontwikkeling. Negatief is bijvoorbeeld de invloed van criminele jeugd op jongeren die vatbaar zijn voor probleemgedrag. Ten slotte zijn er culturele factoren: hoewel alle culturen vasthouden aan regels omtrent goed en slecht gedrag, is er variatie tussen culturen over welk gedrag als wenselijk wordt gezien.

SOCIALE BINDING

De sociale bindingentheorie gaat ervan uit dat, als het erop aankomt, iedereen de neiging heeft om crimineel gedrag te vertonen. Echter, **iemand die goede contacten heeft met familie en vrienden, een goede maatschappelijke betrekking heeft en een conventioneel leven leidt, ervaart deze sociale bindingen (aan de conventionele samenleving) als een rem op crimineel gedrag: je hebt iets te verliezen.** Andersom geldt dat iemand met weinig of gebrekkige sociale bindingen een grotere kans loopt om ten prooi te vallen aan de verlokkingen van criminaliteit. Hij of zij heeft immers niets te verliezen.

Bij de invalshoek sociale binding bij jeugdigen draait het om de vraag hoe de binding aan algemeen gangbare normen en waarden bij jeugdigen verloopt. Hoe verschillen de bindingen van niet-criminele en criminele jeugd, en welke psychologische, sociale en culturele factoren hebben er een positieve of juist negatieve invloed op? Wat zijn effectieve interventies in dit verband?
Mensen zijn geneigd om relaties te ontwikkelen die hun veiligheid en bescherming bieden. Opvoeders die verantwoordelijk en met gevoel omgaan met

recht te zetten. Jongeren leren daarmee welk leed met hun daden wordt veroorzaakt. Verder heeft ook het Amerikaanse Family and Community Violence Prevention Program (FCVP) positieve resultaten. Het programma probeert gewelddadig gedrag terug te dringen via de betrokkenheid bij school, buitenschoolse activiteiten en andere sociale en persoonlijke ontwikkelingsvaardigheden.

PRAKTIJKVOORBEELD

Ouders tegendraadse jeugd

Het programma Ouders van Tegendraadse Jeugd bestaat uit verschillende interventies. Het biedt opvoedingsondersteunende strategieën aan ouders van kinderen met (een verhoogd risico op) politiecontacten vanwege het plegen van strafbare feiten. Het doel is dat het contact met hun kind verbetert en dat ze daardoor meer grip krijgen op de opvoedingssituatie.

BRON

Brons, D., Hilshorst, N., & Willemse, F. (red.). *WODC Cahier 2008-4*. Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren. Den Haag: Ministerie van Justitie/WODC.

hun kind zorgen ervoor dat hun kind zich sociaal-emotioneel kan ontwikkelen en zich veilig kan hechten. In deze omstandigheid zal een kind sociale bindingen ontwikkelen en uitdiepen, waarmee een buffer ontstaat tegen crimineel gedrag. Daarentegen zal bij een kind dat onvoldoende veiligheid geboden krijgt en minder hechting met de opvoeders heeft, minder sociale binding ontstaan. Dit vergroot de kans op crimineel gedrag. Bij sociale bindingen moeten we ook denken aan de toewijding aan en betrokkenheid bij de sociale omgeving en ondersteuning van de heersende normen, waarden en regels. Een verschil tussen niet-criminele en criminele jeugd is dat bij niet-criminele jeugd de mate van zelfcontrole groter is; een resultaat van een geslaagde opvoeding. Zelfcontrole is belangrijk bij het voorkomen van crimineel gedrag.

In de vroege kinderjaren ontwikkelen kinderen psychologische kenmerken die sociale binding kunnen beïnvloeden. Gunstig is bijvoorbeeld de ontwikkeling van inlevingsvermogen en ongunstig is wantrouwen als persoonlijkheidstrek. Naast de invloeden van het gezin behoren ook die van school, vrienden en vrijetijdsbesteding tot de sociale factoren die effect hebben op sociale binding. Culturele factoren zijn bijvoorbeeld opvoedingsverschillen tussen autochtone en migrantengezinnen, de afstand bij de laatsten tot de Nederlandse samenleving en ook de (vaak negatieve) invloed van de straatcultuur. Jongeren worden immers ook op straat opgevoed door leeftijdsgenoten, vaak met negatieve gevolgen voor hun sociale bindingen.

PRAKTIJKVOORBEELD

Shouf Kedemk Helmond

Shouf Kedemk werkt met straatcoaches die zelf uit detentie komen. Zij weten goed aan te sluiten bij de jongeren, ze spreken hun taal. Ze hebben status bij de groep, en zijn ondertussen ook de ogen en oren van de politie. De straatcoaches krijgen intussen goede (loopbaan)begeleiding, waardoor wordt voorkomen dat zij terugvallen in hun oude gedrag.

V 3.3 Wat werkt voor Marokkaans-Nederlandse risicojongeren?

Welke aspecten in beleid en uitvoering bieden kans op een beter bereik van Marokkaanse risicojongeren? Wat bepaalt de effectiviteit van de aanpak? De inzichten, kennis en ervaringen van de afgelopen jaren hebben belangrijke bevindingen opgeleverd.

De jongeren
De ouders
Systeembenadering
Samenwerking tussen professionals

DE JONGEREN

Outreachende aanpak

Kies een intensieve, outreachende en directe aanpak en houd de keten gesloten: de jongens dicht op de huid zitten, ze ‘vastgrijpen’ en niet meer loslaten — dat zijn succesrijke factoren in de aanpak van overlastgevende Marokkaans-Nederlandse jongeren. Er mogen geen gaten vallen tussen de betrokken organisaties, anders raak je jongeren kwijt. Het is ook ongewenst als jongeren de verschillende organisaties tegen elkaar uitspelen.

Anonimiteit doorbreken

Weet om wie het gaat! Dit lijkt een open deur, maar dit blijkt een belangrijke succesfactor te zijn. Diverse projecten hebben dat in de afgelopen tijd aangetoond. Als het gaat om (dreigende) schooluitval, kan een gerespecteerde en bij de doelgroep bekende persoon de ouders en jongeren thuis opzoeken. Of straatcoaches die zelf ooit tot de doelgroep behoorden, kennen de jongeren. **Het doorbreken van de anonimiteit van de risicojongeren is een belangrijke stap op weg naar het voorkomen van erger.**

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Gemeente Oosterhout

In de gemeente Oosterhout worden leden van overlastgevende groepen individueel uitgenodigd op het gemeentehuis. Hoe stoer ze op straat ook zijn, op kantoor verworden ze tot ‘kleine, bange jochies’, zo is de ervaring.

PGO+, praktische gezinsondersteuning

Als een school zich zorgen maakt over een kind uit de doelgroep kan een PGO-traject worden ingezet. De eerste fase is vooral gericht op het winnen van vertrouwen. Een gezinscoach gaat dan naar het gezin toe om mee te lopen, aandacht te geven en te helpen met praktische zaken in het huishouden. Daarnaast pakt de gezinscoach lichte of zich ontwikkelende problemen op. De aandacht gaat ook uit naar het verschil tussen de wereld thuis en de wereld daarbuiten en de zaken waar de kinderen mee geconfronteerd worden.

Begeleiding tussen voorgeleiding en schorsing

Het Servicepunt van Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam (BJAA) gebruikt de periode tussen voorgeleiding en schorsing van elke jongere die voor het eerst wordt voorgeleid om een passend plan van aanpak te maken. Het doel is om iedere jongere door te geleiden naar de meest adequate vorm van zorg. De jongere wordt door dezelfde medewerker begeleid totdat hij of zij wordt geschorst. De jongere wordt geïnformeerd, gemotiveerd en eventueel doorverwezen. De ouders worden ook geïnformeerd.

Rolmodellen

Rolmodellen die zich voor de jongeren interesseren, bieden ze een ander referentiekader. Straatvrienden of een normenloze oudere broer kunnen een negatieve invloed hebben. **Een rolmodel met een vergelijkbare achtergrond kan jongeren een toekomstbeeld voorhouden en een andere weg mogelijk en aantrekkelijk maken** Daarom werken veel projecten met ervaringsdeskundigen, zoals voormalige probleemjongeren, jeugdige vakkrachten, of werkers met eenzelfde etnische achtergrond. Dit komt ook de herkenbaarheid en het vertrouwen ten goede.

Participatie

Werk aan een manier van participatie van jongeren, of van jongerengroepen. Als ze betrokken zijn bij afspraken, of bij beleidsvorming en -uitvoering, wordt hun bereidwilligheid om mee te werken hoger. Het draagt ook bij aan hun empowerment. Bovendien kan hun betrokkenheid ervoor zorgen dat een aanpak beter aansluit bij de groepen in kwestie.

Doorbreken groepsdynamiek

Bij beleid voor overlastgevende groepen moet de focus liggen op de categorie ‘welwillende’ jongeren, niet op de harde kern die processen kan verstoren. Door de ‘rotte appels’ uit een groep te halen, wordt de groepsdynamiek doorbroken en kunnen individuele gevallen worden aangepakt.

Preventie broertjes en zusjes

Investeer in preventie bij jongere broertjes (en zusjes): zorg dat de jongere broertjes anders opgroeien. Dit vraagt om een pedagogisch verantwoord milieu dat goed tegemoetkomt aan hun behoefte aan erkenning, veiligheid en plezier. Zo zullen zij de noodzaak niet voelen om de straat op te gaan.

DE OUDERS

Veel risicojongeren hebben ouders die moeite hebben hun kind positief te steunen. Het is (bijna) nooit onwil, maar onwetendheid en onkunde. De ouders hebben bijvoorbeeld zelf psychische problemen, zijn onvoldoende op de hoogte ‘hoe het werkt’ bij instanties en scholen, spreken de taal niet goed, et cetera. Zie hier voor een overzicht van risico’s op het niveau van het gezin. **Outreachend werken, door bijvoorbeeld oudercoaches of intermediairs (vrijwilligers) en via huisbezoeken, kan helpen ouders te bereiken en ze op weg te helpen.** Door aan te sluiten op hun belevingswereld en hun vertrouwen te winnen kunnen deze bemiddelaars belangrijke kwesties aankaarten, eerste steun bieden, zorgbehoeften peilen en het gezin bijstaan naar de reguliere instanties. ‘Warme’ toeleiding naar hulpverlening en warme overdracht bij doorverwijzing zijn belangrijke succesfactoren.

PRAKTIJKVOORBEELD

Buurt in Beeld Zeist

Zeist wil de onderlinge communicatie tussen verschillende groepen overlastgevende hangjongeren, buurtbewoners en vertegenwoordigers van de Marokkaanse gemeenschap herstellen. Als methode daarvoor arrangeert Zeist gesprekken tussen deze groepen.

SYSTEEMBENADERING

Kies een geïntegreerde aanpak die zowel thuis, de straat, de vriendengroep en school bestrijkt: investeringen in maar één van deze drie peilers is weinig succesvol als problemen in de andere peilers niet ook tegelijkertijd worden aangepakt. **De jongere groeit immers gelijktijdig in alle vier de situaties op.**

Betrek de civil society

In een aantal gemeenten is het goed gelukt om Marokkaans-Nederlandse inwoners te betrekken bij het ontwikkelen van beleid dat zich specifiek op de doelgroep richt. Daarnaast hebben de meeste gemeenten de conclusie getrokken dat dé gemeenschap niet bestaat. **Wat in ieder geval altijd goed blijkt te werken, is het ontwikkelen van beleid dat past bij de problemen en behoeften van een concrete buurt of wijk. Dat doe je door zowel de bewoners als de uitvoerend professionals in die buurt nadrukkelijk te betrekken bij het ontwerpen en uitvoeren van het beleid.** In een buurt waar veel Marokkaanse Nederlanders wonen, moeten zij dus stevig vertegenwoordigd zijn. Door het beleid te differentiëren naar de (sub-)lokale behoeften, voelen de bewoners en ondernemers in die wijk zich gehoord. Bovendien kunnen zij medeverantwoordelijk worden voor onderdelen van de uitvoering.

Integraal werken

Door de wijkgerichte benadering van beleid en uitvoering, heeft de gemeente meteen een instrument in handen om integraal werken te bevorderen tussen de uitvoeringsorganisaties en andere actoren in die wijk. Zo kunnen ook scholen in de desbetreffende wijk worden betrokken (ook islamitische scholen). Ondernemers worden geactiveerd om stageplaatsen of leerwerkplekken aan te bieden. **Scholen zijn zowel een belangrijke vindplaats (van probleemsituaties), als een ankerpunt in een wijk. Intensieve samenwerking met scholen is zeer lonend.** Scholen kunnen een spilfunctie vervullen in de lokale zorgstructuur. Een dergelijke ontwikkeling past bovendien goed in de opdracht die de ‘Wet passend onderwijs’ gemeenten toebedeelt.

SAMENWERKING TUSSEN PROFESSIONALS

Een zorgvuldig afgestemde aanpak in de uitvoeringspraktijk strandt vaak in de rechtszaal. Rechters leggen geen straffen op die passen bij de jongere (ze stapelen geen strafbare feiten, bijvoorbeeld), en advocaten sturen te veel aan op hoger beroep, waardoor straffen eindeloos worden uitgesteld en de jongere dus niet wordt gestimuleerd om zijn leven te beteren.
Van belang blijkt dat de professionals en organisaties die met het gezin/de jongere werken, allemaal dezelfde kant op sturen en dat van elkaar weten. Dat alle betrokken organisaties eenduidig zijn over de grenzen en vrijheden die zij de jongere voorhou-

PRAKTIJKVOORBEELD

De *Marokkaanse gezinscoaches Tilburg* werken intensief samen met het school(maatschappelijk werk). De school pikt vaak als eerste signalen van problemen op. Dit biedt de mogelijkheid om er tijdig bij te zijn.

MEER WETEN?

Voor een overzicht van de kloof tussen de vraag naar en het aanbod aan opvoedondersteuning zie bijvoorbeeld Pels, Distelbrink & Postma (2009).

CITAAT

'Van instellingen mag verwacht worden dat zij in staat zijn maatwerk te leveren. Of het nu gaat om maatregelen op het gebied van onderwijs, arbeid, veiligheid of zorg, zoals onderwijs voor achterstandsleerlingen via de voor- en vroegschoolse educatie, een integrale aanpak gericht op de meeste kwetsbaren op de arbeidsmarkt via de Wet werken naar vermogen, samenwerking in opsporing, vervolging, berechting en hulpverlening via Veiligheidshuizen of opvoedondersteuning via de Centra voor Jeugd en Gezin.'

Bron: Minister voor integratie, Gerd Leers, brief aan de Tweede Kamer 16 februari 2012

'Na ruim 30 jaar integratiebeleid mag het niet meer voorkomen dat professionals migranten niet adequaat kunnen bedienen, of zelfs niet eens kunnen bereiken. Inspanning alleen is niet meer genoeg. We willen dat instellingen en diensten verantwoordelijkheid nemen voor het bereiken van concrete, meetbare resultaten.'

Bron: Gemeente Den Haag (2011) Integratienota 2010-2014. 'Verschillend verleden, één toekomst'.

den, maar dat zij ook hun inzet op elkaar afstemmen. Zo zouden er bijvoorbeeld afspraken moeten zijn dat de politie die een jongere aanhoudt, contact houdt met een hulpverlener of andere professional die dan klaar staat zodra bekend is dat de jongere wordt heengezonden.

Vroegsignalering

Algemeen bekend is dat risicojongeren met een Marokkaans-Nederlandse achtergrond, evenals jongeren met andere niet-westerse achtergrond, ondervertegenwoordigd zijn in de reguliere (jeugd) zorg en de reguliere (jeugd)GGZ. Tegelijkertijd zijn ze oververtegenwoordigd in de geïndiceerde (jeugd)zorg en de forensische GGZ. Wetende hoeveel ellende en kosten bespaard zouden kunnen worden als de problemen eerder worden opgemerkt en aangepakt, moet al het mogelijke worden gedaan om problemen vroegtijdig op te sporen. **Migrantengezinnen, zeker ook van Marokkaanse afkomst, blijken minder goed van problemen bij hun kinderen te signaleren. Verschillende projecten richten zich daarom (mede) op vroegsignalering, bijvoorbeeld via huisbezoek of intensieve samenwerking met scholen.**

Sensitiviteit van interventies en professionals

Er zijn nog andere redenen voor de kloof tussen gezinnen en (preventieve) voorzieningen, zoals schaamte, onwetendheid over ondersteuningsmogelijkheden en wantrouwen jegens hulpverleners en instanties. Aan de kant van de reguliere voorzieningen speelt gebrek aan diversiteitgevoeligheid mee van instellingen, professionals en interventies.

Maatwerk

In het bewijzen van de effectiviteit van interventies is de laatste jaren nogal geïnvesteerd. Maar… als 'bewezen effectieve' interventies klakkeloos worden toegepast, zonder voldoende oog voor de lokale situatie, dan kunnen ze alsnog hun doel missen. Zo zal een interventie ook moeten passen binnen de lokale context (bijv. wie is de doelgroep, wat is het concrete probleem en hoe lopen de lokale structuren waarin organisaties samenwerken en hun werk op elkaar afstemmen). En, niet onbelangrijk, de juiste professionals moeten voorhanden zijn om de interventie uit te voeren. Zelfs een in beginsel goed werkende interventie staat of valt met de persoon die hem toepast. **Een aanpak dient bestanddelen te bevatten die de effectiviteit ervan (in potentie) verzekeren, maar de inzet ervan zal altijd op de concrete persoon of het concrete gezin toegespitst moeten zijn**.

VERDIEPING

Binnen het programma Diversiteit in het jeugdbeleid heeft ZonMw veel aandacht besteed aan diversiteitsgevoelig vakmanschap, ook door verbetering van beroepsopleidingen. Kenniswerkplaats Tienplus heeft bijvoorbeeld een Meetladder Diversiteit Onderwijs gemaakt. De meetladder biedt, op basis van literatuurstudie, aandachtspunten om onderwijs te onderzoeken en te verbeteren op diversiteitsgevoeligheid. Wat moeten studenten leren om als professionals om te kunnen gaan met een diverse cliëntenpopulatie, te werken in divers samengestelde teams en hoe moet dat leerproces eruit zien? Welke eisen stelt professionele ondersteuning en begeleiding van gezinnen in een multi-etnische context aan het curriculum van pedagogische en sociaalagogische opleidingen? Welke communicatieve en didactische vaardigheden zijn nodig? Deze en andere vragen komen in de Meetladder aan de orde.

BRONNEN

- *Samenwerkingsverband* Marokkaans-Nederlandse Risicojongeren, juni 2012

- Projectbeschrijvingen Samenwerkingsverband Marokkaans-Nederlandse Risicojongeren

- Themasessie Samenwerkingsverband Marokkaans-Nederlandse Risicojongeren '*Van kattekwaad tot erger*' op 22 november 2011

Cultuursensitiviteit

Organisaties zullen de profielen van hun professionals moeten afstemmen op de doelgroep die ze moeten bereiken. Dat betekent dat niet alleen vakinhoudelijke kennis nodig is, maar ook cultuursensitiviteit. Dat wil niet zeggen dat Marokkaanse gezinnen alleen door Marokkaanse hulpverleners worden geholpen. Het betekent wel dat de hulpverlener weet wat in die gezinnen (net als in andere gezinnen) belangrijk is om in gesprek te komen en vertrouwen te krijgen en te houden.

MEER WETEN?

- Monitor Antilliaanse Nederlanders RISBO 2012
- De drie wegwijzers van het Nicis Institute
- Het RISBO onderzoek 2005-2008

V 3.4. Wat werkt specifiek voor Antillaans-Nederlandse risicogroepen?

WAAROP IS INGEZET?

Er is geen onderzoeksmatig overzicht van het beleid in de 22 Antillianengemeenten. Een analyse van beleidsnota's maakt duidelijk dat de aanpak in veel gemeenten diverse domeinen bestrijkt: wonen, werken, opvoeding, financiën, vrije tijd, onderwijs, veiligheid. Het verminderen van overlast en criminaliteit zijn belangrijke doelen van het specifieke beleid. Andere doelen zijn het bevorderen van zelfredzaamheid en participatie. Vaak zijn een of meer ambtenaren specifiek belast met de aanpak. **In veel gemeenten wordt het beleid vormgegeven in samenspraak met een 'Antilliaans beraad' of platform waarin Antillianen zijn vertegenwoordigd**. Vaak worden beleid/middelen ingezet voor onderscheiden subgroepen. Veel inspanningen zijn gericht op (een harde kern van) overlastgevende of criminele jeugdigen en jongvolwassenen, of andere subgroepen met specifieke problemen, zoals tienermoeders, personen zonder vaste woon- of verblijfplaats, verslaafden. Gemeenten zijn ook actief in de preventie van problemen. Naar specifieke aanpakken of projecten werd – voor zover bekend – de afgelopen jaren maar beperkt evaluatieonderzoek uitgevoerd. Er is dus weinig informatie over de vraag of de uitgevoerde projecten hebben gewerkt en waarom. Wie meer wil weten over welke projecten zijn uitgevoerd, en op welke terreinen: zie Voorbeeldprojecten.

MONITORS

Wel is aan de hand van jaarlijkse monitors nagegaan hoe het staat met de oververtegenwoordiging van Antilliaanse Nederlanders op criminaliteit, (jeugd)werkloosheid en schooluitval in de 22 gemeenten. De monitors laten geen eenduidig beeld zien. Allereerst verschilt de omvang van de problematiek sterk per gemeente. Ten tweede zijn de ontwikkelingen in de oververtegenwoordiging per gemeente verschillend. Voor alle indicatoren geldt dat in sommige gemeenten de oververtegenwoordiging afnam, maar in andere toenam. Wie geïnteresseerd is in de precieze cijfers: klik hier door naar de monitor.

WAT WERKT VOLGENS BETROKKENEN?

Wat is er bekend over wat wel of niet heeft gewerkt in de aanpak uit de afgelopen periode? Het betreft hier vooral ervaringskennis. **In een aantal themasessies, georganiseerd in 2009 en 2010, zijn de *volgens betrokkenen* belangrijke werkzame elementen in kaart gebracht.** Deze zijn door het Nicis verwerkt in wegwijzers. Er is een wegwijzer voor problematiek rond wonen, voor aanpak van geweld en voor het ondersteunen van jonge moeders.

De hoofdbevindingen uit de themasessies zijn hier kort weergegeven. De coördinator (Rotterdam) van het netwerk van de 22 Antillianengemeenten heeft ze aangevuld met praktijkervaringen over wat werkt. Als succesfactoren komen onder andere naar voren:

Wonen

- Maatwerk (maak onderscheid tussen subgroepen, zoals kansarme jeugd, (ex-)gedetineerden, jonge moeders, harde kern criminelen, studenten).
- Goede doorverwijzing en doorstroming en een goede (keten)samenwerking tussen instanties.
- Binnen gemeenten, maar ook tussen gemeenten, intensiever samenwerken (mobiliteit beperkt zich niet tot de gemeentegrens).
- Voorlichting en inschrijven voor woning al op de Antillen.
- Taalbeleid (vrijwillige inburgering, vertalingen).
- Samenwerking met bijv. woningcorporaties, instellingen voor zorg en welzijn, reclassering, onderwijs, lokale bedrijfsleven, landelijke uitwisseling van dossiers tussen gemeenten en hulpverleningsinstanties.
- Integrale aanpak (diverse leefgebieden), bijv. foyers, Kamers met kansen.
- Niet te veel drang en dwang bij huisvestingsprojecten (te veel uitval).

Geweld

- Persoonlijk contact met overlastgevers (kennen en gekend worden, inzet vertrouwde personen).
- Slim gebruik van reguliere middelen als supersnelrecht, shortlist methode Beke, casusoverleg veiligheidshuis.
- Goede samenwerking/afstemming tussen instellingen.
- Hulpverlening in brede context, financieel (schuldhulp), werk(loosheid) & uitkering, scholing, gezinsproblematiek, verkeerde vrienden, licht verstandelijke beperking e.d. (systeemgerichte benadering).
- Aansluiten bij specifieke kenmerken Antilliaans-Nederlandse risicogroepen: grote afstand tot hulp, zich onttrekken aan hulp.
- Gebruikmaken van vertrouwenspersonen uit de doelgroep (o.a. kerken), investeren in vertrouwen.
- Concrete afspraken maken met jeugdigen.
- Goede balans vinden tussen preventie en repressie (opvoedsteun, maar ook stok achter de deur).
- Inschakelen van het eigen netwerk.
- Inzet rolmodellen.

- Weerbaarheidstraining.
- Aandacht voor Lvb-problematiek (rekening gehouden met Lvb-factoren, aandacht voor vroegsignalering en vroegdiagnostisering
- Gemeentelijke nazorgstructuur.

Jonge moeders

- Voorlichting via zelforganisaties, inzet rolmodellen uit gemeenschap, samenwerken met scholen, aandacht voor het sociaal netwerk.
- Veel aandacht voor vertrouwensband.
- Aansluiten op eigen kracht jonge moeders.
- Vaders en andere familieleden betrekken.
- Gezinscoaches, case managers, één loket voor jonge moeders.
- Begeleiding op diverse leefgebieden.
- Professionaliseren van instellingen: kennis over doelgroep, interculturele competenties.
- Vergroten vertrouwen in de overheid door inzet van dialogen en wijknetwerken.
- Emancipatie en empowerment van vrouwen (aanpak gericht op versterken gehele gezinssysteem).
- Opvoedingsondersteuning, aanpak taalachterstanden, verhogen participatie.
- Deelname aan VVE.
- Schooloudercontactpersonen (de betrokkenheid van ouders bij de schoolloopbaan van hun kind te vergroten waardoor leerlingen minder voortijdig de school verlaten).

Veel van deze elementen sluiten aan bij de probleemanalyse voor Antilliaans-Nederlandse risicogroepen.

WAT WERKT VOLGENS EERDER ONDERZOEK?

Voor de periode 2005-2008, waarin ook al specifiek beleid bestond voor Antilliaanse Nederlanders, evalueerde het RISBO slaag- en faalfactoren van de aanpak. Dit is gedaan aan de hand van groepsgesprekken met betrokkenen (beleid en uitvoering) bij de Bestuurlijke Arrangementen Antillianengemeenten.

Slaagfactoren volgens dit onderzoek waren:

- outreachend en intensief/langdurig werken met individuen;
- veel tijd voor opbouwen vertrouwen;
- presentie (bereikbaar zijn, één persoon als aanspreekpunt, ook buiten 9 tot 5 beschikbaar);
- waar nodig inzet Antilliaanse medewerkers (bijv. bij nieuwkomers);
- aanpak op basis van een analyse van diverse leefgebieden;
- korte lijnen/samenwerking voor goede doorverwijzing;
- regie door gemeenten;
- systeemaanpak: gezin/moeders betrekken;
- preventie: beginnen bij opvoeding en onderwijs;
- vraaggestuurd werken en eerst praktische hulp;
- inzet van rolmodellen.

Faalfactoren vormen het spiegelbeeld hiervan:

- afrekencultuur bij instellingen (waardoor geen ruimte voor intensief/outreachend werken);
- te weinig bereik van Antillianen door reguliere instellingen.
- Daarnaast aspecten als:
- te veel projecten carrousel/ te weinig duurzaamheid;
- te weinig monitoren op kwaliteit;
- te veel versnippering;
- moeilijkheden rond financiering of te strakke inclusiecriteria;
- nog te weinig samenwerking/stroomlijning;
- project te afhankelijk van charisma van één persoon;
- vaak complexe, meervoudige problematiek, waardoor soms moeilijk tot verbetering te komen;
- omstandigheden die het moeilijk maken doelen te bereiken (bijv. discriminatie/negatieve beeldvorming bij werkgevers, weinig werk).

OVERZICHT

Effectieve VVE-interventies:

- Ben ik in Beeld
- Boekenpret
- Jij bent belangrijk
- Kaleidoscoop
- KO-totaal
- Opstap
- Opstapje
- Overstap
- Piramide
- Speelplezier
- Sporen
- Startblokken van Basisontwikkeling
- Taallijn

V 3.5 Voor- en vroegschools aanbod

Hier beschrijven we de effectieve kenmerken van voor- en vroegschools aanbod (VVE). Voorschoolse voorzieningen met alleen opvang (vooral peuterspeelzalen en in mindere mate ook kinderdagverblijven) hebben overigens ook een bescheiden, maar positief effect op de ontwikkeling van peuters: peuters die in deze vormen van opvang participeren zijn verbaal sterker. Ze zijn ook meer ontwikkeld in cognitieve en sociale vaardigheden dan kinderen die niet participeren. Bovendien hebben ze een betere ontluikende geletterdheid. De kwaliteit van de voorziening is sterk van invloed op de effectiviteit. Twee factoren kunnen de kwaliteit verbeteren: ten eerste meer aandacht voor pedagogische activiteiten en ten tweede een hogere bezettingsgraad. Dit zijn nu juist kenmerken van de VVE-aanpak.

VVE in Nederland
Effectiviteitskenmerken

VVE IN NEDERLAND

De NJi-database Effectieve Jeugdinterventies omvat (maart 2012) 13 VVE-interventies.

Deze interventies zijn alle beoordeeld op het laagste officiële erkenningsniveau ‘theoretisch goed onderbouwd’. Daarnaast zijn 28 interventies (nog) niet opgenomen in de database van het NJi. De programma´s vertonen overeenkomsten, maar ze verschillen ook op veel onderdelen. Verschillen zijn bijvoorbeeld: het aantal ontwikkelingsdomeinen waarop ze zich richten, de invulling van de oudercomponent, de gestelde randvoorwaarden, de manier waarop kwaliteitsbewaking wordt geborgd en de wetenschappelijk aangetoonde effectiviteit.

De meest gebruikte programma’s zijn Piramide en KO-totaal.

De Landelijke Monitor Voor- en Vroegschoolse Educatie (2012) concludeert dat de kwaliteit van de uitvoering van VVE wisselend is, maar dat deze over het algemeen wel verbetert. Al met al is de empirische evidentie voor de effectiviteit van de Nederlandse voorschoolse programma’s nog zeer bescheiden. Dit blijkt uit meerdere onderzoeken.

EFFECTIVITEITSKENMERKEN

Wat zijn de kenmerken van een effectief aanbod voor jonge kinderen uit achterstandssituaties? De literatuur onderscheidt daarvoor **inhoudelijke kenmerken** en **structurele kenmerken of randvoorwaarden.**

BRON

Ketner, S., Pels, T., Gilsing, R., & Steketee, M. (2012). *Peutercollege: verrijkte voor-school in Rotterdam* Literatuurstudie naar (voorwaarden voor) effectiviteit van voor-schools aanbod. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

In deze studie zijn de bronnen te vinden waarop deze tekst is gebaseerd.

Pedagogisch-didactische benadering

In de literatuur lopen de opvattingen over welke benadering het beste is voor een kind, uiteen. **Ontwikkelingsgerichte programma's zijn kindvolgend en kennen veel ruimte voor eigen initiatief van het kind. Deze programma's laten in een meta-analyse iets meer effect zien** op de cognitieve, taal- en sociaal-emotionele ontwikkeling dan een programmagestuurd aanbod. Bij dit laatste ligt de nadruk op instructie en een voorgestructureerd programma.

Aard van het programma

Binnen voorschoolse programma's valt een onderscheid te maken tussen integrale programma's en specifieke programma's. Integrale programma's richten zich op meerdere ontwikkelingsdomeinen. Specifieke programma's zijn gericht op één ontwikkelingsdomein, zoals taalontwikkeling. **Integrale programma's blijken effectiever te zijn dan specifieke programma's.** Per augustus 2010 is de Wet OKE (Ontwikkelingskansen door Kwaliteit en Educatie) van kracht. Sindsdien geldt de eis van een integraal programma. Dat moet elk van de vier ontwikkelingsdomeinen taal, rekenen, sociaal-emotionele en motorische ontwikkeling dekken. Er zijn zeven Nederlandse programma's die zich richten op meerdere ontwikkelingsgebieden, te weten Piramide, KO-totaal, Doe meer met Bas/Ik ben Bas, Startblokken/Basisontwikkeling, Kaleidoscoop, Speelplezier en Sporen.

Continuïteit

Een derde belangrijke inhoudelijke factor is continuïteit. Verschillende studies wijzen op dat belang. Het gaat om continuïteit, een doorgaande lijn, tussen het aanbod in de voor- en vroegschoolse fase en het formele aanbod van groep 3 en later. Ook in een ander opzicht kan continuïteit van belang zijn. Zo gaan de cognitieve vaardigheden van kinderen uit lagere sociaaleconomische milieus erop achteruit tijdens de zomervakantie. Kinderen uit hogere milieus laten juist een toename zien. Dit duidt erop dat een doorlopend aanbod aan activiteiten in vakantieperioden belangrijk is.

Evaluatie en monitoring

In meerdere onderzoeken en reviews komt naar voren dat **(systematische) procesevaluatie en monitoring van invloed zijn op de kwaliteit van het aanbod, en daarmee op de effectiviteit ervan.** Programma's zijn meestal niet op hun best in de eerste twee jaren van invoering. Voor het verbeteren van de uitvoering is systematische evaluatie noodzakelijk. Worden de programmaonderdelen uitgevoerd zoals beoogd? Worden korte- en langetermijndoelen behaald? Wat zijn de beste manieren om het programma te verbeteren? Effectonderzoek moet, ten slotte, bij voorkeur ook economische evaluatie inhouden. Ofwel: de kosten en (materiële) consequenties van de bestudeerde interventies moeten meewegen. Het moet duidelijk zijn wat de verschillen zijn met andere programma's, bijvoorbeeld in frequentie van activiteiten, huisbezoeken, eisen aan professionals.

De betrokkenheid van ouders geldt als één van de belangrijkste succesfactoren. Toch investeren veel voorscholen nog te weinig in het structureel betrekken van de ouders. Het aanbod is nauwelijks gebaseerd op een analyse van de ouderpopulatie (alleenstaand, werkend), hun wensen en mogelijkheden. Een gefundeerde keuze voor de aard van de na te streven ouderbetrokkenheid staat zelden op schrift. Ondanks de hoeveelheid aangeboden activiteiten is er op veel voorscholen een grote groep ouders die niet wordt bereikt, zo blijkt uit implementatieonderzoek in Rotterdam.

Uitvoering van de programma's

Een goede implementatie van de programma's vormt een zeer belangrijke randvoorwaarde voor succes. **Resultaten zijn in belangrijke mate toe te schrijven aan de uitvoering van de programma's.** De locaties die het eerst zijn begonnen met een voorschoolprogramma laten betere resultaten zien. Mogelijk zijn de later gestarte voorscholen nog te kort bezig met de uitvoering van VVE om het programma goed te implementeren.

Kwaliteit en scholing van de professional

De kwaliteit en scholing van de professional speelt eveneens een cruciale rol: de professionaliteit en het opleidingsniveau van de uitvoerenden beïnvloedt in hoge mate de effectiviteit van het aanbod. We onderscheiden drie niveaus van professionaliteit die alle belangrijk zijn: de algemene vooropleiding van de uitvoerders, de programmaspecifieke training die zij hebben gehad, en het volgen van algemene of programmaspecifieke na- of bijscholing. Naast de professionaliteit van de leidster is ook het niveau van taalbeheersing van doorslaggevend belang, ook omdat taalstimulering een belangrijk onderdeel vormt van veel VVE-aanbod.

Continuïteit van het team

Een andere belangrijke randvoorwaarde is de continuïteit van het team. Het tegengaan van te veel wisseling van personeel is een vereiste voor de ontwikkeling van (jonge) kinderen. Bij VVE gaat het bovendien om het voorkomen van verspilling in de (extra) investering in het personeel. Een stabiel team biedt de mogelijkheid om het programma goed in de vingers te krijgen en veel expertise op te bouwen over de groep kinderen waarmee men werkt.

Intensiteit en duur

Voor de effectiviteit van een programma is de intensiteit en duur van groot belang. Dit blijkt uit zowel Nederlands als internationaal onderzoek. Het gaat om het aantal contacturen per week en om een vroege start en lange looptijd. Wettelijke kaders in Nederland stellen de intensiteit van het aanbod op minimaal drie, liever vier, dagdelen per week. In allerlei onderzoeken komt naar voren: hoe langer de looptijd, hoe effectiever, inclusief de doorgaande lijn tot in het basisonderwijs.

Gunstige kind-staf ratio

Een niet te grote groep, voldoende bezetting en

OVERZICHT

Inhoud/methodiek

- evidence based
- integraal: meerdere ontwikkelingsdomeinen
- vrije keuze activiteiten (ontwikkelingsgerichte aanpak)
- activiteiten in kleine groepjes
- veel ruimte voor (taal)interactie tussen kinderen, kinderen-leidsters

Ouderbetrokkenheid

- systematisch beleid voor ouderbetrokkenheid
- programmatische aanpak ouderbetrokkenheid

Voorwaarden

- vroege start, intensief programma, doorlopende leerlijn
- doorlopende activiteiten buitenschools en in de vakanties
- opleidingsniveau/professionalisering leidsters
- continuïteit van het team
- hoge leidster-kind ratio
- heterogene groepen naar achtergrondkenmerken
- kwaliteit van de instelling en draagvlak
- inbedding: samenwerking met basisonderwijs
- inbedding lokale (zorg)infrastructuur
- bereik en werving

Onderzoek

- systematische observaties door leidsters
- procesevaluatie
- effectevaluatie, bij voorkeur longitudinaal
- uitkomstmaten op niveau van kinderen, ouders, indien relevant *community*
- kosten-effectiviteit

daardoor een gunstige kind-staf ratio geldt ook als belangrijke randvoorwaarde voor de effectiviteit van voor- en vroegschools aanbod. Een gunstige ratio maakt bovendien het een-op-een werken of werken in kleine groepen mogelijk — een andere belangrijke voorwaarde voor effectiviteit. Twee leidsters per 16 kinderen (dubbele bezetting) is ook binnen de wet OKE het voorschrift geworden.

Samenstelling van de groep

De samenstelling van de groep speelt een belangrijke rol: heterogene groepen (met een beperkt aantal kinderen uit de doelgroep) hebben de voorkeur boven homogene groepen met voornamelijk doelgroepkinderen. Gemengde groepen hebben een gunstiger effect op de leerprestaties van kinderen dan homogene groepen, zo laat Nederlands onderzoek naar VVE zien.

Kwaliteit van de instelling

De kwaliteit en effectiviteit van voorschools aanbod hangt samen met de kwaliteit van de instelling waarin het wordt aangeboden. De aanwezigheid van een pedagogisch beleids- of werkplan blijkt de voornaamste indicator voor de kwaliteit van instellingen. Centra met een dergelijk plan bleken onder andere professioneler. Bovendien hadden ze kleinere groepen, een gunstigere staf-kind ratio en beter opgeleide leidsters. Ook algemene schoolkenmerken spelen mogelijk een rol bij de effectiviteit van het VVE-aanbod. Denk hierbij aan de slagvaardigheid van de schoolleiding, consensus binnen het team over uitgangspunten en doelen en nascholingsplannen voor de uitvoerders. Verder speelt het hebben van hoge en duidelijk geoperationaliseerde verwachtingen van leerlingen een rol (waardoor duidelijke leerdoelen worden gesteld).

Institutionele inbedding van VVE

Het voorgaande laat zien hoe belangrijk draagvlak is en een institutionele inbedding van VVE. Intern gaat het om een **goede afstemming tussen de peuter- en kleutergroepen, evenals de afstemming en samenwerking met groep 3 en de hogere leerjaren.** Een aandachtspunt bij de doorgaande lijn is ook de doorstroming van de kinderen binnen het VVE-programma. Dit geldt vooral voor de overgang van peuterspeelzaal — groep 1. **Naast deze ´verticale´ doorgaande lijn moet er ook een horizontale doorgaande lijn zijn: het samenwerken met verschillende organisaties wat betreft signaleren, preventie, doorverwijzen en het bespreken van de ontwikkeling van het kind**, bijvoorbeeld in een zorgnetwerk.

BRON

Deze tekst is ontleend aan het NJi-dossier 'wat werkt: opvoedingsondersteuning'.

MEER WETEN?

In de Databank Effectieve jeugdinterventies van het NJi kunt u vinden welke programma's voor opvoedsteun (theoretisch) werken in Nederland, en in hoeverre ze ook voor migranten werken. Er zijn ook specifieke programma's ontwikkeld voor migranten. Deze kunnen veelbelovend zijn, maar zijn vaak nog niet beschreven of onderbouwd. Voor een overzicht hiervan zie bijvoorbeeld Ince & Van den Berg (2011).

Meer lezen over wat werkt? Zie Dossier opvoedingsondersteuning: Wat werkt? Van het NJi.

Voor informatie over wat er komt kijken bij cultuursensitief werken in opvoedingsondersteuning en de samenwerking met migrantenzelforganisaties en scholen, zie de kenniswerkplaats. Hier staat ook informatie over bijvoorbeeld de diversiteitsgevoeligheid van het bekende opvoedprogramma Triple P. Op deze site zijn verder methodiekbeschrijvingen te vinden van door Marokkaanse professionals ontwikkelde methodieken. Ze zijn specifiek gericht op het bereiken van migrantenvaders, zoals Opvoeddebatten voor Marokkaanse vaders en het intensieve thuisprogramma Coach je kind.

V 3.6 Wat werkt? Opvoedingsondersteuning

Opvoedingsondersteuning is een verzamelbegrip voor preventieve activiteiten en interventies, die zich richten op het vergroten van de opvoedingscompetenties van ouders en het verbeteren van de opvoedingssituatie. Wat zijn de effecten ervan en wat zijn de werkzame elementen?

OPVOEDINGSONDERSTEUNING: WAT IS HET?

Opvoedingsondersteuning is een verzamelbegrip voor preventieve activiteiten en interventies, die zich richten op het vergroten van de opvoedingscompetenties van ouders en het verbeteren van de opvoedingssituatie. Verschillende activiteiten zijn hierbij denkbaar, zoals opvoedcursussen, bewustwordingscampagnes, pedagogische spreekuren, televisieprogramma's over opvoeding en gezinsondersteuning. Opvoedprogramma's kunnen doelen hebben voor ouders, de ouder-kindrelatie of het kind. Voorbeelden van doelen voor ouders zijn het vergroten van de vaardigheden van ouders, attitudes veranderen, stress verminderen en sociale netwerken versterken. Een doel gericht op ouders en kinderen is het versterken van de relatie, bijvoorbeeld door de communicatie en interactie tussen ouders en kinderen te verbeteren. Het stimuleren van emotionele- en gedragsontwikkeling kan een kindgericht doel zijn.

Opvoedingsondersteuning is in principe belegd bij de Centra voor Jeugd en Gezin. Ouders en jongeren moeten bij deze centra terecht kunnen voor lichte (niet-geïndiceerde) steun en advies. Bij migrantenjeugd is samenwerking met plaatsen waar de kinderen veel komen van belang: ouders komen zeker vanaf het moment dat hun kinderen 4 jaar of ouder zijn niet snel naar het CJG voor steun. Scholen zijn dan belangrijke partners, evenals migrantenzelforganisaties (voor subgroepen ouders). De samenwerking met dit soort partners vraagt extra investeringen. Steeds meer moeten opvoedondersteuners aansluiten bij de 'eigen kracht' van ouders. Juist voor migranten is nog weinig bekend over de werkzaamheid van algemeen ingezette opvoedsteun. Zie ook de Meetladder Diversiteit.
De literatuur onderscheidt verschillende typen interventies voor verschillende vormen van problemen in de opvoeding. Universele interventies richten zich preventief op de hele populatie opvoeders, voor onder andere lichte opvoedvragen. Naar dit type interventies is nog weinig onderzoek gedaan. Selectieve interventies richten zich op risicogroepen voor de aanpak van complexere problematiek. Een selectieve interventie kan bestaan

PRAKTIJKVOORBEELD

Triple P

De methode Triple P wordt ingezet om te voorkomen dat kinderen van een basisschool (gelegen in een wijk met veel Marokkaanse gezinnen) mogelijk later tot de groep Marokkaans- Nederlandse risicojongeren gaan behoren. De training wordt uitgevoerd door een pedagogisch adviseur, die een serie bijeenkomsten (van 1,5-2 uur per week) organiseert waarin ouders de basisprincipes van positief opvoeden en diverse opvoedingsstrategieën leren, afgestemd op de vraag/behoefte vanuit de groep. Hierbij wordt gebruik gemaakt van filmpjes en praktijksituaties, good practices, powerpoints, tip sheets, etc. Daarnaast krijgen alle deelnemers een werkboek met praktische tips, welke zij mee naar huis kunnen nemen. De bijeenkomsten vinden plaats in de wijk, bijvoorbeeld in een buurt- of schoolgebouw. De pedagogisch adviseur werkt doelgericht en outreachend (gaat de wijk in, zoekt de mensen op) en zorgt dat ouders ook tussentijds individuele vragen kunnen stellen. Ongeveer een maand nadat het programma is afgelopen, organiseert de pedagogisch adviseur een terugkombijeenkomst om ervaringen uit te wisselen en eventuele afspraken te maken voor een vervolg op de training.

uit een groepsgerichte aanpak, wanneer ouders baat kunnen hebben bij de sociale steun die een groep biedt, of uit een individuele aanpak. Zoals met huisbezoeken, wanneer ouders hun problemen niet in een groep willen bespreken of een zwaardere problematiek hebben. Ten slotte zijn er ook langdurige interventies met follow-up sessies, voor ouders met zwaardere problemen.

WAT WERKT?

Doorgaans lijken opvoedprogramma's, in ieder geval op de korte termijn, positieve effecten te hebben op de psychosociale gezondheid van moeders en kinderen. Ze kunnen bijdragen aan het voorkomen van een problematische opvoeding of gedrags- en emotionele problemen bij kinderen. Dit blijkt uit meerdere reviews en meta-analyses naar programma's voor het ontwikkelen van opvoedingsvaardigheden bij ouders en het vergroten van de kennis over de ontwikkeling van kinderen. De meeste onderzoeken focussen op de effecten van selectieve en geïndiceerde programma's. Er is weinig onderzoek naar interventies die als universele preventie worden ingezet. Door de wisselende kwaliteit van onderzoeken, de diversiteit van de onderzochte interventies en doelgroepen is niet vast te stellen welke type interventie bij welke doelgroep het beste werkt. Er is een gebrek aan langetermijnonderzoek. Daardoor is het ook niet vast te stellen of de gevonden effecten blijven bestaan. Ook is meer systematisch onderzoek nodig naar de invloed van factoren bij het implementeren van programma's. Er zijn aanwijzingen dat eigenschappen van de uitvoerder (groepsbegeleider of thuisbezoeker) meer bijdragen aan de effectiviteit van een interventie, dan inhoudelijke kenmerken van interventies.

WERKZAME FACTOREN

Wat zijn nu precies de werkzame factoren in interventies voor opvoedingsondersteuning? Algemeen doeltreffende factoren zijn de factoren die van invloed zijn op de werkzaamheid van de interventie, ongeacht het type interventie, de doelgroep en de specifieke doelstelling van de opvoedingsinterventie. Specifiek werkzame factoren dragen bij aan de effectiviteit van een bepaald type interventie, groepsgerichte opvoedprogramma's en home visiting programma's en/of specifieke doelen.

Algemeen werkzame factoren

- Gestructureerd en gestandaardiseerd curriculum;
- Gericht op concrete doelen;
- Duur van de interventie is afgestemd op de aard en zwaarte van de problematiek;
- Aansluiting bij de wijze waarop ouders en kinderen zelf hun problemen ervaren;
- Gericht op empowerment, het weer greep krijgen op het eigen leven;
- Gericht op het activeren van sociale netwerken rond ouders en kinderen;
- Duur van de interventie is afgestemd op de

PRAKTIJKVOORBEELD

Meer Taal Meer Kans

Dit project betreft intensieve taalondersteuning gecombineerd met opvoedsteun (zelfsturende ouderleergroepen). In de eerste maand van deelname worden er huisbezoeken afgelegd en vinden er wekelijks zowel individuele als groepsinterventies plaats, waarin moeders leren om de brede ontwikkeling van hun kind te stimuleren en hun betrokkenheid te vergroten. Ook vinden er maandelijks groepsbijeenkomsten plaats waarin moeders elkaar leren kennen en ervaringen uitwisselen, zowel met betrekking tot het programma als hun eigen rol als opvoeder. Tijdens de groepsbijeenkomsten probeert Stichting de Meeuw met inhoudelijke thema's zo dicht mogelijk bij de wensen en behoeften van de moeders te blijven. Ook wordt er aangesloten bij signalen die door de taalcoaches opgevangen zijn tijdens de huisbezoeken en groepsinterventies.

complexiteit van de problematiek;
- Persoonlijke kwaliteiten van de uitvoerder;
- Goede relatie tussen begeleider en ouder;
- Kwaliteitsbewaking van de uitvoering van de interventie;
- Aandacht voor bereik en blijvende participatie van ouders;
- Opleiding, begeleiding en stabiele bezetting van uitvoerders.

Specifiek werkzame factoren

- Groepsgerichte interventies bij lichte opvoedingsvragen en problemen, of wanneer de problematiek zich leent om in een groep te bespreken en ouders baat hebben bij sociale steun;
- Individueel gerichte interventies met frequente huisbezoeken wanneer er sprake is van zwaardere problemen of wanneer ouders hun vragen en problemen niet in een groep willen bespreken;
- In home visiting programma's is de inzet van getrainde paraprofessionals en verpleegkundigen effectiever dan het inzetten van vrijwilligers;
- Gedragsgeoriënteerde interventies, wanneer doelen gericht zijn op het bijbrengen van opvoedingsvaardigheden en het bieden van praktische opvoedingstips om gedragsverandering te bewerkstelligen en invloed uit te oefenen op het gedrag van kinderen. In deze gedragsgeoriënteerde interventies leren ouders goed gedrag bekrachtigen en negatief gedrag negeren; ze leren gedrag dat veranderd moet worden te identificeren en monitoren en krijgen in de cursus gelegenheid om nieuwe vaardigheden te oefenen.
- Cognitieve interventies om houding en attitudes ten aanzien van opvoeding te veranderen.

BRON

Deze tekst is gebaseerd op teksten uit het dossier Multiprobleemgezinnen van het NJi.

In het bijzonder op:

Berg - le Clercq, T. , Zoon, M & Kalsbeek, A.(2012) *Wat werkt in multiprobleemgezinnen?* Utrecht, NJi.

MEER WETEN?

In 2011 verscheen het e-book 'Aan de slag achter de voordeur'. Het staat vol praktische zaken die belangrijk zijn bij de aanpak van multiprobleemgezinnen.

V 3.7 Wat werkt? Multiprobleemgezinnen

De focus bij het helpen van multiprobleemgezinnen ligt op het op meerdere terreinen tegelijk aanbieden van hulp aan ouders én kinderen. Hulp aan multiprobleemgezinnen moet intensief zijn, thuis plaatsvinden en therapeutische met praktische elementen combineren. Daarnaast moet de interventie zich tegelijkertijd richten op het verminderen van de invloed van relevante risicofactoren, en op het vergroten van de invloed van beschermende factoren. De hulpverlener moet de hulpverlening coördineren. Hoe de hulpverlener zich opstelt is nog belangrijker dan bij andere gezinnen. Deze gezinnen hebben namelijk vaak een lange, intergenerationele geschiedenis met hulpverlening, waardoor ze zich nogal eens wantrouwend opstellen tegenover hulpverleners. Er is nog weinig Nederlands effectonderzoek naar de werking van interventies in multiprobleemgezinnen. Wel is bekend wat werkzame factoren kunnen zijn. Geschikte interventies, die veel werkzame factoren voor multiprobleemgezinnen bevatten, zijn Intensieve Pedagogische Thuishulp, het wraparound care-model en de inzet van gezinscoaching.

WERKZAME FACTOREN

Een aantal 'algemeen werkzame factoren' — factoren die altijd betere resultaten opleveren ongeacht de problemen van de cliënt — is voor multiprobleemgezinnen nog meer van belang vanwege de kwetsbaarheid en complexiteit van de problemen. Van doorslaggevend belang bij het werken met multiprobleemgezinnen zijn is allereerst een goede kwaliteit van de relatie tussen de cliënt en de behandelaar en veel aandacht voor het motiveren van het gezin om de aangeboden hulp voor het oplossen van problemen te aanvaarden. Daarnaast zijn een goede structurering en uitvoering van de interventie in het bijzonder van belang, evenals een goede opleiding en training en goede werkomstandigheden van de behandelaar.
Ook zijn er specifieke werkzame factoren, elementen die vooral werkzaam zijn bij het helpen van multiprobleemgezinnen. Specifiek werkzame factoren voor de professional zijn onder meer dat deze zich betrokken, outreachend, respectvol en empowerend opstelt. Daarnaast is een individuele en flexibele benadering belangrijk. Behandelaars moeten hier ook de mogelijkheden voor krijgen. Bijvoorbeeld door goed getraind en ondersteund te worden of ook buiten kantooruren te kunnen werken als dat meer oplevert. Verdere werkzame factoren die specifiek voor de hulp aan multipro-

PRAKTIJKVOORBEELD

Aanpak Overlastgevende Multi Probleem Gezinnen (OMPG)

Kern van deze aanpak, ingezet in Amsterdam, is een samenwerking- en escalatiemodel. Drang, dwang en sancties worden ingezet om overlast te verminderen of te stoppen en de opvoedingssituatie te verbeteren. Er wordt voor één gezin één plan van aanpak opgesteld dat samen met het gezin en betrokken organisaties (in principe) binnen tien maanden wordt uitgevoerd. De gezinsmanager van Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam (BJAA) of de William Schrikker Groep (WSG) brengt met huisbezoeken de behoeften in kaart en regisseert de inzet van interventies (en) van andere instanties. Gezinsmanagers hebben de tijd om een vertrouwensband op te bouwen met het gezin, hen te bereiken en vast te houden.

bleemgezinnen van betekenis zijn, is dat de hulp ook van praktische aard moet zijn, dat de hulp in de leefomgeving van het gezin moet worden aangeboden en dat er aandacht is voor de bredere sociale omgeving van het gezin. Bovendien moeten alle gezinsleden hulp krijgen. Daarnaast is een goede samenwerking, oftewel een ketenaanpak, tussen alle betrokken instellingen van belang. Daarbij moet er één hulpverlener verantwoordelijk zijn voor het gezin en de verschillende partners samen werken aan één plan.

VIJF SOORTEN MULTIPROBLEEMGEZINNEN

Praktijkonderzoek in Rotterdam laat zien dat er vijf typen multiprobleemgezinnen zijn te onderscheiden. Elk kent een eigen strategie van aanpak. Dit zijn *het orde op zaken model*, voor kwetsbare gezinnen met één of meer risicofactoren die buitengesloten kunnen raken en in problemen dreigen te komen. Zij hebben vooral een aanpak nodig waarbij hen wordt geleerd toegang te krijgen tot voorzieningen. *Het vinger aan de pols model* is voor gezinnen die geen expliciete hulpvraag hebben en daardoor geen actieve bemoeienis willen. Een casemanager kan regelmatig bij deze gezinnen langsgaan om te kijken of een mogelijk probleem zich ondertussen heeft ontwikkeld tot een reëel probleem waarop hulp kan worden aangeboden. *Het stut en steun model* is er voor gezinnen waar sprake is van een chronische, hardnekkige en problematische situatie. Zij hebben langdurige en intensieve begeleiding nodig bij het organiseren van het dagelijkse leven. *Het directe (gedwongen) hulpaanbod* is er voor gezinnen met duidelijke, urgente problemen. Dan moet er een selectie worden gemaakt van benodigde ketenpartners; de urgentie van het probleem bepaalt waar de zorgcoördinatie komt te liggen. Ten slotte is er het *refresh model* voor gezinnen bij wie de bestaande hulpverlening weliswaar is afgesloten, maar het toch nuttig en noodzakelijk is dat gedurende een bepaalde periode monitoring blijft plaatsvinden. Dit zou moeten gebeuren door de hulpverlener die gedurende het traject verantwoordelijk was.

INTERVENTIES

Drie interventies worden vaak ingezet bij multiprobleemgezinnen en kunnen door hun aanpak als veelbelovend worden beschouwd. Ze maken gebruik van de al besproken werkzame elementen. De Intensieve Pedagogische Thuishulp (IPT), een verzamelnaam van interventies die langdurige, intensieve hulp bij het gezin thuis aanbieden, is vaak gericht op het versterken van de opvoedvaardigheden van ouders. Empowerment staat hierin voorop. Het wraparound care model is een combinatie van gezinsbegeleiding en coördinatie van zorg door één generalist. Ook hier ligt de focus op het empoweren van gezinnen die een opeenstapeling van problemen hebben. Dit model gaat uit van het oplossend vermogen van het gezin, betrekt hun sociale netwerk erbij en streeft hun empowerment na. De inbreng

PRAKTIJKVOORBEELD

Intensieve Begeleiding Antilliaanse Gezinnen

Rotterdam grijpt via de methode 'Vroegtijdige Interventie Gezinnen (VIG)' actief en vergaand in bij multiprobleemgezinnen. Speciaal voor Antilliaanse Nederlanders bestaat er de Intensieve Begeleiding Antilliaanse Gezinnen (IBAG). In deze aparte benadering spelen culturele waarden, taal en netwerken een belangrijke rol. Het doel van IBAG is ouders te leren weer verantwoordelijkheid voor hun kinderen te nemen, chaos in gezinnen te lijf te gaan en te helpen bij scholing en het vinden van werk. De deelname wordt opgelegd door de Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheid van de gemeente Rotterdam. Dat maakt dat de coaches, indien nodig, een sanctie op de uitkering als stok achter de deur hebben. De begeleiding duurt in totaal een half jaar, waarna de coach nog driemaal langskomt om polshoogte te nemen. In deze tijd worden zowel praktische kwesties (administratieve zaken en huisvesting) aangepakt als meer ingewikkelde gedrags- en gezondheidsproblemen. Ook wordt het aantal hulpverleners rond het gezin beter gereguleerd. De ervaren coaches zijn 7 dagen per week, 24 uur per dag bereikbaar en staan vanwege hun Antilliaans-Nederlandse achtergrond dichtbij hun cliënten.

van betrokkenen wordt via één integraal gezinsplan op elkaar afgestemd. Een vorm van coördinatie van de zorg die wordt ingezet wanneer andere vormen niet meer werken, is die van gezinscoaching. Hierbij gaat het om gezinnen met de volgende kenmerken: complexe problemen waar de ontwikkeling en veiligheid van de kinderen mogelijk wordt bedreigd, waar de hulpverlener geen verbinding krijgt met het gezin of de professionals elkaar niet weten te vinden. Gezinscoaching is op dezelfde uitgangspunten gebaseerd als het wraparound care model. Het is gericht op empowerment en gaat altijd uit van het bestaande sociale netwerk. Het verschil tussen gezinscoaching en het wraparound care model is dat de gezinscoach de zorg alleen coördineert, hij helpt het gezin met overzicht en verbinding, maar verleent zelf geen hulp.

WAT WERKT? OUDERBETROKKENHEID BIJ VVE

Een structureel ouderbeleid is de eerste manier om ouderbetrokkenheid te verhogen. Andere goede praktijken zijn het wegnemen van belemmeringen van praktische aard, zoals kosten of de gebrekkige aansluiting bij werk- of opleidingstijden. Verder noemen we: investeren in de werving en de deskundigheidsbevordering van professionals, vooral op het gebied van informatie- en wervingsmethodieken. Ook de inzet van ouderconsulenten werkt, wel met de waarschuwing dat ouderbetrokkenheid een verantwoordelijkheid van de hele instelling blijft.

WAT WERKT? OUDERBETROKKENHEID BIJ SCHOOL

Succesfactoren voor het verhogen van ouderbetrokkenheid zijn: een open houding vanuit school en leerkracht, het duidelijk benoemen van verwachtingen vanuit de school, onderzoeken wat ouders nodig hebben om de ondersteuning thuis te versterken en concrete afspraken maken.

In het contact met migrantenouders kan niet worden volstaan met traditionele methoden, zoals schriftelijke informatie en tien-minutengesprekken. Voor het verbeteren van de uitwisseling is meer tijd, flexibiliteit en ruimte voor informele contacten nodig, evenals outreachend werken, bijvoorbeeld door huisbezoeken en de aanstelling van ouderconsulenten. Ook laagdrempeliger vormen van inspraak, zoals een ‘ouderkamer’, kunnen soelaas bieden. Daarnaast kan ICT worden ingezet bij informatieverschaffing aan ouders. Verder wordt aangeraden ouders van leerlingen in het v(mb)o en mbo vroegtijdig te informeren en bij de school te betrekken.

Ouderbeleid moet als een wezenlijk onderdeel van een pedagogisch beleid worden gezien. Ouderbetrokken-

V 3.8 Ouderbetrokkenheid bij VVE, school, CJG en de justitiële keten

Om schooluitval, werkloosheid en criminaliteit te voorkomen, of bij problemen goed te kunnen interveniëren, moeten we de rol van ouders kennen. Zij moeten hun kind de nodige bagage meegeven voor school, en ze stimuleren en motiveren om maatschappelijk te participeren. En zo nodig vroeg signaleren bij problemen en de juiste behandeling regelen. Waar ouders onvoldoende tot deze taken in staat blijken, moet het generieke beleid effectief ondersteuning bieden.
Hoe kunnen het bereik en de betrokkenheid van ouders bij het werk van instituties op de terreinen onderwijs, zorg en veiligheid worden verhoogd? Het Verwey-Jonker Instituut heeft in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken geprobeerd deze vragen op basis van de beschikbare literatuur te beantwoorden. Uit de studie (Distelbrink et al., 2012) blijkt dat zich bij alle instituties problemen voordoen in het bereiken van migrantenouders, en in het contact met hen — vooral de eerste generatie en laagopgeleiden. Hierna volgt een samenvatting per beleidsdomein. Per domein zijn mogelijkheden opgesomd om deze problemen het hoofd te bieden.

Voor- en vroegschoolse educatie
Ouderbetrokkenheid bij school
Bereik en toegankelijkheid van de Centra voor Jeugd en Gezin
Ouderbetrokkenheid bij justitiële instellingen

VOOR- EN VROEGSCHOOLSE EDUCATIE

De werving voor en toeleiding naar voorscholen blijkt een belangrijk probleem. Oorzaken zijn de kosten, maar ook gebrek aan inzicht in het nut, de onbekendheid met de voorziening, en de mening dat kleine kinderen binnen het gezin moeten worden opgevoed. Ook kan weerstand meespelen tegen het stigma van achterstandsgezin. Daarnaast zijn er belemmeringen van organisatorische aard. De lestijden van inburgering en voorschool sluiten bijvoorbeeld niet goed aan, er is weerstand tegen ‘gedwongen’ schoolkeuze (van de bijbehorende basisschool) en de afstand tot de locatie werpt een hindernis op.

heid moet gepland en ingebed worden in de school als geheel. Het gaat dan om een goed begrip van behoeften, culturele normen en verwachtingen, het vaststellen van gezamenlijke prioriteiten van ouders en docenten, continue monitoring en evaluatie van de aanpak. Strategieën voor ouderbetrokkenheid moeten een duurzame verbetering opleveren en dus ook doorlopend worden ondersteund vanuit de school, ook wat betreft middelen, training van zowel leerkrachten als ouders en financiën.

WAT WERKT? BEREIK EN TOEGANG CJG

De laagdrempeligheid van het CJG, juist voor ouders van niet-westerse herkomst, staat of valt met de mate waarin zij het als ‘van hen’ ervaren. Werken op locatie (school, zelforganisatie) kan dit bevorderen, evenals ruimte voor onderling contact tussen ouders (vgl. het ‘huiskamereffect’ dat zelforganisaties bewerkstellingen). Een belangrijke voorwaarde voor een goede samenwerking tussen CJG en scholen en zelforganisaties is: investeren in draagvlak en in een gemeenschappelijke visie op de inhoud en richting van samenwerking, te beginnen met het expliciteren van wederzijdse belangen en verwachtingen. Ook is tijd inruimen voor informeel contact cruciaal voor het ontstaan van wederzijds vertrouwen. Verder moet het CJG bereid zijn om dienend te zijn aan de (ondersteunings)behoeften van de andere partijen. Wanneer voor het CJG het bereiken van ouders voorop staat is waardering voor de bijdrage van school of vrijwilligers daaraan essentieel. Aansluiten bij de eigen kracht van ouders/jeugd en hun netwerken betekent voor pedagogische professionals dat een sterker accent komt te liggen op specifieke competenties. Dat omvat bijvoorbeeld: gevoeligheid voor de vragen en behoeften van ouders en kinderen en de achtergronden daarvan, het kunnen aansluiten bij en waar nodig ondersteunen van community (bottom-up) initiatief, het verbinden van informele en formele circuits, en laagdrempelig en outreachend werken.

De betrokkenheid van ouders van kinderen die wel deelnemen laat eveneens te wensen over. Ouders kunnen het gevoel hebben dat ze weinig betrokken worden, of ze hebben drempelvrees. Daarnaast analyseren de instellingen vaak niet de ouderpopulatie en hun wensen en mogelijkheden. Ook ontbreekt nogal eens een visie op het ouderbeleid en op de aard van de na te streven ouderbetrokkenheid.

OUDERBETROKKENHEID BIJ SCHOOL

Gemiddeld genomen zijn lageropgeleide en migrantenouders beperkter actief. Een deel van hen behoort tot de groep ‘onzichtbaren’ die zelden de drempel van de school neemt. **Zowel ouders als leerkrachten ervaren problemen met de onderlinge communicatie, mede door taal- en culturele barrières; leerkrachten voelen zich er vaak ook onvoldoende voor gefaciliteerd en toegerust. Vanaf het basisonderwijs naar vmbo en mbo wordt de afstand tussen ouders en school doorgaans steeds groter. Ouders met een migrantenachtergrond blijken wel behoefte te hebben aan contact en kunnen zich buitengesloten voelen, niet alleen door school, maar in sommige gevallen ook door hun kind**.
Nogal wat onderzoek duidt erop dat ouders en leerkrachten de problemen in de onderlinge interactie wijten aan de andere partij. Verwachtingen en beeldvorming over en weer kunnen sterk tegengesteld zijn, maar blijven onuitgesproken. Scholen zien ouderbetrokkenheid vaak in termen van praktische ondersteuning en participatie in raden. Impliciet is de assumptie dat ouders die niet op deze manier betrokken zijn ook niet bereid of in staat zijn tot ouderbetrokkenheid. Ouderbetrokkenheid in deze zin is in veel landen van herkomst echter niet vanzelfsprekend, en ook kan bij ouders een gebrek aan bagage of zelfvertrouwen meespelen.

BEREIK EN TOEGANKELIJKHEID VAN DE CENTRA VOOR JEUGD EN GEZIN

De gemeentelijke Centra voor Jeugd en Gezin voeren sinds enkele jaren de taken uit van lichte opvoedsteun, informatie en advies, signalering van problemen en zorgcoördinatie. In de ontwikkeling van het CJG tot nu toe gaat vooral aandacht uit naar de vormgeving van het basisaanbod en procedures voor samenwerking tussen instellingen, en is nog weinig ruimte voor pedagogische visievorming. Een nog onderbelicht aandachtspunt is hoe maatwerk en toegankelijkheid voor ouders, die op relatief grote afstand staan van het huidige aanbod, vorm krijgt.
Voor het realiseren van een groter bereik zijn laagdrempelige ‘vindplaatsen’ van belang, locaties waar ouders al gemakkelijk binnenkomen. Zo kan de inloopfunctie van het CJG een plek krijgen op scholen, waarbij ouders ook onderling met elkaar in gesprek kunnen gaan over de opvoeding In dat geval moe het CJG zich dienend opstellen naar ouders, jongeren en school, hun

WAT WERKT BIJ JUSTITIËLE INSTELLINGEN

Wat werkt bij het betrekken van ouders is een gezamenlijke aanpak van de zorg- en de justitiële sector. Zo kan het OM in de standaardbrief meer inspelen op het belang van aanwezigheid bij de rechtszitting en op mogelijke taal- en culturele barrières. Kinderrechters, jeugdofficieren en parketsecretarissen kunnen worden getraind op het verbeteren van de voorlichting, van de communicatie met ouders en van het bevorderen van hun actieve participatie tijdens de zitting. Het Veiligheidshuis kan ouders bijvoorbeeld toeleiden naar oudervoorlichting: partners in de zorgketen kunnen ouders laagdrempelig en preventief voorlichten in de wijk over zittingen en ze motiveren om aanwezig te zijn. De ouderbetrokkenheid kan ook verhoogd worden door uitvoering van taakstraffen binnen de eigen gemeenschap, of door opvoedondersteuning, mits deze plaatsvindt in een laagdrempelige informele setting, met andere ouders en bekenden.

Ook huisbezoek vormt een effectief onderdeel van de aanpak. Professionals die door hun achtergrond en/of expertise in staat zijn om aan te sluiten bij de leefwereld van het gezin, krijgen de tijd om het vertrouwen van de ouders te winnen, ze het belang van betrokkenheid te laten inzien en voor te lichten over wat van hen wordt verwacht. Zij bespreken het delict met de ouders, geven advies, wijzen hen op hun verantwoordelijkheid, signaleren zorgbehoeften en verwijzen zo nodig naar andere instanties, of regisseren – in het geval van multiproblematiek – de inzet van interventies (en) van andere instanties.

VERDIEPING

In het beleid gericht op risicojongeren van Marokkaanse en Antilliaanse afkomst is aan het outreachend bena-

vragen en behoeften. De gemeenten moeten, als regisseur van het jeugdbeleid, het CJG hiervoor voldoende ‘vrije ruimte’ bieden.
Ook de verbinding met zelforganisaties van migranten kan van belang zijn voor het CJG. Deze organisaties hebben vaak een groot bereik en begrijpen de gevoeligheden van ouders. Soms hebben ze een eigen aanbod dat goed lijkt aan te slaan. Een bredere visie op een community-aanpak die bestaande netwerken benut, ontbreekt nagenoeg. Dit is wel van belang, want er kunnen nogal wat fricties zijn. Zelforganisaties voelen zich vaak gebruikt als ‘doorgeefluik’ tussen reguliere organisaties en ouders, terwijl zij nogal eens een bredere (pedagogische) rol in het middenveld op zich nemen. Naast de ervaren ongelijkwaardigheid vormen ook onbekendheid met elkaar en een gebrek aan visie op de samenwerking en de (brug) functie van migranteninstellingen struikelblokken.
Zie ook: Succesvolle samenwerking

OUDERBETROKKENHEID BIJ JUSTITIËLE INSTELLINGEN

Het belang van betrokkenheid van ouders bij instellingen in de justitiële keten, in het geval hun kinderen daarmee in aanraking komen, wordt in toenemende mate onderkend: ouders hebben recht op informatie over het strafbare feit en de gekozen aanpak. Omgekeerd is de aanpak van hun kind gebaat bij een goed beeld van de gezinsomstandigheden en de opvoeding. Daarnaast kunnen ouders steun bieden aan hun kind, bij de zitting en de acceptatie, uitvoering van sancties en nazorg. Dit kan de interventie ten goede komen.
Er zijn grote lokale verschillen in de mate en kwaliteit van het contact van instellingen in de keten met ouders. De mate waarin zij ouders actief betrekken bij besprekingen en de aanpak van het kind lopen ook uiteen. **Migrantenouders worden bijvoorbeeld minder vaak dan gemiddeld uitgenodigd voor een gesprek bij een raadsonderzoek of bij taakstraffen. Wellicht komen zij mede hierdoor minder vaak mee met de jongere. Mogelijk speelt mee dat de ouders minder betrokkenheid uiten en dat (verwachte) problemen bij het uitnodigen en de opkomst ertoe leiden dat de professionals geneigd zijn ouders minder te benaderen.**

Ouderbetrokkenheid hangt af van gerichte inspanningen van instellingen, maar evenzeer van de houding en achtergrond van de ouders. De standaardbrief die het OM aan ouders stuurt om aanwezig te zijn bij de rechtszittingen, werkt vaak niet. Schaamte kan een rol spelen. Het kan gebeuren dat jongeren de brief onderscheppen, dat het formele taalgebruik afschrikt of dat een gebrek aan kennis van het Nederlands rechtssysteem en/of de Nederlandse taal meespeelt. Naast dergelijke problemen kunnen verschillen in visie op de opvoeding meetellen, en wantrouwen tegenover justitiële instanties. Volgens ouders spannen instellingen zich onvoldoende in om hen te informeren en betrekken. Ook zijn zij ontevreden over de kri-

deren en betrekken van ouders veel aandacht besteed. Dit is bijvoorbeeld te zien in de evaluatie van Amsterdamse projecten Van Bakker et al. (2011): alle zes daarin onderzochte projecten richten zich mede op ouders/het gezin.
Zie verder: wat werkt voor Marokkaanse en Antilliaanse risicojongeren V 3.3 en V 3.4

PRAKTIJKVOORBEELD

OTP-voorlichting door een oudercoach/Halt huisbezoeken

Voorafgaand aan een OTP-zitting (Onderhoud Ten Parkette) of Halt-afdoening kan een ouder-coach (OTP voorlichting) of medewerker (Halt huisbezoeken) worden ingezet die op huisbezoek gaat. Doelen zijn dat ouders vaker bij de zitting aanwezig zijn en betrokken raken bij de aanpak van hun kind. Ook kunnen zorgbehoeften worden geïnventariseerd en kan zo nodig verwijzing plaatsvinden naar hulpverlening.

BRONNEN

In deze studies zijn de bronnen te vinden waarop de tekst is gebaseerd.

Distelbrink, M, Pels, T., Jansma, A., & Van der Gaag, R. (2012). *Migrantenouders beter betrekken.* Literatuurstudie over de relatie van ouders met VVE, school, CJG en justitiële voorzieningen. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Bakker, I., Pels, T., Roeleveld, W., & Essayah, O. (2011). *Op zoek naar de sleutel.* Evaluatie van zes interventies binnen de Donnergelden in Amsterdam. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

tische kijk op hun opvoedingspraktijken die zij van de Raad voor de Kinderbescherming ervaren. Over het algemeen blijkt vooral de afstand tussen ouders van Marokkaanse afkomst en de instellingen in de keten groot.

BRON

Wat werkt bij het voorkomen van voortijdig schoolverlaten? van het NJi

PRAKTIJKVOORBEELDEN

De aanval op schooluitval is in volle gang. Overal in het land zijn inspirerende en goede projecten opgezet om schooluitval tegen te gaan. De projectenbank bevat verschillende voorbeeldprojecten.

V 3.9 Wat werkt? Schooluitval

Schooluitval, oftewel voortijdig schoolverlaten, vergroot het risico dat jongeren niet meer uit de marge van de maatschappij komen. Jongeren zonder diploma hebben minder kans op werk. En als zij werk vinden, is dit vaak laagbetaald. Een aanzienlijke verzuimgeschiedenis is een voorspeller voor schooluitval. Jongeren die zonder diploma het vmbo verlaten, hebben in de periode die daaraan voorafging meer gespijbeld dan andere leerlingen. De redenen die zij zelf geven voor het spijbelen zijn het hebben van een hekel aan school en leren. Dit spijbelgedrag is onderdeel van een proces van afglijden. De motivatie, inzet en betrokkenheid van deze leerlingen bij de school neemt steeds verder af, wat uiteindelijk leidt tot schooluitval. Schoolverlaters zeggen vaak dat de school hun spijbelgedrag pas laat opmerkt. Dit versterkt hun mening dat de school niet in hen is geïnteresseerd.

VIER RELEVANTE THEMA’S

Juist bij de reductie van schooluitval zijn preventieve interventies geboden: het blijkt moeilijk om schoolverlaters terug te laten keren naar het onderwijs. Deze interventies zijn meestal niet zozeer gericht op voortijdig schoolverlaten, maar vooral op de risicofactoren die daaraan voorafgaan. De volgende vier thema’s zijn van belang bij preventieve interventies voor voortijdig schooluitval. Allereerst *persoonlijke binding*, bijvoorbeeld door de inzet van mentoren en het scheppen van een band tussen de individuele leerling en de school. Dat pakt een belangrijke risicofactor van voortijdig schoolverlaten aan. Ook, ten tweede, de leerlingen in contact laten komen met een *concreet toekomstperspectief* is belangrijk, daar voortijdig schoolverlaters vaak niet de waarde van een schooldiploma inzien. Dit kan bijvoorbeeld door ze in contact te brengen met banen of mogelijke vervolgopleidingen. Ten derde kan ook door het *ondersteunen en ontwikkelen van academische vaardigheden* bij leerlingen voortijdig schooluitval worden voorkomen. Veel leerlingen vallen uit omdat zij het gevoel krijgen dat hun inspanningen tevergeefs zijn. Door het leren van specifieke studievaardigheden kan dit gevoel verminderen. Ten slotte is als vierde ook het *betrekken van het gezin* een terugkerend thema. Het gezin speelt een belangrijke rol in het leven van de leerlingen en zo ook in de keuze voor het al dan niet afmaken van de school. Het gezin moet daarom apart aandacht krijgen.

INTERVENTIES

De term interventie heeft bij schooluitval een brede betekenis. Niet alleen interventies gericht op individuele leerlingen, maar ook maatregelen in het beleid of binnen de school kunnen een belangrijke invloed hebben. Daarnaast zijn interventies vaak gericht op een hele klas of op de hele school, in plaats van alleen op probleemleerlingen. Interventies om schooluitval te reduceren kunnen dus gericht zijn op de individuele jongere of op de school- of klasomgeving.

Naar de effectiviteit van interventies gericht op het verminderen of voorkomen van schooluitval is nog weinig Nederlands onderzoek gedaan. De meeste kennis over wat werkt bij de bestrijding van schooluitval, is afkomstig uit Amerikaans effectonderzoek of uit Nederlandse evaluatiestudies. Uit de literatuur komen verschillende typen interventies naar voren die effectief zijn in de problematiek rond schooluitval van jongeren. Dit zijn allereerst *programma's die de schoolorganisatie en het klassenmanagement veranderen*. Het kan gaan om het opstellen en handhaven van duidelijke regels en het creëren van duidelijke verwachtingen voor de leerlingen, met een bijbehorend straf- en beloningssysteem. Andere interventies zijn nieuwe effectieve instructiemethodes voor docenten of werkmethodes zoals samenwerken in kleine groepjes. Het betrekken van leerlingen bij deze veranderingen heeft een positieve werking; zij krijgen het gevoel gehoord te worden. Verbondenheid binnen de school is bij deze interventies een centraal thema. Een tweede groep beloftevolle interventies zijn *programma's gericht op cognitieve gedragstherapie* om de jongeren zelfcontrole en sociale competenties aan te leren. Hierbij kan de focus bijvoorbeeld liggen op het omzetten van inadequate, negatieve gedachten in positieve gedachten. Deze interventies bieden de beste resultaten als zij gecombineerd worden met activiteiten in de buurt en het gezin. *Tutor- en mentorinterventies*, mits goed gestructureerd en voortdurend begeleid, zijn een derde mogelijkheid. Dit zijn interventies waarbij een minder ervaren persoon wordt begeleid door een meer ervaren persoon, de mentor of coach. Begeleiding vindt hier plaats via het uitwisselen van praktische ervaringen en feedback. Belangrijk blijkt daarbij dat de mentoring op een goede manier begeleid en ondersteund wordt. Verder zijn er *interventies waarin positieve beloningen* worden uitgedeeld. Leerlingen worden steeds meer betrokken bij veranderingen in de school en de klas. De effectiefste programma's maken dan ook gebruik van de interactie tussen leerlingen onderling en tussen leerling en leerkracht. In succesvolle projecten worden leerlingen aangesproken op hun eigenbelang en krijgen zij positieve beloningen aangeboden, zoals financiële beloningen of extra praktijkschool en training. Dit stimuleert de leerlingen hun opleiding af te maken. Ten slotte zijn er effectieve *reboundvoorzieningen*. Dit zijn onderwijsopvangvoorzieningen, waar leerlingen met gedragsmoeilijkheden een niet-vrijblijvend tijdelijk programma krijgen aangeboden. Doel hiervan is om binnen een paar

PRAKTIJKVOORBEELD

Mentortrajecten Rotterdam

In de periode november 2010 tot juli 2011 heeft een groep Marokkaans Rotterdamse MBO leerlingen met een verhoogd risico op uitval intensieve stagebegeleiding van 10 weken gekregen. De mentortrajecten zijn uitgevoerd door stichting Ons. Ruim 90% van de leerlingen heeft de doelen van het begeleidingstraject behaald en de stage succesvol afgerond. Met de begeleiding is duurzaam gewerkt aan betere schoolprestaties en het oplossen van problemen in het systeem (gezin, vrienden en omgeving) waar de jongere deel van uitmaakt.

maanden een nieuwe start te maken, met het oog op het vervolgen van de schoolloopbaan binnen het reguliere onderwijs.

WERKZAME MECHANISMEN

De literatuur onderscheidt diverse algemeen werkzame mechanismen in de interventies die zich richten op de reductie van schooluitval. Eén daarvan is dat een aanpak zich zowel dient te richten op leerprestaties als op sociaal gedrag. Er is namelijk een verband tussen beide typen gedragingen. Een ander werkzaam mechanisme komt voort uit de sociaal-ecologische theorie: effectieve interventies die schooluitval aanpakken richten zich op meerdere omgevingsaspecten, bijvoorbeeld zowel op de jeugdige zelf als op de ouders. Ook de kwaliteit van de implementatie, *treatment integrity*, is van belang. De interventie moet worden uitgevoerd volgens de door onderzoek aangetoonde criteria. Dit is bijvoorbeeld door Nederlandse onderzoekers benadrukt bij mentoring projecten. Tot slot – we meldden het al: preventieve interventies zijn succesvoller dan curatieve interventies bij jongeren die al zijn uitgevallen.

V 3.10 Wat werkt: jeugdwerkloosheid

Niet westerse jeugdigen zijn in jeugdwerkloosheid oververtegenwoordigd. Dit probleem is de afgelopen jaren vooral aangepakt via regulier beleid. Hieronder gaan we in op de huidige stand van zaken en op wat werkt bij de toeleiding naar arbeid.

Stand van zaken
Toeleiding naar werk

STAND VAN ZAKEN

Jeugdwerkloosheid komt vaker voor bij niet-westerse jeugdigen dan bij hun westerse leeftijdgenoten. De laatste jaren is de werkloosheid onder niet-westerse Nederlanders steeds drie keer zo hoog als onder autochtonen. Van de autochtone Nederlanders was in het eerste kwartaal van 2012 5% zonder werk, van de niet-westerse Nederlanders 15%. Vooral onder jeugdigen is de werkloosheid hoog: de recentste cijfers wijzen uit dat een op de drie niet-westerse jongeren geen werk heeft, tegen een op de tien autochtone leeftijdgenoten. Niet-westerse Nederlanders hebben ook beduidend minder vaak een vast contract dan autochtonen. Een uitsplitsing naar etnische groepen laat zien dat Marokkanen relatief hoog scoren in de werkloosheidscijfers, en dat Antillianen er helemaal ongunstig voor staan. Zij zijn van alle grote niet-westerse etnische groepen verreweg het vaakst werkloos. De hogere werkloosheid onder Marokkaanse, Antilliaanse en andere niet-westerse Nederlanders is maar deels te verklaren uit achtergrondkenmerken, zoals een lager opleidingsniveau of minder werkervaring. Het Sociaal en Cultureel Planbureau voerde het afgelopen jaar praktijktests uit waarbij acteurs met verschillende achtergronden met dezelfde cv's solliciteerden op dezelfde functies bij uitzendbureaus. Vooral Antillianen bleken beduidend minder kans op een baan te hebben bij vergelijkbare kwalificaties.

TOELEIDING NAAR WERK

De kans op het vinden van werk wordt blijkens onderzoek onder meer bepaald door het benutten van de juiste zoekkanalen of het hebben van een netwerk. Daarnaast is de wijze waarop werkzoekenden zich weten te presenteren van belang. Uiteraard doen punctualiteit of motivatie er ook toe. Werkzoekenden kunnen hierin begeleid worden of zich – onder begeleiding – verder scholen in kwalificaties die kunnen bijdragen aan het vinden van een baan. In verschillende gemeenten krijgen Antilliaanse en Marokkaanse of andere niet-westerse jeugdigen of volwassenen begeleiding bij het vinden van (vrijwilligers)werk of een verdere opleiding. Vaak is de begeleiding evenwel onderdeel van een bredere aanpak, bijvoorbeeld gericht

MEER WETEN?

SCP-studie Iris Andriessen, Eline Nievers, Jaco Dagevos (2012). *Op achterstand*. Discriminatie van niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

In de themasessie 'Werk krijgen en werk houden!' van het Samenwerkingsverband aanpak Marokkaans-Nederlandse risicojongeren zijn mogelijkheden en belemmeringen voor Marokkaans-Nederlandse en Antilliaanse jongeren om aan werk te komen en werk te houden besproken.

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Route 23

In 2004 is de gemeente Dordrecht gestart met een integrale aanpak van jongeren zonder startkwalificatie, baan of inkomen. In het project Route 23 werken de Sociale Dienst, Jeugdzorg, het ROC, Bureau Leerplicht, het UWV Werkbedrijf, Stichting MEE en het Werkgeversservicepunt Drechtsteden samen in het bestrijden van vroegtijdig schoolverlaten en jeugdwerkloosheid. Binnen het project is er een speciaal programma voor tienermoeders, '*Jonge moeders on the move*' waarin de meiden geholpen worden met het afmaken van hun opleiding en plannen van hun toekomst. De meiden komen gedurende drie maanden in kleine groepen twaalf uur per week onder leiding van een docent bij elkaar. In die tijd krijgen ze diverse trainingen en worden ze ondersteund in het opbouwen van een zelfstandig bestaan.

Project op Jezelf

Met het Project op Jezelf wil de gemeente Nijmegen jongeren met complexe problematiek en een zwakke

positie op de arbeidsmarkt begeleiden naar werk, scholing en zorg. *Op Jezelf* is gericht op alle jongeren in vergelijkbare omstandigheden, maar wordt in de praktijk vooral ingezet voor Marokkaans-Nederlandse jongeren. Er wordt in het project in 3 fasen gewerkt: de eerste fase sluit af met een intake en een zorg-plan, in de tweede fase worden jongeren geholpen in hun zoektocht naar werk of een opleiding. Het aanpakken van de meest urgente problemen, het af-ronden van een zorgplan voor de langere termijn en het daadwerkelijk hebben van een baan of opleiding, staan in de derde fase centraal. Het project kent korte lijnen tussen het jongerenwerk, re-integratie en de hulpverlening. Door deze korte lijnen kunnen jon-geren niet alleen worden bereikt, maar ook worden vastgehouden totdat ze het traject succesvol hebben afgerond. Dit succes wordt toegeschreven aan zowel de integrale aanpak van de betrokken instanties als de aansluiting bij wat voor de jongeren belangrijk is.

op kansarme jeugdigen of kwetsbare gezinnen. Of mensen aan het werk raken, heeft immers vaak te maken met de omstandigheden waarin zij verke-ren. In een handreiking van Astri en Radar advies uit 2012 over de aanpak van arbeidstoeleiding bij personen met meervoudige problemen, staan de volgende ‘werkende elementen’ geformuleerd:

Werkende elementen in multidisciplinaire aanpak-ken gericht op arbeidstoeleiding:

- Prioriteit geven aan de basisbehoefte huisvesting. Als er huisvesting is geregeld, kan een uitkering worden aangevraagd, waardoor de ‘noodzaak’ tot criminaliteit afneemt en er een stabielere basis is om stappen richting opleiding of werk te kunnen zetten.
- Snel aanmelden voor schuldhulpverlening.
- Bieden van een dagprogramma met sport en leren (o.a. solliciteren, Nederlands.
- Regelen van stageplaatsen en sectorale leer-werkprogramma’s.
- Dicht erop zitten: mensen opzoeken in hun eigen omgeving, thuis ophalen voor activiteiten,
- langs gaan als iemand niet komt opdagen.
- Begeleiding door een gemengd team (mensen met verschillende achtergronden en vanuit verschillende disciplines) en de inzet van ervaringsdeskundigen.
- Zorg en werk tegelijk, op elkaar afgestemd in een maatwerktraject voor de klant.

V 4. Meetladder Diversiteit Interventies

De meeste interventies die als effectief te boek staan, of in ieder geval het predicaat 'in theorie effectief' hebben verkregen, zijn niet getoetst op hun geschiktheid voor het werken met allochtone risicojongeren. Het Verwey-Jonker Instituut formuleert in de 'Meetladder Diversiteit Interventies' tien aandachtspunten om interventies te screenen op diversiteitsgevoeligheid. De eerste drie betreffen de interventie op zich, de andere zeven zijn — niet minder belangrijke — voorwaarden voor diversiteitsgevoeligheid.

1. GELDIGHEID VAN DE PROBLEEMANALYSE

- De theorie over opvoeding en ontwikkeling waarop de interventie is gebaseerd moet geldig zijn voor de doelgroep.
- De benoemde risico- en beschermende factoren en probleemgedragingen, evenals de relatie tussen beide, moeten toepasselijk zijn.
- Is de gekozen invalshoek voor gedragsbeïnvloeding voldoende relevant voor de waargenomen problematiek van de doelgroep?

2. AANSLUITING VAN DOELEN EN VERWOORDING VAN DE INTERVENTIE BIJ DE LEEFWERELD EN MOGELIJKHEDEN VAN JONGEREN/OUDERS

- Voor het slagen van interventies is een gemeenschappelijk uitgangspunt nodig: wat willen hulpverlener en cliënt met de interventie bereiken?
- Ook moet de verwoording ervan aansluiten bij wat voor de doelgroep belangrijk is. Vertaling van interventiedoelen kan nodig zijn in termen van de voor klanten belangrijke waarden, opvattingen en strategieën.

3. AANSLUITING VAN METHODEN BIJ DE LEEFWERELD EN MOGELIJKHEDEN VAN JONGEREN/OUDERS

- Werken de gehanteerde methoden in de praktijk op vergelijkbare wijze uit bij verschillende groepen?
- Veel interventies doen een sterk appèl op cognitieve en verbale vermogens, op het vermogen tot zelfverantwoordelijkheid of de bereidheid tot psychologiseren. Laagopgeleide migranten kunnen meer gebaat zijn bij gebruik van audiovisuele middelen en 'modelling'. Ook kan meer investering nodig zijn in psycho-educatie. Meer in het algemeen is ruimte nodig voor differentiatie in het protocol.

4. AANPASSING IN VOERTAAL EN TAALGEBRUIK

- Zo nodig moet kunnen worden gecommuniceerd in de eigen taal van de ouders, of is er (voor-lichtings)materiaal voorhanden in de eigen taal.
- Bij tweetaligen, zeker de laagopgeleiden onder hen, kan het raadzaam zijn abstracties te vermijden, of vaker te checken of een

MEER WETEN?

Voor een voorbeeld van een advies uit de Antilliaanse gemeenschap aan beleidsmakers klik hier.

boodschap is begrepen.

- Persoonlijke communicatie en gebruik van audiovisuele materialen kan effectiever zijn dan gebruik van schriftelijke materialen.
- Het is aan te raden symbolen, concepten en gezegden te gebruiken waardoor mensen zich ‘thuis voelen’.

5. COMPETENTIES VAN PROFESSIONALS

- Uitvoerende professionals dienen te beschikken over diversiteitscompetentie, of hieraan te (kunnen) werken met behulp van bijvoorbeeld trainingen of (na)scholing.
- Diversiteitscompetentie omvat zowel kennis als vaardigheden en attituden waarmee de professional zich optimaal kan instellen op de kenmerken van cliënten. Het meest cruciaal zijn culturele sensitiviteit, een open en respectvolle houding zonder vooringenomenheid, en vaardigheid in interculturele communicatie.

6. BEREIKEN EN VASTHOUDEN

- Er kunnen specifieke inspanningen nodig zijn om allochtone jeugdigen en ouders te bereiken, zoals bemiddeling via intermediairen, het betrekken van zelforganisaties en ‘vindplaatsgericht werken’, bijvoorbeeld door middel van inloop of spreekuren op school of in zelforganisaties.
- Om mensen blijvend te binden, is een persoonlijke benadering van belang en voldoende tijd voor het winnen en behouden van vertrouwen en motiveren.
- Gezinsomstandigheden kunnen aandacht verdienen, zoals alleenstaand moederschap, werktijden, kinderopvang, laag inkomen, reisafstand en vervoer.
- Verbreding van de behandeling kan geboden zijn, zoals erkenning van lichamelijke klachten, een slechte socio-economische positie of acculturatiestress. Er moet ruimte zijn om extra praktische hulp te bieden (concrete adviezen, steun en oefeningen; hulp bij maatschappelijke, werkgerelateerde, financiële of huisvestingsproblemen).

7. CLIËNTBETROKKENHEID

- Betrokkenheid van de jeugdigen en hun ouders bij de (vormgeving van de) interventie kan de slaagkans verhogen.
- Hetzelfde geldt voor het betrekken van (sleutelfiguren uit) doelgroepen, zelforganisaties of cliëntorganisaties bij ontwikkeling/aanpassing van interventies, bijvoorbeeld door behoefteonderzoek of andere vormen van raadpleging.

8. DIVERSITEITSGEVOELIGE SCREENING OF DIAGNOSE

- Bij screening en diagnose moet rekening worden gehouden met de achtergrond van de cliënt. Zijn de ingezette instrumenten cultureel valide, en zijn afnameprocedures van diagnose- en andere instrumenten geschikt?
- Voor de vormgeving van de diagnostische fase kan aandacht van belang zijn voor de

BRON

Pels, T., Distelbrink, M. & Tan, S. (2009). *Meetladder Diversiteit Interventies.* Naar verhoging van bereik en effectiviteit van interventies voor verschillende (etnische) doelgroepen. Utrecht: Verwey-Jonker instituut.

MEER WETEN?

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft, mede aan de hand van de meetladder, een overzichtsstudie gemaakt van onderzoek naar het bereik en de effectiviteit van interventies voor preventie en vroeghulp bij migrantenjeugd en hun ouders. Daaruit blijkt dat van de meeste interventies niet bekend is wat het bereik is onder migrantenjeugd en -ouders. Hierdoor is ook niet bekend of deze interventies effectief zijn bij deze groepen. Aansluitend op deze overzichtsstudie is een project van start gegaan waarin een aantal interventies verder wordt ontwikkeld, zodat ze een beter bereik en een grotere effectiviteit krijgen bij migrantengroepen.

denkbeelden van de betrokkenen over het probleem, de oorzaken ervan en de mogelijke oplossingen. Soms kan het overigens beter zijn al doende de diagnose/achterliggende problematiek scherper te krijgen, bijvoorbeeld omdat voor het slechten van taboes een goede vertrouwensband nodig is.

9. VERANKERING VAN DIVERSITEITSDENKEN IN DE INSTITUTIONELE CONTEXT

- Voor een succesvolle uitvoering van een diversiteitsgevoelige interventie is draagvlak noodzakelijk in de betrokken instelling. Dit vergt institutionalisering van diversiteitsbeleid, met criteria als aandacht voor gelijke toegang tot functies door aanpassing van procedures voor werving en selectie, een open organisatiecultuur, monitoren van etnische diversiteit van het personeel.
- Continue zelfevaluatie is van belang, bijvoorbeeld door het meten van waardering van klanten en personeel.
- Ook de (kwaliteit van de) institutionele keten waarin de interventie/ instelling is ingebed is van belang. Dit in verband met toeleiding naar de interventie en schakeling vanuit de interventie – indien nodig – met andere relevante voorzieningen.

10. DIVERSITEITSGEVOELIG ONDERZOEK

- Bij beoordeling van interventies dient standaard bereik en effectiviteit van de interventie van/ voor etnische groepen aan de orde te komen, als deze tot de doelgroep behoren.
- Bij monitoren, tevredenheidsonderzoek, evaluatie- en effectonderzoek is aandacht nodig voor diversiteit.
- In resultaatmetingen moet aandacht zijn voor het bereik van de beoogde (moeilijk bereikbare) doelgroep, voor gegevens over (diversiteit in) implementatie, programma-integriteit en effectiviteit en de specifieke factoren die de effectiviteit positief of negatief hebben beïnvloed.

Leeswijzer Handleiding

- Dit e-book bevat handvatten voor het kiezen en beoordelen van een aanpak van risicojeugd in uw gemeente. Wetenschappelijke inzichten worden gecombineerd met leerpunten uit lokale praktijkprojecten die zijn gericht op Marokkaans-Nederlandse en Antilliaans-Nederlandse risicogroepen.
- De afzonderlijke tekstdelen zijn los van elkaar te lezen. Ze zijn alle bouwstenen voor beleidskeuzen.
- Het e-book is ingedeeld in hoofdteksten en corresponderende verdiepende teksten. De hoofdteksten zijn opgebouwd als stappen die u als gemeente kunt nemen om tot beleidskeuzen te komen. De verdiepende teksten bevatten achtergrondinformatie, theoretische inzichten en praktische voorbeelden.

DE HANDLEIDING OPENEN

Dit e-book is geschikt voor laptop, desktop en tablet.

- De handleiding opent in het algemeen automatisch in Acrobat Reader. Dit programma biedt navigatiemogelijkheden, een zoekfunctie en printbutton. Gebruik bij voorkeur de meest recente versie van Acrobat Reader.
- Wilt u uitsluitend gebruikmaken van de eigen navigatie in dit e-book, kies dan in het programmamenu van Adobe Reader voor ‘Modus volledig scherm’ (te vinden onder ‘Venster’ of ‘Beeld’ of met toetscombinatie Ctrl+L). Deze modus verlaat u weer met een druk op de Esc-toets.
- Tabletgebruikers kunnen de handleiding ook openen in een eigen e-reader programma (bijvoorbeeld iBooks op iPad). Dat biedt nog betere navigatie- en zoekmogelijkheden. U kunt uw e-reader Apps bereiken via een button in de bovenbalk van Adobe Reader.

NAVIGEREN BINNEN DE HANDLEIDING

HOME - Dit e-book bevat een homepagina met daarin een compleet menu van hoofdteksten en verdiepende teksten.
MENU - Elke pagina bevat bovenaan een klein menu: een knop om terug te keren naar de homepagina, en knoppen om vooruit of terug te bladeren. Ook vindt u hier de algemene introductie, deze leeswijzer en de colofon/contactbutton.
PARAGRAFEN - Elke hoofdtekst toont direct na de inleiding een aanklikbare lijst van paragrafen.
LINKS - Teksten kunnen ook links bevatten: intern naar andere pagina’s (verdiepende teksten) of extern ( ) naar websites en online PDF bestanden.
TERUG - Na een interne link terugkeren naar de oorspronkelijke pagina kan met de toetscombinatie: Alt+Pijltje naar links (Apple: Cmd+Pijltje naar links).

Colofon

Opdrachtgever
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Directie Integratie en Samenleving

Auteurs
Drs. Inge Bakker
Dr. Marjolijn Distelbrink
Prof. dr. Trees Pels
Vita Los MSc

Redactie
Ida Linse

Vormgeving
Ontwerppartners, Breda

Fotografie
Coverfoto: Istockphoto
p. 23 Beeldbank ministerie SZW
p. 28, 33 en 39 Jan van der Ploeg
Overige foto's: bron onbekend

Uitgave
Verwey-Jonker Instituut
Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 07 99
E secr@verwey-jonker.nl
I www.verwey-jonker.nl

ISBN 978-90-5830-555-8